

Василь СОКІЛ

ЛИСТУВАННЯ ОЛЕКСАНДРА КОНИСЬКОГО І ТИТА РЕВАКОВИЧА

Подано добірку листування О. Кониського і Т. Реваковича — двох визначних діячів України. О. Кониський — один із фундаторів НТШ у Львові, активно включився на підтримку Т. Реваковича, своєю патріотичною позицією, літературною діяльністю впливав на формування світогляду, громадської роботи, наукових зацікавлень прогресивних людей Галичини. Т. Ревакович поділяв погляди свого старшого колеги, часто зустрічався з ним, інформував про суспільно-політичні, історико-культурні проблеми. Певне місце у листуванні займає приватне життя цих непересічних особистостей.

Ключові слова: листування, часописи, радикали, москвофіли, Записки НТШ, літературна мова, життєпис Шевченка.

У пропонованій добірці вперше представлено листування двох близьких за духом українців — Олександра Кониського і Тита Реваковича. З приводу духовної близькості останній 12 січня 1887 р. писав з Підбужжя на Дрогобиччині: «... Душі наші віщували, що оден в Карпатах думає про другого над широким Дніпром-Славутицею» (лист № 11). Між ними зав'язалися приязні стосунки, що переросли у справжню дружбу. Перед нами — цілісний текст листування двох адресатів, який склав кореспонденційний комплекс, з якого простежується весь спектр їхніх думок і вчинків. В останньому листі від 11 (23) квітня 1899 р. О. Кониський так висловився щодо епістолярної спадщини: «Листи наші — се єдиний куточок, де чоловік висловлюється зовсім вільно, так як думає про людей і тут натурально часто-густо вирветься слово, фраза така, якої ніколи не ужив би не тільки при друков[аному] слові, а навіть ні при кому трейтєму. Листи померлих діячів мають велику вагу за для історії літератури і в загалі для історії еволюції, але ж се саме і повага до пам'яті померлих примушує нас друкувати з листів тільки те, що строго належить до речі і на часі особи не чепляє» (лист № 61). Усі представлені листи щирі, відверті, містять цінну інформацію про радощі і смуток авторів, різні взаємостосунки із сучасниками, вказують на атмосферу історичної доби.

Коротка довідка про авторів листів

Олександр Якович Кониський (псевдоніми Верниволя, Горовенко, Семен Жук, О. Кошовий, Кость Одовець, Олександр Переходовець, О. Яковенко, Перебендя та ін.) народився 6 (18) серпня 1836 р. на хуторі Переходівка, тепер село Ніжинського району Чернігівської області, помер 29 листопада (12 грудня) 1900 р. в Києві. Український письменник, педагог, громадсько-культурний діяч. Походив з дворянської родини, один з організаторів недільних та вечірніх шкіл, Товариства з розповсюдження письменності. У 1863 р. за підозрою у приналежності до антиурядової політичної організації його заарештували й вислали до Вологди, потім до Тотьми. Після повернення із заслання О. Кониський проживав у різних місцевостях України, а з 1872 р. — в Києві. Був адвокатом-практиком. Він став одним з ініціаторів і організаторів співробітництва між східноукраїнськими та західноукраїнськими культурно-освітніми організаціями. Брав активну участь у за-

снуванні журналів «Зоря», «Правда», Наукового товариства імені Шевченка у Львові та ін.

Тит Іван Ревакович народився 6 вересня 1845 р. в с. Старий Кропивник, нині Дрогобицького району Львівської області, у священничій родині. Дитячі та юнацькі роки провів у Волосянці, що на Сколівщині, куди перебрався його батько на парафію разом із сім'єю. Сюди навідувався Тит до кінця свого життя, земний шлях якого завершився у Львові 14 жовтня 1919 року. Похований на Личаківському цвинтарі. Це відомий український суддя, громадсько-культурний діяч. Т. Ревакович — дійсний член НТШ у Львові, член-засновник та правничий радник товариства «Просвіта» у Львові, голова Львівської філії «Просвіта» (1914—1918 рр.), заступник голови товариства «Руська громада» (з 1901 р.), член «Руського педагогічного товариства» і «Товариства для розвою руської штуки», почесний член товариств «Руська Бесіда» у Чернівцях, «Кружка правників у Львові». Перебував у близьких стосунках з відомими людьми — О. Барвінським, І. Белеєм, Ф. Заревичем, Ю. Лаврівським, О. Маковецем, Корнилом та Миколою Устияновичами, І. Франком та ін. Особливе місце в його житті зайняли взаємини з О. Кониським, які тривали 15 років, про що засвідчив епістолярій (перший лист О. Кониського до Т. Реваковича датований (13) серпня 1884, останній — 11 (23) квітня 1899 року).

Листи О. Кониського до Т. Реваковича сьогодні зберігаються у Львівській національній науковій бібліотеці імені В. Стефаніка (відділ рукописів — далі ЛННБ ВР, Ф. 93 (Т. Ревакович) та Ф. 11 (Барвінських), Т. Реваковича до О. Кониського — в Інституті літератури імені Т. Шевченка в Києві (відділ рукописів і текстології, далі — ІЛ ВРТ), Ф. 77 (О. Кониський), Ф. 3 (І. Франко).

На цей час вдалося виявити 61 лист адресатів, з них 43 належить О. Кониському, 18 — Т. Реваковичу. Як свідчить їхній зміст і хронологія, їх було більше, та, очевидно, вони затрапилися. Аналіз епістолярію показав, що чимало листів написано з нагоди двох великих християнських свят — Різдва та Великодня, адже тоді передавалися вітання один одному, їхнім родинам. Звичайно, були й інші дати, коли вирішувалися питання поїздки О. Кониського до Галичини чи мандрівок іншими теренами України. Отож представимо листи за роками: 1884 — 3;

Олександр Кониський

1885 — 3; 1886 — 6; 1887 — 10; 1888 — 19; 1889 — 2; 1890 — 6; 1891 — 1; 1892 — 2; 1893 — 1; 1894 — 3; 1895 — 2; 1898 — 2; 1899 — 1. Як бачимо, найбільш інтенсивно велося листування у 1888 році. Щодо місця написання листів, то в Т. Реваковича значаться Садагура на Чернівеччині та Підбуж біля Дрогобича. В О. Кониського представлена різна територія: Київ, Львів, Тернопіль, Одеса, Семііз, у частині вона відсутня.

Треба відзначити, що до багатьох листів О. Кониського Т. Ревакович подав свої коментарі, які збережені у цій публікації, оскільки вони проливають певне світло на деякі персоналії, події, ситуації. Це дає підстави говорити про те, що він уважно ставився до текстів, намагався прояснити окремі місця, адже в нього був досвід видання епістолярної спадщини Ф. Заревича, Ю. Лаврівського, Ю. Федьковича та ін.

У пропонованих листах міститься як ділова, так і приватна інформація. Вагома частка стосується літературних, наукових, видавничих, суспільно-політичних питань. Так, розмова велася щодо часописів «Зоря», «Правда», «Діло». Скажімо, О. Кониський 22 жовтня 1884 р. повідомляв Т. Ревакович: «Певно Ви вже знаєте ту добру вістку що з нового року «Зоря» переходить під редакторство Франка і буде зреформована. Я дуже, всім серцем радію сій

Тит Ревакович

звістці, бо для мене очевидна велика надія стати в Галичині белетристом наукового видання» (*лист № 3*). Схвально відгукнувся О. Кониський 12 грудня 1894 р. про прихід на кафедру історії Львівського університету «молодого, жвавого професора» М. Грушевського: «Се наше велике придбання» (*лист № 56*).

Значну частину свого життя О. Кониський присвятив вивченню життя і діяльності Т. Шевченка, ставши, по суті, його першим біографом. Він скрупульозно вивчав спадщину нашого генія, їздив місцями перебування поета, відвідав могилу в Каневі. Про останню О. Кониський залишив детальний опис: «Могила у великому ладу: більш як півморга гора [...]. Гора оздоблена доріжками, квітками и деревами. На шпиль ведуть 22 сходи. На самому шпилі Тарасова могила, заввишки буде 2 сажні, на їй хрест на постаменті, заввишки з постаментом буде 3 ½ сажні (близько 10 метрів). Хрест наш національний, однорамений, оздоблений навкруги вінком. З одного боку хреста золоті слова: «Шевченко. Р. 25 лют. 1814 вмер 26 лютого 1861 р.»». З другого — обличчя поета в профіль, вирізане на мармурі в Італії и над ним золоті слова: «Шевченко» (*лист № 36*). Читач може зіставити цей опис з виглядом могили на старій світліні, яка тут публікується. Що ж до Шевченкової біографії, то дослідник в одному з листів констатував: не хотів би померти, не довівши життєпису до кінця (*лист № 57*).

Звичайно, в міру своїх можливостей він дотримав слова. О. Кониський відзначався патріотизмом, був поборником єдиної української літературної мови, глибоко віруючою людиною. Тому закономірно, що тільки така людина високих моральних та інтелектуальних цінностей могла написати вірш-пісню «Боже, великий, єдиний, Нам Україну храни», що стала духовним гімном українського народу.

Т. Ревакович своєю чергою інформував про події в Галичині та Буковині. Він був особисто знайомий з Ю. Федьковичем і 15 грудня 1884 р. писав, що відвідав його, читав деякі поезії, які той подав до Буковинського календаря. З того ж листа О. Кониський довідався від нього про смерть брата Данила Млаки — Наума Шрама (*лист № 4*). Більше писав Т. Ревакович своєму колезі про суспільно-політичне життя в краї, про його участь у передвиборній кампанії. З його епістолярію довідуємося, що йому доводилося облаштовувати відпочинок та лікування О. Кониському чи то в Підбужі, чи у Волосянці у родичів, оскільки у київського колеги були великі проблеми зі здоров'ям.

Якщо аналізувати стилістику листів, то мова Т. Реваковича більше офіційно-ділова, стримана, натомість у О. Кониського — високохудожня, емоційно забарвлена, насичена народними зворотами («Гай!, гай! гарний рай, та дорога до ёго далека», «галицькі русини захожуються орати на розум» та ін.). Домінуюча форма звертання «Дорогий друже», фінальні речення-вітання, адресовані всім рідним загалом чи комусь зособі створюють атмосферу щирості, прихильності, адже листи для О. Кониського (Перебенді) були «цілющою-живущою краплею духовного бальзаму» (*лист № 22*). Цей «духовний бальзам» залишаємо недоторканим, тому листи, що тут друкуються з автографів, автентичні, без будь-яких змін.

1. О. Кониський до Т. Реваковича

З Київа 1/13 серпня 1884.

[Арк. 1]. Не ремствуйте на мене Високоповажаний и Любий Добродію! за те що я тільки тепер зібрався подяковати Вам за себе и за доньку — за той ласкавий привіт и щирість, яку Ви показали до нас! Бачте ждав доки виготовлять фотографії и зараз посилаю їх до Вас яко невеличку ознаку нашої щирої великої сердечної подяки! Спасибі Вам, спасибі и спасибі! Ви гуртом налили в саме серце тієї живучої води,

без котрої наш брат письменник мусить загинути; а тепер побачивши урожай і напившись отієї животної роси, того товариського-сердечного привіту, я чую і нову силу і новий обов'язок працювати.

Сердечно порадуйте мене коли перешлете свої фотографії; хай дивлячись на їх, втішатимуть гадкою, що єсть люде, котрі хоч і далеко від мене по протягу [арк. 1 звор.], але близькі до мене думками і серцем!

Пані Вашій од мене и од доньки моєї низенький поклон.

Коли стрітите В[исоко] п[оважаного] Тимінського або кого инчого з товариства нашого, поклоніться од мене и скажіть, що за кілька днів писатиму до їх и перешлю фотографії. Жду щоб приїхав сюди один мій знайомий з котрим треба де про що порадитись и тоді написати до Тимінського.

Щирим серцем вдячний Ваш и поважаний Вас Олександр Кониський.

Моя адреса. Кієвъ, бульвар, собств. д. № 36.

Александрю Яковлевичу Кониському.

До історії сего листу: В літі 1884 [арк. 2] приїхав був Олександр Кониський із найстаршою своєю донькою до Чернівців. Тодішній гурт патріотів українських — до котрих належали покійний Іван Тимінський, Володимир Ясеницький, я, о. Іван Попель і мабуть Ісидор Винницький, і ще дехто — десь вже не тямлю хто. Сходилисьмо ся в готелі під Чорним орлом в ринку в Чернівцях з пп. Кониськими і провели тих кілька днів, що пп. Кониські були в Буковині, дуже милі хвили.

Львів 19. Жовтня 1911. Титко Ревакович.

ЛННБ ВР. — Ф. 93. — Од. зб. 36. — Арк. 1—2.

2. Т. Ревакович до О. Кониського

Високоповажаний й Дорогий Добродію!

[Арк. 226]. Дякую Вам і п[ані] Ользі сердечно за Ваші фотографії і за прецінний Ваш лист. Дорогі се памятки будут для мене на сей ніколи не забутий час, коли я в Вашім товаристві прожив так веселі хвили. На взаєм посилаю й мою й моєї жінки Стефанії фотографію.

Зовсім справедливо мусите ся дивовати, чому так пізно відписую. Щоби Ви — борони Боже — не суджовали мене за недбалість а ще що гірше за холодність, так я зьобов'язаний, витолковати ся перед Вами. Ойто річ така: Ваш лист не застав мене в Садагурі; я лиш що був з моєю родиною виїхав на урльоп до мо-

їїх родичів в красну верховину Скільську (Сколье) і проживав там кілька [арк. 226 звор.] тижнів свобідно під Бескидом на самій угорській границі, стараючи ся забути на монотонну а помимо того напружаючу працю судову, а наповаючи ся на верхах наших Карпат чудною красою гір, в котрих я родився і зріс, маестатичним летом орлів, і прч. і милою згадкою на прожиті з Вами хвилі. Після побиту в горах поїхавем на Стрий, дем бачив ся з Горбалем Костьом, також сердечно згадуючи за Вас, до Львова. Тут не бузем вже 2 літа й миле міні було давних товаришів й знайомих відвідати й духа свого відсвіжити.

Так покріпивши ся на тілі й духу вернуем у Садагуру. В тім Єрусалимі Буковинським заставем стося актів на мойім столі й мусів розпочати не коньче миле урядоване. Одною а великою потіхою був при мойім повороті Ваш лист і Ваші фотографії. Тепер же не моглисьмо поїхати зараз до Черновець, щоби ся фотографувати, бом не міг з уряду ся віддалити [арк. 227]. Відтак колисьмо ся дали фотографувати, так знов фотограф держав довго роботу у себе, ніж їх виготовав і нам прислав.

Тому ж то наступило і опізнення; думаю про те, що матимете мене за оправданого.

Якжеби я щастливий був, Вас з В[сечестною] Родиною у мене коли побачити. Надію ся, що як колись будете близь «богоспасаемого града» Садагури, то хоть на тиждень зайідите до мене з В[сечестною] Родиною, а тут весело бисьмо прожили ті хвилі.

Тимінський поїхав тепер на 4 тижні в гори Буковинські в Вижницю і Путилів на комісію.

Поздоровляю і цілою Вас сердечно. Пані Добродійці — хоть незнакомий цілою ручки. П[ані] Ользі й цілій Родині засилаю мій низенький поклон. Моя жона засилає рівнож Вам, дорогий Добродію, п[ані] Ользі й цілій В[сечесній] Родині глибокий свій поклон. Титко Ревакович.

Садагура. 7. Жовтня 1884.

Л ВРТ. — Ф. 77. — Од. зб. 126. — Арк. 226—227.

3. О. Кониський до Т. Реваковича

22 Жовтня — 3 листопаду [18] 84. З Київа

Сердечно поважаний Добродію!

[Арк. 3]. Трохи не цілий місяць прогаявся я з одповіддю на Ваш дорогий лист! и досі не подяковав Вам від щирого серця за Ваши фотографії, котрі стали для мене тіми дорогшими, що вони пришли до мене

перші з Буковини для лічення на їх, так приязно міні нагадати ті щасливі години, що провів з Вами и нагадавши ще приятелю подякувати Вам ще раз за Ваши ласки и привіт. Певно Ви вже знаєте ту добру вістку що з нового року «Зоря» переходить під редакторство Франка и буде зреформована. Я дуже, всім сердцем радію сій звістці, бо для мене очевидна велика надія стати в Галичині белетристом наукового [арк. 3 звор.] видання, котреб задовольнило потребу духовної пици. Колиб тільки Галичане піддержали її передплатою; а правду сказати «Зоря» переходить в найкращі руки, в руки поважно чоловіка честного, вмілого, знаючого из доброю освітою. Можна на Буковині передплачувати «Зорю». — А що ж діється у Чернівцях? Я виготовив де що за для альманаху, котрий захожуються видати в Чернівцях; але перш ніж отсилати свої праці, треба було де прощо розпитатися от же й написав я у Ч[ернівці] до Кумановського; жду три мі[ся]ці відповіді и не знаю до кого посилати. Хочу дати ім невеличке оповідання и комедію в один акт з нашого сучасного життя. По йому то найліпше б було коли б вони видали альманах з самих тільки драматичних творів, як и подобає драматичному товариству. Тоді б [арк. 4] и дав ім историчну драму на 4 акти. Чи не доведеться Вам бути в Чернівцях да и перекажіть ім усім, а особливо В[исоко] п[оважаному] Тиминському, Ясеницькому и Винницькому мій сердечний поклон и подяку. А самі, Добродію! не лишайте мене в своїй памяті и хоч ряди в годи присилайте хоч коротеньку вісточку. Я вельми дорожу односинами з русинами, котрих и щиро и глибоко поважаю, за їх високий патріотизм, за їх жваву и розумну працю за для народа. Коли б то ми вмiли так безкористно працювати тут на Україні, не був би наш народ таким темнім и вбогим!

Сердечно прошу вас перекажіть Вашій В[исоко] п[оважаній] пані від мене и дочки наш сердечний поклон. А Вас, Добродію! братерски цілую. Ваш Перебендя.

1) *Альманах ладилися видавати Русини академіки [арк. 4 звор.] в Чернівцях, котрі мабуть — днесь вже добре не тямлю — заложили при «Руській Бесіді» товариство драматичне, що давало в Чернівцях аматорські представлення в українській мові, чим причиняли ся дуже до українцзена нашої інтелігенції на Буковині, котру нібито вели через «Руську Бесіду» в Чернівцях псевдо москов-*

ські Русини (Іван Глібовицький, проф[есор] семін[арії] учит[ельської] в Чернівцях, Білинкевич, проф[есор] семін[арії] учит[ельської] в Чернівцях), отець Амвроз Шанковський, проф[есор] гімн[азійний] в Чернівцях, Іван Браник, проф[есор] гімн[азійний] в Чернівцях), отець Василь Продан, екзарх православний, парох в Лашківці (старенький проводир Буковинської Руси, чоловік доброго серця в загалі, а для нашого народу в особенності, але слабої освіті), отець Евдевій Андрійчук, правосл[авний] парох в Дорошівцях, чоловік також добрий але малої освіті, отець Ісидор Мартинович, правосл[авний] парох в Оршівцях, колись добрий й освічений патріот український, пізнійше попихач московський і крайній егоїст, не прихильний розвиткові нашого народу. — Богато працю, присланих для Альманаха з Галичини і України, не тільки не друковано; але они помежи тодішними академіками попропадали, на що автори дуже нарікали.

Львів 19. Жовтня 1911. Титко Ревакович.

ЛННБ ВР. — Ф. 93. — Од. зб. 36. — Арк. 3—4 звор.

4. Т. Ревакович до О. Кониського

Високоповажаний Пане Добродію!

[Арк. 228]. На Ваш лист з 22. Жовтня я так довго не відписовав, бом хотів Вам щось певного за «альманах» сказати, а не мігем докладно за цю річ довідатися. 13/1 с[ього] м[ісяця] були річні збори «Союза»; оджеж думаем на них щось певного довідатися — та дарма. Вправді вибрано комітет із Союзом, котрому ніби то президує Др Ганкевич, секретар університету Черн[івецького] котрий при нагоді ювілея ун[іверситету] Київського мав бути і у Вашім в[исокоповажаному] дому. — Але я виджу, що з тої муки хліба не буде. З теперішних Союзан ніхто не розуміє за тоту роботу взяти ся, а Др Ганкевич, не тільки, що чоловік зовсім до нічого ще надто без характеру: «моральна; наукова й материяльна велика нуля!» Оден чоловік в Чернівцях — фаховець в цій справі Данило Млака, его не взято навіть до комітету: мабут на науцзене Дра Ганкевича, котрому Д. Млака певно не раз гіркі слова правди в очи бризнув. — Млака є з тої причини на Союзан дуже розлючений [арк. 228] й казав міні, що не хоче о альманаху нічо чути; але він казав це — думаю — лиш в превеликім своїм теперішнім смут-

ки з powodu смерти брата Наума Шрама. — Теперішній голова Союзу казав міні, щоби Ви, Добродію, зволили прислати Ваші твори для альманаха на адресу «Союза»; но Ви цього не чиніть, а тим менше не посилайте на руки Дра Ганкевича, бо в однім й другім випадку може Ваша праця пропасти; а пішліть на руки Тимінського з виразним жаданьом, щоби лиш [арк. 229] такому чоловіку дав Ваші твори, котрий би їх не занапастив. — «Альманах» мавби видавати «Союз» — з powodu 10 літнього свого істнованя, — а не «драматичне товариство». —

Данило Млака є впрост убитий через смерть ненадійну свого брата. — Я боюся, щоби цей нещастливий випадок не пошкодив єму не тільки на здоровля, но щоби і не вплинув некористно на єго творчество. Він писав до мене: «Тяжка недоля тяжко, ах дуже тяжко мене приголомшила; сумна чорна могила взяла до себе не лиш мого найліпшого брата, но і найщирішого друга і люто моє серце роздерла, так страшно роздерла, що глибока рана і до смерти незагойтсья.... Я такий розстроений, що і здорова думка голови не береся; вірте, що щастливішим бувби я, там коло покійного на цминтарі спочити» і т. д. і т. д. Для Вашої інформації скажу Вам, що Млака і Шрам своїми звязами родинними (їх мати Румунки) жили в самім гнізді межи шершеннями волоскими, котрі їх леда хвилі заколоти могли; оджеж ми мусіли грати протів Румунів дуже велику політику; они оба лиш жили в великій дружбі і не хияляли ся серцем до нікого більше; мабуть граеса fides: волоска привела їх до того, що не довірювали нікому, хоть певно були і суть Русини щиро прихильні до них. Оджеж тепер стоїть Д. Млака сам я бачучи єго передвчорай боюся навіть за єго розум: таким бездонно нещастливим ся чує. Може бисьте, Добродію, написали до него пару слів потіхи, щоби впали оживляючою росюю на єго роздерте серце. Адреса: Isidor Worobkewycz Professor (des Choralgesanges an der Theologie) in Czermowitz. wohnt: Franzensgasse im eigenen Hause.

[Арк. 229 звор.]. Був я не давно з Тимінским у Федьковича, може дасть Бог, що Ф[едькович] ожие на ново: читавем кілька єго файних найновіших поезій; написав навіть до Буковинского Кальєндаря й обіцяв написати дещо для альманаху. —

Для «Зорі» будемо старатися о пренумерантів, хоть буковинско руска інтелігенція, то дуже сирий, до ширеня просвїти не приспособлений материал; а наші панрусси баламутять єї дуже.

На весні — здаєся — буде нарід бук-русский вибирив посла до Відня. Ми поставимо на кандидата сов[ітника] Винницького. Не знати, чи удержится протів Румуна.

Дякую Вам за Ваше поздоровленя, щосьте міні через Тимінського прислали.

Поздоровляю й цілою Вас, в[исокоповажаний] Добродію, сердечно. Пані Ользі засилаю мій низенький поклін. Моя жона засилає Панству сердечний свій поклін. Титко Ревакович.

Садагура. 15. Грудня 884.

ІЛ ВРГ. — Ф. 77. — Од. зб. 126. — Арк. 228—229 звор.

5. О. Кониський до Т. Реваковича

[23 марця 1885].

[Арк. 5 звор.]. Поздоровляю Вас и Вашу В[исоко]п[оважану] Пані з світлим Великоднем! Христос Воскрес! Дай Боже Вам весело перебути свята, та з щастьям и добрим здоровьям пережити довгий-довгий вік. Ваш Перебендя.

ЛННБ ВР. — Ф. 93. — Од. зб. 36. — Арк. 5 звор.

6. Т. Ревакович до О. Кониського

21 Липня 1885. (У Києві)

Високоповажаний Пане Добродію!

[Арк. 230]. Глибоко вразила мене і всіх, що Вас знають, та дуже прикра вість, що Вас держано при Вашім повороті з Галичини до Кийіва в Волочисках під арештом і що трясено у Вас на підставі підлих доносів ізвергів Львівських, готових за гроші й рідного батька продати.

Прийміть глибоке співчуте від мене. Я думаю, що компетентні сфери в Росії зуміють оцінити Вас, що Ви цілий Ваш вік яко чоловік, громадянин і писатель працювали в хосен Росії — і зуміють оцінити належито плоди таких недокінчених студентів, недоварених голов й таких безхарактерних ловців бумажок, як ними [арк. 230 звор.] сут редактори «Слова» і «Нового пролома». Надію ся, що правлячі люде в Росії не дадут ся більш зловити в сіть на підлі доноси наших австрійських шумовин і що не будут безъпокойіти чоловіка так спокійного й так гуманного, як Ви, так вірного прихильника російської держави, як Ви ним є.

Дякую Вам сердечно за Ваші привіти з 30. Січня й до Великодня. Дай Боже і Вам і Вашій високо

почитаній родині всего добра, і щоби Бог хоронив Вас від такої тяжкої а незаслуженої напасти, у яку булисьте і тепер попали!

Зачуваю, що Ви посвятили міні одну Вашу повість в Альманаху «Союзанським». Сердечно дякую Вам за тоє, — і дай Боже, щобим ся міг Вам віддячити за тую честь і за Ваше добре серце.

Бувем в першій половині червня с[ього] р[оку] в [арк. 231] мойіх рідних сторонах, в красній Скільській верховині. Дививем ся, як перекопуют тунель через зелений Бескид, куди желізниця піде із Стрия до Мункача. Все то наша руська красна сторона. Желізниця має бути отворена 1 го цвѣтня 1887 року. Як дасть Бог і нам і мойім Родичам діждати, так проситиму Вас 1887 року, щобисьмо колійов поїхали у красну Скільську верховину, — а тут забавилибисьмо довший час у мойіх родичів під Бескидом, та любовалибисьмо ся красою наших гір. А поки що, працюватимемо дальше честно і витревало, бо в витревалій честній праці побіда — й поодинокого чоловіка й цілої людскости.

Щож би Вам ще з Буковини донести? Румуни не дали тут нам Русинам в двох руских вибірчих округах наших людей на [арк. 231] послів до ради державної в Відни вибрати. Румуни румунцят на силу православну церков в Буковині і тутейші школи народні. Румунів попирає митрополіт й консистор і все православне духовенство, попирає їх шляхта й міністерство. Тому нам Русинам тепер тут дуже тяжко. «Буковина» приводит вправді наш руский нарід до сьвідомости свого положеня й своїйх прав, але ще є багато руских сел, де нема «Буковини» і де нема кому єйї людям прочитати... Я пересьвідчений, що і це для нас колись на ліпше ся змінит, але як тяжко на ліпші часи ждати і борбу видержовати!

Поздоровляю Вас сердечно. Моя жона засилає Вам свій глубокий поклін. Ми обоє поздоровляємо Панну Геню сердечно. Щиро Вам прихильний Титко Ревакович.

Садагура. 30 липня 1885

ІЛ ВРТ. — Ф. 77. — Од. зб. 126. — Арк. 230—231 звор.

7. Т. Ревакович до О. Кониського

Високоповажаний й Дорогий Добродію!

[Арк. 232]. Жаль великий жаль міні й мойій родині, що Ви такі муки так невинно терпите.

Няй Бог відверне від Вас цей тяжкий крест! Зараз 17. грудня був я в тов[аристві] «Союзанським» і довідаємся, що оно окрім одной драми «Куліша» — котра не буде друковатися, нічого більше нема із того, що прислане «для Альманаха».

Удаєм ся відтак до Поповича, фактичного редактора «Буковини», котрий тепер є фактичним видавцем і коректором Бук[овинського] «Альманаха». П[опович] казав міні, що ані повісти міні присвяченої, ані наукової статії про Україну не друкує ся в Альманаху і що цих обох праць у него нема і він їх навіть не видів. Є дрібні поезії Чайченкова, котрі у него є і котрі він хоче в «Буковині» поміщати.

Де обі згадані праці тепер сут, ані Попович ані Союзане сказати не вміли. Розповіли міні лиш те, що бувший презес «Союза» Олімп Волянський, що тепер сидит в Галичині в селі «Біла» /: а почта Чортків : / всі матеріяли, які поприсилано для «Альманаха» передав проф[есору] Калужняцкому /: прихильникови ідей Аксакова /: до оціненя, котрі твори маот ся друковати, — і що Калужняцкий відтак все віддав — здаєся на руки о. Волянського, — що одже лиш Волянський може знати, де що з матеріялів ся находит.

[Арк. 232 звор.]. 18 грудня піславем рекомендований лист до Бодяньського, і цей лайдачина не відповів міні помимо того, що я й другий лист ему післав. З цього набрав я переконаня, що обох тих статей нема тут нігде; і правдоподобно повандровалисьте через руки академіка тутейшого. Козак приклонник ідей Аксакова і фанатичного ворога розвою нашого народа — до рук Григоровича.

Фактом то є, що на посльідних вакациях Козак Григорович і проф[есор] Петровъ (з Петербурга) разом перевандровали цілу Буковину.

Дм[итро] Жак має бути ведля зданя людей, що го добре знають, слабенький характер, — а Кумановский давний предст[авник] «Союза» казав міні, що це «підлий характер». — Волянський є підлий чоловік.

Григ[орович] не сходил ся тут з «Союзанами», лиш з згаданим академіком Козаком і мабуть з Волянским. Які они бесіди мали, довідати ся годі.

Навм[ович] був в Чернівцях щось 24 годин, мав стояти цілий час під дозором поліції, — і не видно було, щоби ся з ким був сходил. Ані в «Бесіді» ані «в Союзі» не був.

«Кийівску Старину» дістали Союзане.

Боже мій! Коли перестанут вже переслідувати люде людей — та ще «яких людей»; цвїт найкрасший — ідеалів людскости!

[Арк. 233]. Певно є, що Ви люблячи щиро на-рід для котрого Ви поклали своїми працями превеликі заслуги, що Ви щиро вірні своїй російській державі, і нічо більше не бажаєте, як єї розцвїту!

Так само певно є, що я щиро люблю нещастний наш нарід, — та про те я вірний Австрії!

Тимчасом обвиняют мене тут вороги руского імени раз в раз: «що я тягну до Росії». Вас обвиняют Ваші противники там: «що Ви тянете до Австрії!»

Що ж одже правда? Нічо. І одно брехня і друге. Но ми тимчасом терпимо. І тепер не допущено мене до аванзу, котрий ся міні від давна належит, лиш з політичних взглядів.

Чей Бог, сей «відець сердець людських» освїтит наших противників й дасть їм почуте справедливости, й змнякне їй серця й відверне від нас їй злобу, — а нам дасть спокійне тихе життя межі нашими родинами.

Це щедрюю Вам, дорогой Добродію, в нинішний день «святаго вечера». Дай Боже, щоб при надходячих святах й Новім Року завітали на ново в Вашім Високоповажанім всечестнім Дому спокій й щастя.

Засилаю п[анні] Євгенії мій глибокий поклін. Моя жона засилає Панству свій сердечний поклін.

Щастливих веселих Свят! Титко Ревакович
Садагора 5. Січня 1886

Ваша адреса затратила ся міні. Чи добре я заадресовав?

ІЛ ВРТ. — Ф. 77. — Од. зб. 126. — Арк. 232—233 звор.

8. Т. Ревакович до О. Кониського

Високоповажаний й Дорогий Добродію!

[Арк. 234]. Власне от тепер прислав міні Олімп Волянський жадані матеріяли до «Альманаха» — а межі ними повість міні присвячену і статю етнографічну Р. і N. — Все те в мойіх руках. Він перепрошає мене, що так довго не відписовав, бо не було го дома, — каже прийїхав на свята й застав мойі листи й відослав зараз.

Він каже, що «Альманах» друкувати меся в 2 томах, — і що автори будут могли собі все відібрати, що не буде друковане.

[Арк. 234 звор.]. Тепер дайте міні знати, чи наставити на те, щоби обі згадані праці були печатані в Альманаху, чи відослати їй Белею.

Волянський пише, що з Гр[игорович] майже нічого не говорив, бо Гр[игорович] товаришив ще з Коз. й пошкодив Союзови матеріяльно — на більше як на 100 зир. — и що він Вол[янський] це не терпит.

Одже ж з того всего впливало би, що мойі обвинення — виповіджені в посльіднім листі — є безпідставні. Дай то Боже!

Поздоровляю й цілюю Вас сердечно. П[анні] Гені мій поклін. Моя жона засилає свій поклін. Тит Ревакович.

Садагура 12. Січня 1886.

[Арк. 235]. З Новім Роком дай Боже Всего добра! Титко.

ІЛ ВРТ. — Ф. 77. — Од. зб. 126. — Арк. 234—234 звор.

9. О. Кониський до Т. Реваковича

З Київа 15/27. — І.[18] 86

Дорогий мій Добродію!

[Арк. 3]. Най вже Бог віддячить Вам и Вашим дітям за Вашу щирість и ласку до мене. Вибачте міні, що тільки тепер зібрався подяковати Вам и поздоровити Вас и Вашу В[исоко] п[оважану] Пані з новим роком, та побажати Вам віку довгого и щастя доброго. Гей! Гей! «щастя доброго» ... а де ж воно? И як ёго добитися до того «щастя» — коли будеш солодким — люде злижуть, будеш гірким — сплюють. — Та ще у вас там можна хоч ити, можна гадати и прямовати до якоїсь мети; а от у нас!... Прямо не тямишь чи живешь, чи тільки вміряешь з ноги на ногу, маючи тільки одну мету: «як би обминуть багнуку, та не загрузити [арк. 3 звор.] в багні по саму шію. А вже щоби пильновати та прямовати до якої духової мети, — то шкода й гей дати проса! Се у нас діло «начальства». И справді — біс ёго знає як оце ми тут живемо, не сходячи з глузду, не накидаючи петлі на шію!.. Просто живемо — як ті каменяки: без воздуха, без їди, без води!.. Але живемо!... живемо и хоч далеко-далеко, облишить таки надія, — що буде ліпше, не нам, то дітям нашим. Щоб там не витворили народно-національні кати, а слова не ваші! ні! Он, бачте — 15 літ назад ляхи гукали: пієта Rusi!, а тепер гукають «кохаймося — любітеся». Значить за 15 літ Русь вирос-

ла!! Значить и в ляхів починає спадати духова полуда з розуму.

[Арк. 4]. Гарзд, що Союзяні¹ не все погубили. Шкода що вони — пустили в Альманах де — гірше, а лишили, що ліпше. Вийде, мабуть з того Альманаху ні Богу свічка, ні чорту кочерга. Дав на рік маючи биля себе Млаку, Стоцького, инч[их], які лукавий дідько навів тих Союзян до Калужняцького²?! Або у їх самих голови на плечах нема; або вони таки розумні, що забажали чорта поєднати з Богом!! Оте оповідання що добули від Волянського, а особливо статью Мир перешліть у Львів до Омеляна Калітовського, нехай надрукує в Зорі, чи може й «Зорі» змагатиметься проти Злодіїв? Не повинно б. —

Моя справа мовчать; але се не значить — що на віки занімію. Де там! Тиша перед бурею буває. Там де сплю, да все думаю «Коли б міні крила»... Зраз би отуди «Де Дністра хвилі голубії»... Коли б то!... [Арк. 4 звор.]. Коли б мовляв — здоровья не так; а то от з 2) Грудня не здужаю, то де вже тут перелетить, зараз десь синьомундорний — цапне. А вже и в могилу живцем нема охоти йти.

Бувайте дорогий мій Добродію здоровий та щастливий. Поцілуйте за мене рученьки Вашої пані и пригорніть свою донечку. А я братерски сердечно обнімаю и цілую Вас. Ваш Олександр Кониський.

¹Акад[емічне] тов[арство] «Союз» видавало з нагоди 10 літн[ього] істнованя «Альманах», до котрого післав Кониський свої твори, котрих ані поміщено, ані звернено, так що не все прочитали. Титко Ревакович.

²Калужняцький проф[есор] унів[ерситетський] (кацап), редаговав Альманахи. Т. Р.

ЛННБ ВР. — Ф. 93. — Од. зб. 37. — Арк. 3—4 звор.

10. Т. Ревакович до О. Кониського

Високоповажаний й Дорогий Добродію!

[Арк. 236]. Сердечно дякую Вам за Ваше щедрованє з Новим Роком.

Рівнож дякую Вам — щом давно повинен був зробити — за Ваші «Фотографії» прислані міні ще в літі через Тимінського.

Повість й наукову статью пішлю Белею з тим порученьом, щоби передав такові Ом[елянові] Калитівському. —

Дуже велика шкода, що віднято знаменито редагованій газеті «Дѣло» дебіт до Росії, бо «Дѣло» веде в Австрії оборону руського народу протів Ляхів й других чужинців дуже успішно, а протів

[Арк. 236 звор.] Росії захоувало ся все з великим тактом і льяольно, — за що все уїдали на «Дѣло» галицько-польські газети.

Як Ваше здоровлє, Добродію? Чей Бог дасть, що вже ліпше.

Чи дали Вам Ваші вороги вже спокій?

Мило міні буде, почути від Вас, щосьте вже й здорові й що Вас вже за нізачо не пересльдовують.

Поздоровляю й цілую Вас сердечно. П[анні] Гені засилаю мій поклін. Моя жона засилає Вам Добродію й П[анні] Гені свій поклін. Титко Ревакович.

Садагора. 5. лютого 1886.

ІЛ ВРТ. — Ф. 77. — Од. зб. 126. — Арк. 236—236 звор.

11. Т. Ревакович до О. Кониського

Високоповажаний Добродію!

[Арк. 238]. Сердечно дякую в мойім й моеїї жони імени за Вашу ґратуляцію. І ми з нашої сторони бажаємо Вам з Новим Роком, щобищте Ви, дорогий Добродію, жили в крузі Вашої Родини в кріпкім здоровлє, в гаразді й в спокою. Давно вибиравем ся до Вас писати, та з ріжних причин не писавем. Но я все о Вас думав, — а особливо перед одержаньом любої Вашої карти корреспонденційної; мабуть душі наші віщовали, що оден в Карпатах думає про другого над широким Дніпром-Славутицею.

[Арк. 238 звор.]. В Марти 1886 покинуvem Буковину, де Волохи, маючі нині широкі впливи в центральнім ряді в Відни, не хотіли мене до належачого міні аванзу допустити, боючи ся, щоби мене як повітового судію нарід руский не вибрав до сойму краєвого й до ради державної — яко посла.

Я аванзовав на судію повітового в Підбужи в Галичині і діставем ся до повіта, де я родився. Підбуж є то село в горах положене — 3 милі від Самбора. До Самбора йде колій; а з Самбора можна фіякром за 3 годин зайїхати до Підбужа. Тут є дуже красна околиця, воздух дуже здоровий, вода [Арк. 239] — як каже верховинець — дуже ладна; є 2 гірські ріки; купіль дуже здорова; в загалі є тут в літі кліматична стація — «ein Klimatischer Kurort» —

Для того просимо Вас: маєте Ви йїхати для поратования здоровля де в Швайцарію, — то прийїдьте до нас, як до свого дому, — а думаю, що Підбуж ліпше Вам послужит на здоровлє, як Швайцарія. —

Дуже боюся, що цей лист не дійде до Ваших рук, бо при перепровадженню ся з далекої Буковини десь Ваша адреса затратила ся мині.

[Арк. 239 звор.]. Обоє засилаємо Вам, Добродійці й цілій Вашій в[исоко] п[оважаний] Родині сердечні наші поклони. Титко Ревакович.

Підбуж. 31. Грудня 1886

12. Січня 1887

ІЛ ВРТ. — Ф. 77. — Од. зб. 126. — Арк. 238—239 звор.

12. Т. Ревакович до О. Кониського

Лист мій в Олександра Кониського в Києві

Підбуж, мабуть в зимі 1886/1887

Титко Ревакович¹

В[исокоповажаний] П[ане] Д[обродію].

[Арк. 107]. Глибоко вразила мене и всіх, що Вас чи яко чоловіка чи яко писателя знають, то дуже прикра вість, що Вас держали при Вашім повороті, з Галичини до Києва під арештом в Волочисках і що трясено у Вас, на підставі підлих доносів ізвергів Львівських, готових за гроші й рідного батька продати.

Прийміт глибоке співчуття від мене. Я думаю, що компетентні сфери в Росії з'являють оцінити Вас, що Ви цілий Ваш вік чоловік, громадянин й письменник працювали в хосен Росії і з'являють належито оцінити плоди таких недокінчених студентів, недоварених голов й таких безхарактерних ловців бумажок, як ними сут редактори «Слова» й «Нового пролома». Надіюся, що правлячі люде в Росії не дадуть ся більше зловити в сіть на підлі доноси наших австрійських шумовин і що не будут безпокоїти чоловіка так спокійного й так гуманного, як Ви, так вірного прихильника Російської держави, як ви ним є. [Арк. 107 звор.]. Желізняця має бути створена 1 липня 1887 року.

Як дасть Бог і нам і моім Родинам діждати, так проситиму Вас 1887 року, щоби сьмо колійов поїхали у красну Скільську верховину, а тут забавилисьмо довший час у моїх родичів під Бескидом, та любовалисьмо ся красою наших гір.

Увага повисшого листу: Я нарочне писав в тім листі про патріотизм Олександра Кониського для Росії, бо я знав, що лист сей — нім го Кониський дістане — буде читати поліція і жандармерія. Я хотів тим помочи Кониському, котрого на підлі брехливі

¹ Насправді Т. Ревакович помилився, бо лист до О. Кониського був написаний 25 липня 1885 року [В. С.]

доноси редакторів В. Площанського і О. Маркова до жандармерії в Києві — що Кониський веде в Австрії «пропаганду малоросійську» — хотіли вивести з України «адміністративним порядком» або в Сибір або в Центральну Азію.

Львів 19. жовтня 1911. Титко Ревакович.
ВР ЛННБ. — Ф. 93 (Т. Ревакович). — Од. зб. 36. — Арк. 107—107 звор. (чорновий варіант листа).

13. Т. Ревакович до О. Кониського

12. Січня 1887

Дорогий Добродію!

[Арк. 240]. Сердечно утішив мене Ваш лист. Дякую Вам й за Вашу працю: «Буковина й Русини», що Ви в Вістнику Європи помістили.

Дуже тішу ся на Ваш приїзд. Ведля Вашої волі глядав я за таким помешканьом, як Ви бажали, і найшовем сьвітлицю т[о] є[сть]. невеличкий покій у нашого селянина Івана Луцьового. «Сьвітлиця» є переділена через сіни від властивого помешканя [арк. 240 звор.] господаря. Дітей у цього господаря нема, оджеж будете мати спокій. Варити буде Вам теця господаря, стара жінка, що давно варила в «Підбузькім дворі». Йій дасте все на м'ясо, масло і прч., а она відтак купит й зварит. Она міні приобіцяла, що буде вважати, щоби Ви за ніщо дорого не платили, щоби Вас не дерто, — і я буду тут на те вважати. За хату господар 5 р[инських] на місяць /: тут дорожше є, бо це місце ніби купелеве : /, а кухарка вже за варення й за одержання в порядку хати 2 р[инські] за місяць. М'ясо коштує тут ½ кільограма [арк. 241] 28 умовних фунтів — 16 центів, молока незбираного кварта 6 ц[ентів] масла кварта 50 ц[ентів] — яець 6 за 10 центів /: гульден австр[ійський] має 100 центів : /; 1 рубель папіровий стоїт звичайно = 1 гульд 20 цент.

Булоби добре, якби сьте з собов привезли ковдру й подушку, а взглядно /: як приїдете з доньков або з сином : / 2 ковдри й 2 подушки, бо за постіль тут тяжко. Якбим не надіявся родини жінчиної, так охотно бим вигодив своїов постелев. —

Так дасть Бог, що будемо ся в недовзі бачити.

Ваш артикул «Буковини й Русини» дуже добре написаний; славні води желізні в Буковині є в містцевости: «Дорна-Вара» [арк. 241 звор.] а «сірчані купелі» є в селі: «Якогани» на стор. 388 в 5 ім сти-ху від долу належало би про те назви поправити.

До зближаючих ся сьвят Великодних щедруємо Вам й в[исоко] п[оважаний] Вашій Родині кріпкого здоровля й всего добра.

Надіючи ся з нетерпливістю Вашого приїзду поздоровляю й цілую Вас сердечно. В[исоко] п[оважаний] Вашій Родині засилаю мій глибокий поклон. Моя жона сердечно Вас поздоровляє. Титко Ревакович.

Підбуж 5. Цвітня 1889.

[Арк. 242]. Як мете до Підбужа йїхати, то дайте міні знати, коли колійов приїдете до Самбора. Тоди би такій Ваш господар Іван Луців ждав з своїми кіньми й возом на Вас на двірці Самбірським. З Самбора йїде ся возом 3 милі до Підбужа. Повіз фіякерський з Самбора стоїт 5 р[инських] до 6 р[инських] фіра звідти стоятиме 2 р[инські] до 2/50 ц[ентів]. Щастливих веселих Сьвят й до побаченя! До Підбужа йїде теліграф! Т. Рев[акович].

ІЛ ВРТ. — Ф. 77. — Од. зб. 126. — Арк. 240—241 звор.

14. О. Кониський до Т. Реваковича

З Київа 19 лют[ого] ст. ст. 1887 р.

Дорогий и серцю Любий Добродію!

[Арк. 7]. Святу правду кажете в своєму листі, що «душа душу чує», а я додаю, що коли б не було чуття душі — до душі, то певне б люде не відали и того мізерного братерства — яке нині истнує. Кожен ваш лист щиро и сердечно втішає мене, бо він свідчить, що не сам я у полі, а там далеко від мене єсть люди, що однаково зо мною думають и бажають. А коли чоловік знає, що він не самотній, а в гурті, то й охоти до праці він більше набирається; и робота у єго йїде жвавійше. Така моральна підмога завжди потрібна нашому братові письменникові, и особливо — в таке люте время, яке ми перебуваємо! Инколи, Добродію! так [арк. 7 звор.] тяжко буває, що й не вимовити! Лютуєш звіром и сам на себе и на своїх людей, а більш на свою несилу!.. «Седи, терпи» та чи вже ж таки «нічогісінько не жди»? Ні, се вже годі! Як не тяжко, — а надія живе и живить мене. Вже на що отака тяганина, що півтора року сикалася до мене скаженою собакою, и тільки в грудні спекався я від неї, от дає велику силу витягла вона у мене здоровья, а надії не зрушила, не відняла, не вбила! Здоровья — дасть Бог — полагодимо; тільки чую в собі велику по-

требу перебути ціле літо десь у горах у такому закутку — де б було тихо як в усі, спокійно — як серед степу в ночі; де б я тільки лежав на горі, оглядав небо, да впивався гірським повітрям и красою природи. Думка у мене така: як не вмру, як не буде [арк. 8] зміни (сподіваюсь — що не буде) так зараз зпочатку Мая рушу до Барвінського на кілька днів, потім — тиждень-другий на Подолі; тоді в гори и певно — що покористуюся з Вашого сердечного та любого закликанья до Підбужу, бо раз ще я в тих краях не був, а вдруге — душу мою тягне побачитися з Вами. Але ж умова наперед: гостем не хочу; а коли буде Ваша ласка, дак порадьте мені де б заквартировати у простій хаті, між простими селянами; що б я міг спостерегти їх побит и їх психологію; а до того користуватись и Вашим досвідом и знаньям селян. Певно — що приїду або з донею, або з сином; що б вони бачили як люде живуть — без пуги, без кайданів. Та отак би то й думка перебути аж до самого Семена. — Посилаю до Вас під бандеролью відбиток [арк. 8 звор.] з моїх листів про Буковину, та не знаю, чи втнете по російски? Коли втнете дак — скажете, чи не помилився я в чому? — Я пильную щоб и буковинців и Галичан збити з отого «язичія», та звернути на єдиний спасенний шлях однієї літературної мови; бо доки сего не буде, доки йїтимемо вростич и в письменництві, то не швидко прійдемо до мети.

Як отсе Вам живеться? Як здоровья Вашої Пані и доні? Не забувайте про мене!

Сердечно цілую и обнімаю Вас и прошу поціловати за мене рученьки вашої дружини. Щирим Серцем Ваш до віку О. Кониський.

Моя адреса. Київъ, бульвар № 36.

Александрю Яковлевичу Кониському.

ЛННБ ВР. — Ф. 93. — Од. зб. 36. — Арк. 7—8 звор.

15. О. Кониський до Т. Реваковича

6/18 — IV.1887. Тернопіль

Високоповажаний Добродію!

[Арк. 9]. Кілька днів сежу я в Тернополі у п[ана] Бар[вінського]. Тут и хата тепла и люде добрі, та тільки на душі у мене холодно тай до того и на здоровья чую недобре: сила покинула мене. От же не сему тиждні подались до Львова; а з відтіля ж, перебувши там кілька днів, в гори до Вас. Але перш ніж податись зі Львова — треба списатись з Вами;

бо може показатися там, що ліпше буде не іхати. Не таланить мені в подорожі: позаторік як тільки вернувся з Галичини, напала на мене російська поліція ніби ж я «перенявся польською інтригою», та везу в Росію «польські ідеї» (?). Треба було півтора року щоб висловитись з тієї «інтриги». Тепер [арк. 9 звор.] знали що саме діяти зо мною в Галичині. Зараз в Підволочиску напавсь комісар-австріяк: куди іду? чого іду? Теж саме и в Тернополі! Я хоч вже 27 літ розмовляю з поліцією, але жодним чином не привикну до того що б байдуже вести таку розмову и кожна розмова з отими сіпаками переверне у мене душу и розворушує усі болячки на дні серця. Важнійше усього для мене — и прикро и тяжко те, що через мене турбують розмовами и тих людей, з якими я стосуюся. Певна річ, що прибувши до Підбужу я ж не можу не бачитись з Вами, не стосоватися. Знов мимоволі насовується думка, що поліція, не тямлячи де біле, де чорне, и гадаючи — собі дурною головою, що кожен хто приїде з Росії, то вже — певно — везе «пропаганду православия и москалофія» стане отоचितь мене и в Підбужу, — и через те отруїть мені усі ті години, [арк. 10] як там перебуватиму. Вже ні мій вік, ні мої засоби, думки и вдача не такі, щоб перебувати в ролі того зайця, що гонять хорти! Тим то я благаю Вас — напишіть мені щиро правду: чи не турбоватиме мене якій там «пан-комисар» у Підбужу? А що найважнійше: чи не заподіють вони якої хоч би й самої дрібної неприємности за для Вас, — за те що ми собі стосоватимемось? Скажіть, Добродію! правду, бо, кажу Вам щиро: коли я не буду певним, що я безпечний, особливо ж що наши стосунки не нароблять Вам чого прикрого, — то я не матиму години спокою, нудьга гризтиме мене — и як той казав «стане світ тюрмою». — Коли зопевнитесь, що все може бути по людськи, то додайте ще в листі, якого часу найліпше іхати в гори? Мені кажуть, що до 15 червня стар[ого] стилю — нема що й рушати в гори [арк. 11], бо там до того часу стоїть холодна погода.

Відповідь заадресуйте Кирилу Кахникевичу (Баторія 24) у Львів, що б він доручив мені.

Бувайте здорові! Низенько клонюся Вашій В[исоко] п[оважаній] Пані, а Вас братерски цілую, Ваш Перебендя.

ЛННБ ВР. — Ф. 93. — Од. зб. 36. — Арк. 9—11 звор.

16. О. Кониський до Т. Реваковича

1/13. червня [1887]. Львів.

Дорогий добродію и сердечный Друзе!

[Арк. 12]. Жадним чином не сподівався я, що станеться так як сталося: прийїхавши до Львова, почав я хорovati, доти хорував, доки таки зліг, та отсе сьогодні вперше, пролежавши 12 днів, вперше устав з ліжка! Лікар каже, що б ще до п'ятниці не виходив з хати... Не тямлю вже що й діяти! Я певный, що жадна гарненька кухня не запоможе мені. Ясне сонечко, тепла година, чисте, сухе повітря — от чого мені треба, от — чого душа бажає!.. Без сонця, без тепла, без сухого повітря я не видужаю. От же не спав умисне що дня, що дня дощ, дощ и дощ!.. Хмарно, понуро, тьмяно, холодно, то ще на самоті, у ліжку!.. И ги!.. щур ему як тяжко, бридко.

Першим ділом, уставши, взявся до паперу, аби [арк. 12 звор.] усім серцем подяковати Вам — щиро подяковати Вам за скромний лист и ту ласку, сердечність и щирість — яку читав в тому листі. Спасибіг, спасибіг. Та вже не відаю, чи дасть мені лиха доля побачити Вас у Вашій хаті серед Вашої родини, и братерски подяковати, обняти і поціловати... Бо кажу Вам — нудно мені без сонця, тепла, а в горах певно ще гірш ніж у Львові и чи діждусь я вже тепла? Чи не зануджуся, та чи не чкурну аж на Кавказські гори!? Ще коли б робота була, а то ж и робить нічого. Діло ступило на таку стежку, що вже й руки не беруться робити для єго; инколи не тямить де кінчається Мир¹ з своїм клерикализмом, а де починається Діло! За три останні роки не бачу я жадного поступу в Ділі, народовці топчуться на одному місті и от-от витопчуть там багно, що годі тоді! Знов піде на двоє! Молодіж вже й тепер цілком відсахнулась и стоїт на одшибі. В загалі жодна. [Арк. 13]. Прохав я ще 18/30 Мая д[обродія] Романчука, щоб пішов до сего велимудрого директора, та запевнив єго, що я чоловік безпечный! От же й не знаю чи ходив, чи ні; бо з того часу я лежав и не бачився з Романчуком. Так бачте, хоть и маю я цілком як слід паспорт, але ж я небезпечный, чуючи від Кржачковського², що «Конституція, конституцією, а поліція — поліцією» и що повинень давати звістку — коли и куди и чого поїду. Тьфу! сего вже и в Росії нема!

Тепер Ви, брате мій, піймете мені віри, що я й сам не тямлю, що в таких обставинах чинити? Чи вже ж таки згорнути руки, та заспівавши «Мені отпущає-

ши», вернути до Господа та «наче стародавні жиди»: «На вербах повішати органи німії».

[Арк. 13 звор.]. Так! И байдужім вухам слухати, як з нас будуть сміятися! Чи то ж би не сором був? Ба! Та що ж діяти?

От же висижу ще, доки випустить лікарь з хати, та на тім тиждні мабудь и рушу на «нашу не свою землю» себ то так може 8, або 10 червня. — Коли не станеться нічого ліпшого, щоб перемогло мене лишитися.

Бувайте здорові! Брате Мій! Сердечно цілую Вас и ручки Ваші в[исокоповажаній] П[ані]. Ваш навівки Перебендя.

Р. С. Як відважуся до Підбужа, поїду на Самбір, приїду туди о 5 годині, не виїздить, я тропко й сам. Моя адреса. На руки Белей, редакції Діла.

[Арк. 14]. Справа стоїть не добре: поступу нема, руху нема; а стояча вода мусить заплісніти! Самі бачите, Друже мій! що України Діло цілком не заступає, ніби вона не истнує, про прямовання до загального Українсько руского идеалу и думки нема.

Гадав я, що пробуду в Галичині довший час, віддам усі свої останні сили, своє здоров'я, усього себе на роботу для идеї національно української, народної, и за те хотів, аби заробити собі на прожиток річно 600—700 гульд[енів] — бачу даремне! Марна надія! Заробити нігде тут, ні над чим! А ще гірш те, що чую зле, що аж сумно стає; люди дальше галицького шовінізму не хочуть ити, українське слово нехтують, кажуть: «публіка не хоче читати нічого українського, намъ треба виробити свою мову, литературу и науку. Почасті ми вже маємо се все...». От — як! Ліпший доказ такого не серйозного трактовання, дає для нехтованих Рускої истор[ичної] Библіотеки Барвінського, котра не має и половини стілько пренумератів, як я сподівався.

[Арк. 14 звор.]. И на се мені кажуть: «У нас є своя наука, публіка наша не розуміє (чуєте!!) україн[ської] мови». Люде щиріші кажуть, що публіка не доросла до такої лектури. Се правда, але ж раджу я, треба вести публіку, треба щоб часописі ішли поперед публіки; а редактор Діла відповідає мені на те: «Як почнемо вести публіку, так доведемо до того, що нікого буде вести; газета мусить давати те, чого потребує публіка...» З такими умовами, нема що мені тут робити. Гадав поправити Зорю — и се марна праця! И тут якийсь клерикаль-

ний сшиток, без звязку, без виразної идеї... Горох з капустою...

Нарешті и поліція чортом дивиться на мене. Тільки що приїхав до Львова — зараз покликав Крачковського, питається: чого приїхав, чи надовго? Куди поїду, де буду? одне слово він «nie rozumie jak może być u Pana interes we Lwowie i nareszcie w Policji».

¹ Газета (коментар Т. Реваковича).

² Директор поліції у Львові (коментар Т. Реваковича).

ЛННБ ВР. — Ф. 93. — Од. зб. 36. — Арк. 12—14 звор.

17. О. Кониський до Т. Реваковича

21 червня / 3 липня 1887. Львів

Високоповажаний добродію и дорогой Друже мій!

[Арк. 15]. Аж тепер тільки на силу позбувся я свого недугу, хоч на стілько, що почав вже виходити з хати. День в день цілий місяць сидів, то лежав не мов в арешті. Тепер напевне вже скажу, що йду до Підбужа, але не скажу ще запевне якого дня рушу зі Львова. Я бажав рушити сьогодні, та одержав з дому від доньки лист; вона, довідавшись, що я не здужав, та захотіла власними очима запевнитись, що я видужав и проситься сюди. Я дуже радий сему; бо оприч того, що й мені буде веселіше, розумію, що гірське чисте повітря добре вплине и на доньчине здоров'я. Сьогодні дістав вістку від неї, що виїде 21, або 22 червня, виходить, що у Львів вона приїде 22, чи 23. Коли ж захоче забавитись який день-другий [арк. 15 звор.] у Львові, то значить 24, чи 26 вирушимо до Підбужа; але за день до виїзду я ще напишу до Вас, або протелеграфую. Та рівно сердечне благаю вас — не турбуйтеся виїздити до Самбора. Я гадаю собі раз — що нічим перед Вами не заслужив на таку ласкаву увагу Вашу, а вдруге гадаю, що вже ж таки Самбірська поліція не накинеться на мене так, як у Підволочиску, наче на якого злодюгу. А коли й накинеться, то якось відбрешуся. А от чим не можу не потурбувати Вас: кажіть переказати тому господареві (Іван Луць), що замовили для мене хатину, що я певне буду — а поки не має властного, то нехай би взяв у кого «на прокат» двоє якіх будь ліжок: подушка, ковдра, простині — ми привезем свої. Та ще самим можна купити, чи теж на «прокат» добути у якого бляхара самовару, хоч не величкого, аби на 4—6 шклянок, то и досить.

[Арк. 16]. З Самбора ми візьмемо собі фурман та й приїдемо прямо до Луця. Певна річ, що зі Львова виїдемо о 12-ї годині дня, значить в Самборі будемо в ½ трейтої години. —

Там за кілька днів — тішу себе любовою надією! побачитись з Вами и серцем стати в вашій розмові. А доки що бувайте здорові! Низесенько кланяюсь Вашій В[исоко] п[оважаній] Пані, а Вас, бувши — цілую.

Ваш Перебендя.

ЛННБ ВР. — Ф. 93. — Од. зб. 36. — Арк. 15—16.

18. О. Кониський до Т. Реваковича

30 червня. [1887]. Львів

Високоповажний Добродію!

[Арк. 17]. Бажав я 28-го виїхати до Підбужа, але четвертий день дощ не мов з ведра лье, а тут знов з отими посіпаками робота: вязнуть наче муха до меду! Бодай їм ні дна, ні покришки!.. Запевно виїдемо зі Львова з донею в п'ятницю 3/15 липня з поїздом що йде до Стрия о ½ 12-ї години. Коли не брешуть часописі, то сей поїзд буде в Самборі по 3-о годині; гадаю, що годин 4—5 з Самбора, значить увечері приведе Господь побачитись день в день через три роки як бачились в Чернівцях.

[Арк. 17 звор.]. Дуже радію и я и доня, що справдиться наша надія.

А доки що будьте з Вашою дорогою женою живі та Богові милі. Братерски цілую Вас. Перебендя.

ЛННБ ВР. — Ф. 93. — Од. зб. 36. — Арк. 17—17 звор.

19. О. Кониський до Т. Реваковича

Львів, 29 липня [1887].

Навіки дорогий и Любий Друже мій!

[Арк. 19]. Хоч як прегарно розповідали Ви мені про дивно хорошу природу Бескида, а все ж я зустрів в Волосянці¹ далеко-далеко ліпші ніж сподівався з Вашої бесіди. Вже про красу природи нема що й казати: я впивався єю, наче запеклий п'яниця впивається смакуючи стару оковиту. Я не можу Вам розповісти того високого почуття, яким три дні було моє серце повним до краю; почуття глибокого, тихого, якось невимовно міцного. Я просто розговив! Сему сприяла ще більш природи — щира семья Вашого татуса! а найпаче єго самого. Чи піймете, брате мій! віри, що дивлячись на Вашого татуса, слуха-

ючи єго бесіду — мене проймали тихі слези радощів; перед мене воскресала моя молодість. Ваш тато перший чоловік в Галичині якого я зустрів з истинно українсько-руським гумором и козацькою вдачею! И господи! Як він своїм зростом, постатью, гумором, веселою, щирою прямою вдачею нагадав міні того козака Искру, що навіки налив в моє молоде тоді ще серце тієї любови до України Русі, з якою тримався свій вік!

[Арк. 19 звор.]. Велике и щире Вам спасибі! Друже мій за Підбуж, а ще більше за Волосянку! За час, що перебув я у Підбужі и в Волосянці, я ожив и тілом и духом и чую нову силу до роботи! З розмови з Вашим татом я ще яснійше засвідчився в тій великій силі патріотизму сивоголових юнаків серцем и думками, яка не дала за 8 ½ віків погинути Русі. Коли ж на віки добру пораду дає Сизиф, навчаючи перед «лицем сидаго возстати и почитити». Пізнійше подам Вам усі вражінья, які я вивіз з гір; був у Михайловича², він казав, мені показати єму паспорт и спитався: чи не шпiон ви? А тоді вже розпечатав Ваш лист. Великий оригінал. Таких я ще не бачив.

Завтра побачусь з лікарем и поражуся за себе. Коли чую своє здоров'я добре, але коли скаже вертати ще в гори, то верну. Завтра поїду до Тернополя, бо Барв[инський] кличе знов телеграмою. З відтіль проведу доню до границі, и коли верну, — в гори, то за кілька днів знов побачимося, а як ні, то рушу відразу до Києва: в «отечество».

[Арк. 20]. От же доки що прошу Вас поцілуйте за мене руку Вашої в[исоко] п[оважаної] пані да перекажіть и від мене и від Гені³ найсердечнішу подяку за хліб-сіль и за такий привіт, якого ми доки живі не забудемо.

Геня в Болахові — трохи була занепала, але тепер добре: у нас з нею, тільки й розмова що про Підбуж та про Волосянку. Не забудемо ми їх до віку.

Цілую Вас братерські. Діточок обіймаю. Ваш на віки Перебендя.

Мої уваги до сего листу:

1) Коли Ол[ександр] Кониський виїхав з Підбужа, виїхав він ще до моїх родичів у Волосянку Скільського повіта, де мій отець Іван Ревакович був парохом. Отець мав тоді 73 літ, але був ще зовсім здоровий чоловік, високий, широкогрудий, з міцним баритоновим голосом і з великим гумором і [арк. 20 звор.] любив дуже гостей.

2) *Сусід мого батька отець Стефан Михайлович, парох в Славську, був завзятий кацап і оригінал.*

3) *Геня (Євгенія), найстарша донька О. Кониського, з котрим була в Підбужі і в Волосянці. Львів 20. Жовтня 1911. Титко Ревакович. ЛННБ ВР. — Ф. 93. — Од. зб. 36. — Арк. 19—20.*

20. О. Кониський до Т. Реваковича

6/18.VIII. [18]87 З Київа

Дорогий мій Друже!

[Арк. 21]. По пораді лікаря (він спостеріг що гори поправили моє здоров'я, ліпш ніж він сподівався в такій недовгій час) я не вагавсь: чи вертати в гори, чи ні? Цілу дорогу до Тернополя усе радивсь про се з донею; але перечитавши Ваш лист до Бар[вінського] рішив на тому що годі вертати — и поїхав далі. Та певно що й добре зробив, бо ота справа, про яку Ви писали, вельми б драговала мої нерви. На таке паскудство я не сподівався, мені здається що се хтось з ляхів підняв куру. Дуже цікаво б довідати хто именно и що вислідив постерунок¹, які там він знайшов заборонені книжки? У мене був *Kalendarz Kurjer'a Lwowskiego*, та *Обломовъ* и 2 кн[иги] *Вібр. Європи* — от и все. Будьте ласкаві напишіть до мене подробицю сієї паскудної речі; воно варта щоб подать її до газет, або в новелі.

[Арк. 21 звор.]. Коли и в Підбужі така холодна и дощева погода як тут, то и вдруге добре що я не вертав, бо седів би в хаті, та проклинав усіх доносчиків, усіх постерунків. А шкода мені Підбужа и встаючи й лягаючи згадую ёго, и довго довго пам'ятатиму скільки він надав мені сили. Тільки й прикро мені, що отой клятий постерунок² потурбовав Вас — через мене... Дав би Біг щоб вони стілько хліба їли та добра бачили, скільки в тому доносі правди. А чи не могло бути, що се сам постерунок висмоктав з пальця, аби чим прислужитися старості? у нас так трапляється.

По завтраму іду на хутор и перебуду там доки стоять добра година, як же не стане на годину а прийдуть дощі, так небавом верну до Київа.

Хочу я переслати до Вашого тата альбом [арк. 22] Київських видів. Инакші не можна, як в полотні переслати та не відаю як би се ліпше зробити так, щоб не треба було старому іздити на почту. Та здається у Вас такі посилки йдуть спершу до старости; знов значить старому треба б іздити. Дайте пораду мені — як се ліпше зробити.

Дякуючи ще раз Вам и Вашій в[исоко] п[оважаній] Пані від себе и від доні за Ваш істинно братерській щирій привіт и ласку, благаю Бога, щоб дав мені чимсь віддячити Вам, и хоч за рік повітати Вас у своїй хаті у нашому не нашому сивому Київі. Щиро цілую Вас на віки вічні Ваш Перебендя.

¹ *Жандармерія (пояснення Т. Реваковича).*

² *В пару днів по відїзді Ол[ександра] Кониського з донькою з Підбужа прийшов комендант по- [арк. 22 звор.] стерунку жандармерії з Підбужа до моєї канцелярії і казав, що єму и [ісарсько] к[оролівське] староство з Дрогобича наказало, щоби довідався, що то за чоловік був з Київа у Підбужі. В пару днів потому приїздив в тій самій цілі «abveraflaiter» жандармерії з Дрогобича и випитовав те саме. О тім здається я писав до проф[есора] Олександра Барвінського в Тернополи.*

Львів 20. жовтня 1911 Титко Ревакович.

ЛННБ ВР. — Ф. 93. — Од. зб. 36. — Арк. 21—22 звор.

21. О. Кониський до Т. Реваковича

Одесса 27 серпня ст. ст. [1]887

[Арк. 42]. Не ремствуйте ж, Голубе мій! що так довго мовчав, та пишіть до мене — прямо на звичайну мою адресу. Ваши листи велика моя утіха; вірте що я люблю и до віку любитиму Вас и Вашу родину немов найближчих кривних своїх. Як перебули Ви літо на Буковині? Чи не шкодили дощі? На Україні усе літо аж до серпня були дощі і недобра погода, зате тепер — не мов весна, так гарно.

Одеса — місто велике, більш 200 тисячів людности, але рівне положення міста багато шкодить. Тільки й краси що море; а більш ні що не робить вражіння!

Коли б отут на березі то була Волосянка Плішка, Кичера та Близнята! Гай, гай! що б то було! Був би такий Едем, на який досі й сам Саваоф ще не спромігся! Все ж ся Одеса не Московске місто: осередок жадної національності не має; Гешефт! Отсе ёго и національність, и Бог, и віра и все. Зате окраїни міста навкрузи чисто українські і мова, звичаї, вдача, усе-усе наше и цілком зберегло свій національний тип. Дарма що ... нехай собі! «Наша пісня, наша слава Не вмере, не поляже!»

[Арк. 42 звор.]. Поцілуйте за мене руку Вашої В[исоко] п[оважаної] пані, обніміть діточок і нехай великі ростуть та щасливі будуть. Як писати мете до Волосянки и до Козеви перекажіть мій сердечний привіт. Братерско цілую и обнимаю Вас.

Ваш навіки Перебендя. П[анові] Д[обродію] Палієві кланяюся.

¹ *Гори у Волосянці (пояснення Т. Реваковича).*

ЛННБ ВР. — Ф. 93. — Од. зб. 36. — Арк. 42—42 звор.

22. О. Кониський до Т. Реваковича

20 — XII.1887

На віки Дорогий мій друже!

[Арк. 23]. Ще аж 16/28 сього місяця одержав я Ваш лист. Одержав ёго, лежачи в ліжку і став він мені для хорої душі и пошматованого серця цілющою-живущою краплею духового бальзаму. Спасибіг, спасибіг Вам за ёго! На віки спасибіг! Не надовго я набрав був у Вас здоров'я, тільки й хватило що до грудня, а в грудні знов занепав, да так, що отсе півдня як похожу, то вже за те день лежу, а два дні лежу: було якось ніби й ліпше, але з 15/27 знов сталося те що було у Львові и отсе ледві-ледві примостився, не встаючи з ліжка, що б хоч трохи одвести душу в щирій розмові з дорогим для мене чоловіком. — Погано и тяжко жити, а найгірш усёго тяжке моє родинне життя. Инколи Господи! як тяжко и тільки мого и знаку з життя — що право терпіти!.. Назад ліпше не озиратись, а попереду ще гірше... Далєбіг часом приходить думка накласти на себе руки... Починаю я тоді швидше читати Євангеліє и якось непримітно перехожу до другої думки: вмерти поспію, та се й не велика штука; штука терплячи — жити! Але ж! чи живу я? Здається — «дух бодрота плоті немоцна». Дух мій рвется до роботи, жадає хоч крихту зробити з того діла, котре неминуче треба було зробити и котрого навіть и чи й починав ще робити. Ціле життя пішло на те, що я шукав правди! Дожив до сивої голови, до сивої бороди й не знайшов. Кажуть: не там шукав! [Арк. 23 звор.]. Кажуть я «твердий фанатик». Може й так. Бо я опріч Євангелія ніде правди не шукав; опріч нашого Бога другому не молився; опріч нашої віри другої не тримався, але я чую — що вже таким я й помру і жодна сила не примусить мене до того, щоб я став не я.

Не потече Десна з Дніпра,

А Дніпро з Лиману.

Дорікають знов, що я не вгамуюсь тим, що маємо, а все гукаю: «рушаймо». Коли ж инакше й не можу! Я гукаю, що б самому себе підбодрити, инакше я не наважився й на других гукати: — Як тямлю

себе — я все пильновав знайти таке товариство що б у гурті шукати Правди; бо гуртом усяка робота спорійше йде и легше робити її. Певна річ, що се вже загально людська потреба і загально людський закон, и ні що більш як отей именно неминучий природний закон творить партії тим то освічені люде не можуть жити не належачи до жодної партії. Доки сонця-світу — доти и закон сей истноватиме... Та вже чи не досить філософії!

Бачу з Вашого листу, яка ж то дурна-предурна справа з отсима денунціяціями. Я не ворона. Полетів и серцем більш би горнувся до згоди, але мушу промовити з великим жалем — який вони темний ще, сліпий народ! Нічому їх історія не навчила; полуда пала ім на очи, тим то вони усякі дурниці ймуть віри; тим то у них що сиве — то вже й вовк! Аби хто [арк. 24] не з їх табору то вже й «bardzo niebezpieczny człowiek»! Здається у них такі вже були: що «без політики чоловік не може й жити». Гай, гай! Що до мене то я цурався й цураюся політики: не вона тягне мене до Галичини, а природа та гірське повітря. Природу найпаче гірську — я невимовно люблю и з досвіду запевнився, що гірське повітря надає мені сили і здоровья. Я й тепер радію душею як згадаю Підбуж та Волосянку! Там я чув, як здоровья лилось в моє тіло цівкою! Найліпшою нагородою свого життя я вважав би коли б міг останні часи його провести в горах, да там и вмерти, оглядуючи Красу величної природи. От і тепер мізкую: коли не поляжу головою до весни, так куди мандровати по здоровья? до Криму — великого кошту треба; до Кавказу — дика сторона, а де цивілізація — там не з моєю кишенею; до Бєскиду — але ж не хочу що б из за мене був людем клопіт! Тай прикро коли якась собака гавкне на вітер — а староство почне цьковати, — Ти, Господи! відаєшь за що й про що!! — Мою фотографію добути вельми легко було, бо сами відаєте скілько її по Галичині розповсюдив и «Світ» и Каліндар Просвіти и инчі. Та я охоче й сам би надслав староству, най дивится коли має на те час.

Що діється в Галиц [ькім] письменстві — мало відомо у нас; доходить тільки «Зоря». До неї я подав начерк повісті «Гірська квітка». Там всі реальні Вам люде; вгадаєте и країну; але доки не почнуть друковати, далі не посилалиму.

[Арк. 24 звор.]. Вельми не вдовольняє мене «Зоря», та що ж коли другого видання нема: боля-

че і тяжко з нею раховати, та чи буде ж ліпше коли ми відцураємося від неї? — Коли б хто взявся завести — тоді б инча річ.

Та чи не дурний ж отсе я, чи не навіжений: скільки написав, а досі не написав того з чого треба б було почати: поздоровити Вас и Вашу дорогу родину з св[ятю] Різдва и Новим роком, тай побажати Вам віку довгого та щастя доброго; да донек подружити и онуків тішити. Мої свята будуть занадто сумні: бо и зіма велика и недуг, и холоднеча и духова голоднеча; духової йїжи Биг дасть; нема!

Сподіваюсь святами зайде хто з студентів то зараз спишу и перешлю до Вас оті пісні, що кажете¹. А доки що — бувайте здорові! Поцілуйте за мене рученьку Вашої Вп. пані и обниміть міцно-міцно Олютку и Наталку². Пишіть до мене на мою властну адресу ліпше буде. Ваш навіки щирый. О. Кониський.

Книжку Віго наша цензура, спасибі йї пустила; вона для моїх словарних (географічний словарь) праць вельми-вельми велику вагу має.

¹ Просивем о піснь: «Погуляймо ще раз, товариші мої» (примітка Т. Реваковича).

² Ольга и Наталка, дочки Т. Реваковича (примітка Т. Реваковича).

³ Vigo. Skorowidz miejscowosci w Galicyi i w Bukowinie (примітка Т. Реваковича).

ЛННБ ВР. — Ф. 93. — Од. зб. 36. — Арк. 23—24 звор.

23. О. Кониський до Т. Реваковича

21.1. [18] 88. З Київа

Друже мій, дорогій Друже!

[Арк. 25]. До старої, а глибокої виразки на моему серці — не можна знайти ліпшого лікарства як дорогий Ваш останній лист! Спасибі Вам за ёго! Теплом живої душі від ёго віє; а мені найбільше треба тепла, тепла йї тепла! И ніколи я так не чекав на весняну теплу годину — як тепер! Сплю и бачу — весняне сонце; тепле, ясне! Далі синє небо, зелені гори... Ех! Як би то!

Здоровья моє трохи ліпше, почав вже з хати виходити, але!.. чую що «зовуть мене до Бога за наймита». Заздалегідь розпочав переписку и зі сходом і заходом, то куди доведеться не вгадати. Серце тягне на Захід, так що ж як дурні ляхи почнуть турбовати мене, та стежити! але нудно! Не знаю що там у Львові: чи добьюся до чого, чи ні, бо як не буду пев-

ний, що на мене не спустатимуть [арк. 25 звор.] хортів, то годі, йї захочу шкоди!

Смерть Ф[едькович]а вельми вразила мене, лише тим, що сю сумну звістку я одержав тоді сам, як лежав недужий (від 22/ХІІ до 5/1 я не підводився). Шкода Ф[едькович]а! Не вмiли Львівські користувати, не вмiли піддержати сієі сили! Що ж коли Львівських народовців наскрізь пронизав вузький Львівський шовинизм. Казав я Вам, що на мої очі, є аналогія лише роком 1865¹, а р[оком] 1887! Так воно на моє й виходить! Ліпше було коли б був я пишавився; але я властними очима читав лист писаний 2 лат[инського] грудня торік — одним народовцем зі Львова до одного тутешнього обрусителя. Що за лист! Мати Божа! Прочитаєш ёго и чуєш як великий сум обгортує душу, а журба плугом по серцю оре!.. Мабудь, Дорогий друже! певна річ, що «політика» деморалізує людей, цур йї! Живий жаль взяв мене за Ф[едькови]ча!

[Арк. 26]. Не вмiють наши люде підвести чоловіка коли спотикнеться; а ще й колодою ёго придавить. Хто ж тепер підпише «Буковину»? До мене ще й досі не дійшло 1 число її. А з 1-го числа «Зорі» видко що вона вмiрає й мусить умерти, коли не схоче вибратись з темряви Рускої імперії на світ Божий! Такі поезії, яких напхано в 1 ч. не годились би и в 1861 р. а тепер друкувати їх могли хіба на глум людя! Певна річ, що редактор Зорі яко учитель гадає собі, що читачі Зорі тільки самі школярі, що сидять перед ним щодня та клюють носом у Гомера! Ні! Бачу я з досвіду, що педагогові не слід братися за редагованя часописі! — «Швецъ знай своє шевство». З такою «науковою» часописью молода публіка буде або топтатись на однім місці, або поверне коли не до індеферентизму, так до чого будь чужого, а ... руського!.. Шкода!

[Арк. 26 звор.]. Посилаю пісню, та чи та — не знаю; коли не вона, так не моя вина; напишіть, коли не вона.

Бувайте Друже мій здорові і щасливі; поцілуйте за мене ручку Вашої дорогої пані и притисніть до лона діточок. Наталка певно виросла за сей час. Щирим серцем цілую Вас. Не забувайте свого щирого Перебендя.

¹ Перший раз був О. Кониський у Львові 1865 р. (коментар Т. Реваковича).

ЛННБ ВР. — Ф. 93. — Од. зб. 36. — Арк. 25—26 звор.

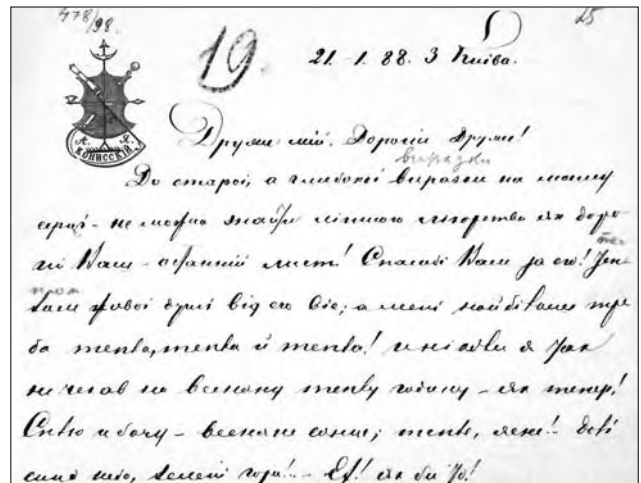
24. Т. Ревакович до О. Кониського

Підбуж 22. Марта 1888.

Дорогий Друже!

[Арк. 301]. Дякую Вам сердечно за гарну пісню: є то та сама, щом хотів ю мати. Ваш лист не застав мене дома. Я єм брав ся був на весіля мого брата у Долиньські гори — та через сніги й засипи я мусів сидіти у Львові 9 днів а в Стрийї 3 дни; тимчасом переминув день весільний й я не був на весілю; бу-вем лишень у родичів моїх в Волосянці.

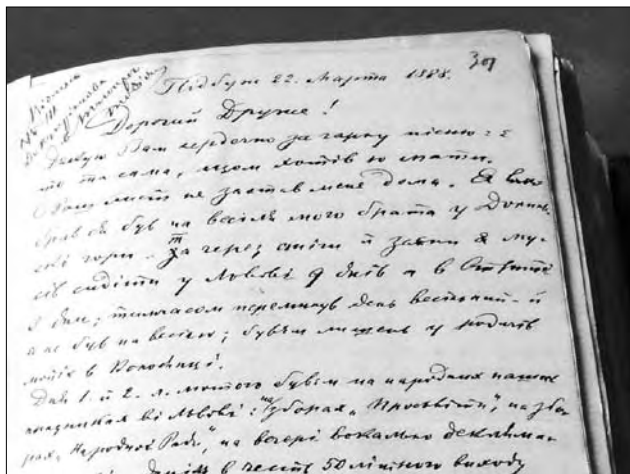
Дня 1. й 2. м[ісяця] лютого бувем на народних наших празниках ві Львові: на зборах «Просьвіти», на зборах «Народної Ради», на вечері вокально декля-маторським данім в честь 50 літнього виходу «Русалки Дністрової» Маркіяна Шашкевича, й на комерсі почитателів Маркіяна. Сі 2 дни одушевили мене на довгий час, скріпили во мні віру й надію у ліпшу бу-дущину нещастного, забитого, туманеного й темно-го нашого народа. Коли порівную 1860 ті роки із р[оком] 1888 — якаж превелика ріжниця у розвою народнім в Галицькій Русі. Тоди не було селянина й міщанина із почутєм своєї руської народности, сво-єї людської гідности; а інтелігенцію руску предст-авляв спольщений в переважній части руский [арк. 302] піп. Тепер була все велика сила «Народного Дому» повна свідомих наших людей — патрийотів: духо-вних старших й молодших, професорів університе-тских, середних шкіл й народних шкіл, адвокатів, но-тарів, докторів медицини, прав, філософій, судійів, урядників, інжинирів проч. і проч. Було много селян й мало міщан навіть з далеких підбескидских сторін. А як ті селяне говорили: якби не бачити їх мужиць-ку одіж, казавбись, що се дуже здібні адвокати го-ворят. Слава Богу! Прийшов вже час, де би наш великий Мученик Тарас не співав з жалюм... «Чому не йде апостол правди й науки?» — а заспівав би: «Йде вже апостол правди й науки!» Якби бачив це все на своїй очи. — Є ще заслуга всіх наших літера-тів й галицьких й українських; є тут й немало заслу-ги Вашої. Томуж Ви маєте у всіх Русинів — не пе-ревертнів — великі поважання. Придивив ся й тепер з близька муравлиній праці наших літератів й публі-цистів й патрийотів в «Діл[і]», «Зорі», «Батьківщи-ні», «Просьвіті», «Народній Раді», «Товариства іме-ни Шевченка» «Педагогічнім Товаристві», «Шкіль-ній [арк. 303] помочи», «Шкільнім часописи» і т. д. — і не стілько, що новне признане мушу вира-

Фрагмент автографа листа О. Кониського

зити всім вкупі і кожному з осібна, але я пересвід-чився, що багато людей наших ві Львові впрост пра-ці народній жертвують своє жите, своє здоровле — через зовсім безкористно, без крейдара. То все сут люде, що для хліба працюють по бюрах й по школах, де намучат ся доволі, а одробину вільного часу, що мають, замість щоб посвятити поліпшеню свого здо-ровля, посв'ячають народній службі, працюючи над писаньом не раз по цілих ночах. — І «Діло», і «Зоря», і «Батьківщина» — є тепер знаменито редаговані й причиняються до розвою нашого народа в переваж-ній мірі. Питаєм, чому «Діло» не містить нічо зза кордону? Відповів редактор, що охотно дуже міс-тивби, але звідтам ніхто нічо не присилає; дальше каже, що з російских газет укладавби вісти за росс[ійську] Русь — щось, каже, і в тих газетах нічо нема за ту Русь. — Однаковим в №№ 41. й 43. є фейльетон в Ділі, де В. Січовик подав цікаві ві-стки про українські театри, про нові книжки, про шко-лу імени Гоголя в Миргороді, про право власности до творів й рукописей Костомарова, про [арк. 304] нове видане его історії, про те, що француз Рені прибуде на Вкраїну, збираючи мотиви народів до пі-сень, про памятку хрещень Русі. Зоря містить чу-десну повість Нечуя «Батьюшки й Матушки» й по-містить знамениту працю — студію економічну Се-мена Жука: «Де ліпше?» Оджеж боронь Боже, щоб хто з патрийотів галицько руських — не перевці-нить — нехтовав законами тих писателів й прадід-ну землю. «Буковину» редагує честний й здібний чоловік: Павло Кирчів. —

Тепер ще одна просьба до Вас в справах не юри-дичних: «В Новочеркаску над Доном помер недав-

Фрагмент листа Т. Реваковича

но мій добрий знайомий, Др Василь Білецький, професор гімназійний, лишивши маєтку 4000 рублів. Він не був жонатий. Він має в Стрийї рідного вітця, маломіщанина, котрий не уміє ту спадщину видобути. Оджеж будьте ласкаві, винайти (або) в Новочеркаску (або в Києві) адвоката, уцтвого чоловіка, котрий би щиро займився тим ділом і за відповідним вже нагородженьом прислав гроші старому вітцю міщанину «Михайлу Білецькому» до Стрия. Михайло Білецький дістав о тій спадщині урядове звітдомлення з Новочеркаска через магістрат міста Стрий. Напишіть також, кілька ся буде належати адвокату за переведення сеї справи до самого кінця, т[ак] д[алі] до переслання грошей на руки вітця М[ихайла] Б[ілецького] в Ст[рию] — Будьте ласкаві, сев справов заняти ся й міні написати! Поздоровляю й цілую Вас сердечно. Жінка моя засилає Вам сердечне поздоровлення й поклін. Діти цілують руді. Всій Вашій Родині наші сердечні поклони. Титко Ревакович.

[Арк. 305]. Колим мав лист вже на пошту давати, одержавем Ваше письмо із листом п. Купріянова.

Сердечно дякую за Ваші заходи. Тепер вже буду радити, щоби насльідники удали ся до п. Купріянова і пішлю їм лист п. Купріянова з переводом.

Справа взяла зовсім інший оборот, бо отець покійного Василя Білецького даровав спадщину на церков в Стрийї, в котрій брак іконостасу й внутрених украшеній. Міщане в тім інтересовані булиби отже журили ся о тую спадщину; но коли отець не має до неї права, а братя і сестри покійного — здаєся не відступлят — спадщини на церков — то нехай ся тепер братя и сестри покійного [арк. 305 звор.] о сю спадщину журият. —

Ще раз дякую Вам красенько за Всі Ваші труди в сій справі.

За «Шевченка — Чалого» читавім багато, но не бачив. Як прийїдете до Підбужа, то привезіт, та прочитаю. Здоровлю Вас сердечно. Титко Ревакович
Підбуж 28.4.1888.

Щастливих й веселих Сьвят. Т. Р.

ІЛ ВРТ. — Ф. 3 (І. Франко). — Од. зб. 1607. — Арк. 301—305 звор.

25. О. Кониський до Т. Реваковича

16/28 III. 18 [88]. З Києва

Дорогий мій Друже!

[Арк. 27]. Запевно піймете віри — з якою великою охотою и як щиро бажав би я послужити д[обродію] Білецькому в справі его спадщини, та наврояд чи спроможуся. З тих Київських адвокатів на яких би можна положитися, яко на честних людей — ніхто не хоче (я питався у чотирох) братися, бо далеко треба йїздити до Новочеркаська, а людей не надійних шкода и чепляти. У нас бачте нема урядової такси, щоб визначала скілько треба платити за такі справи адвокатів, через що отсі сіпаки деруть скілько спроможутся и вже ж певна річ що Київській адвокат здер би 20%. Тим то моя рада до Київських адвокатів не вдаватися, що не платити за поїїздки его до Новочеркаська, треба шукати там когось, але у мене там нікогісьенько нема. Давно колись був у мене реальний адвокат у Ростові на Дону, се вельми близько до Новочеркаська, так от я завтра вишлю до его рекомендованый лист и прохатиму щоб він відповідь свою вислав до Вас навпростець. Оборудувати его справу дуже легко в суді. Треба подати просьбу до того мирового судді, в окрузі котрого вмер Білецький, приложити гроши, (здається 6 рублів) и прохати щоб у Німецькій Петербурзські часописі оголосив визов наступників. Після сієї публікації отже, 2-х річний термин, щоб наступники подали до Новочеркаського Окружного суду докази, що вони наступники, тоб то старому Білецькому треба взяти метрику [арк. 27 звор.] що небіжчик его син и ту метрику мусить посвідчити наше посольство у Відні. Як мине термин, тоді треба знов прохати щоб окруж[ний] суд, що постановив свій присуд, визнав наступника и видав на те свідоцтво, а з тим свідоцтвом вдатись туди де спадщина, (певно — в банкь), пересилка грошей коштуватиме най-

більше п'ять руб[лів] судових видатків на марки вже що найбільш 15 р[ублів] спадкового податку замість — 2, чи 3%, та адвокату, що найбільш можна дати 10%. Виходить усіх видатків на мою думку налетит 500—550 руб[лів]. Але питання тепер як і що присудить суд? Коли небіжчик був підданим Росії, то мабуть присудить тільки одні % до смерти батька, коли ж він не приймав підданства то вже тоді — по законам Австрії. Але вину не запевнять; бо більш як 15 років не торкався я до наших законів і судів, а пам'ятаю, що були здається р[оку] ще 1847 конвенції і трактат Ваш з Австрією.

Але се справа судова и довга и дорога. Здається мені чи не можна і її провести адміністративно? Доки шукатимемо адвоката нехай би Білецький виправив метрику за сина, а від магістрату, чи від старости (се вже Ви ліпше знаєте) свідоцтво що у його більш дітей нема (або що є такі а такі) що після помершого інших наслідників нема и не могло бути. Тоді з усіма отими документами усі наслідники яких поименує магістрат вдалися би через ковінки до Російського посла у Відні, прохаючи, або через нашого міністра [арк. 28] написав в Новочеркаськ, одіславши усі ті документи, щоб відтак спадщину переслали через Російського Консула в Бродях, щоб видав наслідникам. Може з сего й нічого не вийде, але посперечатися не завадить.

Здається мені, небавом я вийду біс зна куди, аж до Саратова на службу. Тяжко се для мене, вельми тяжко, але нічого не вдію мушу тікати від родини, бо не побору нігілізму, що заліз до моєї легені и викурити его не спроможуся, а сидячи тут, можна легко дійти до страшної драми. — Не знаю ще — чи переможу себе, чи ні! чую тільки що далі боротись сили нема. Коли поїду, то небавом з Саратова ближше до Новочеркаська, то може трапиться певніше довідатись як и що про Біл[ецького] — тоді напишу до Вас; а Ви вже чекайте моєї адреси; а коли б треба було що пильно написати до мене, то адресуйте от як: Київ, Нижня Владимирская, дом Курдюшова, Василію Никодимовичу Валкъ-Карачевському для передачі А[лександр]у Я[ковлевич]у К[ониско]му. Велике спасибі вам за літературні новинки, але не з усіма Вашими думками я згожуюся. Свята правда — що зроблено багато за 25 літ, але не стільки скільки можна було и треба було зробити. — [Арк. 28 звор.]. Що до Діла так найголовніше шкодить ему мля-

вість и те що ему зовсім нема того європейського духу який повинен бути, найпаче тоді коли воно стало щоденним. Треба що б про його, а через те й про усіх русинів відала європейська преса и брала з Діла відомости про життя русинів и про їх погляди, бажання, прямування и ідеали. —

Колиб я був певний що Діло дасть мені річно 500 гульд[енів], я зараз би подався до Львова и усі свої останні сили віддав ему и праці на загальну нашу користь. Але се мрія! Бувайте здорові дорогій Друже мій! Сердечно вітаю Вашу родину и Вас братерски цілую. Ваш О. Кониський.

ЛННБ ВР. — Ф. 93. — Од. зб. 36. — Арк. 27—28 звор.

26. О. Кониський до Т. Реваковича

12/24.IV. 1888. Львів

(Адреса: Hotel Warszawski № 29)

Високоповажаний Дорободію
и Дорогий мій Друже!

[Арк. 29]. Як бачте — замість Саратова прийняв я до Львова, бажаючи щиро усім серцем віддати остатні сили свого віку на послугу Україні Русі. Коли станеться як так що буде робота тут — добре, тут и лишуся, а як ні, так перебувши літо, — поверну до Саратова.

Не відаю, чи адвокатъ Купріянов з Таганрога обізвався до Вас в справі Білецького¹, чи ні? Тим часом, виїздячи з Києва, умовився я з другим адвокатом Торским, щоб усю справу він перевів властним коштом за 500 р[ублів]. Отже коли треба так написати до мене, тоді я напишу яку довіренність и які документи треба переслати до Торського. Здається коли Білецький и прислав свідоцтва до Росії, то можна [арк. 29 звор.] старому Б[ілецько]му добути усі гроши, аби тільки спромігся він роздобути від магістрату свідоцтво, що при виїзді сина з Росії наділив его тими грішми!

У Львові я вже з 9/21 сего місяця. На короткий час бачився з Демьяном² и не всмів ще перебалакати з ним — чи роздобуду яку роботу в Ділі? В суботу поїхав він кудись на село и вернеться, кажуть, хіба завтра.

У лютому прийїздив до Києва Барвінській³: як ми з ним поміркували, то й він згодився з нашими людьми, що «Діло» повинне заступати цілу Україну-Русь постановити на чергу и трактовати життя цілої України Русі, а не самої лишень Галичини. Першим чи-

ном повинно воно зазнаємити Галичину з Україною, аби Галичане і не Галичане відали, який і де єсть же той 21 мільйонно руский народ, частиною котрого вважають себе Галичане!

[Арк. 30]. Далі воно повинно б неминуче заступати нас так, що б про нас відала Європа; щоб на слова Діла звертала увагу європейська преса і числилась з голосом єго. Для сєго треба говорити богацько, фактично і не мляво, а сміливо. Дай Боже, щоб далось усе те перевести, а не даєтся то вже не наша вина буде. Мусимо про свою справу писати тоді де инде, хоча й тяжко й соромно буде писати в чужих газетах, маючи руську?! Побачу, що скаже мені на се Демьян⁴. Найперше треба раз на завжди вяснити погляд редакції на відносини України до Росії; треба напевне довідатися які щирі думки редакції про сучасне і будуще становище Росії, України, Польщі і Галичини? Коли редакція гадає, що виступити з фактами проти Росії, показати російські і деспотизм і темноту — ще не на часі, або не треба; то годі й говорити!

[Арк. 30 звор.]. Ми українці все втручаємось до властних спеціально-галицьких справ, не позволимо собі радити так чи інакше треба поводитися русинам Галичини: але ми вважаємо, що Галичина єдине місце, а Діло єдина руська газета, де можна і час вже трактувати Українську Руську справу.

Бувайте здорові! Вашій в[исоко] п[оважаній] пані низенький поклон, а діточок цілую. Братерски сердечне цілую і обнімаю Вас. Ваш щиро і навіки прихильник А. Кониський.

PS. П'ятий день сиджу у Львові, але хвалити Бога Zawezwanja полици нема. Мабудь у неї вилетіли чмелі з голови і впала полуда з очей. Дай Боже!

¹ Др Василь Білецький, проф[есор] гімн[азійний] в Таганрозі, помер, лишивши рідню в Стрийі. Ходило о спадщину Т. Р (примітка Т. Реваковича).

² Гладилевич (примітка Т. Реваковича).

³ Олександр (примітка Т. Реваковича).

⁴ Гладилевич, душа «Діла» 1887. Т. Р. (примітка Т. Реваковича).

ЛННБ ВР. — Ф. 93. — Од. зб. 36. — Арк. 29—30 звор.

27. О. Кониський до Т. Реваковича

23. IV. [18]88. У Львові
Hot. Warszawski 29

[Арк. 32]. Перш усього поздоровляю Вас Дорогий Друже! і Вашу в[исоко] п[оважану] Пані з ве-

ликотним Святим і бажаю Вам щастья, здоровья, і всєго чого сами собі бажаєте. Сердечно дякую Вам за осторогу. Певна річ що такої картки про яку Ви пишете — я не добуду, а без неї не рушу до Підбужа, хоча мене й запевняють, що ніхто до мене не чеплятимется, але ж я вже і таким обіцянкам не йму віри. Чи лишу я у Львові, чи поверну до Саратова? над сім питанням я думаю, думаю і думатиму ще два тиждні (таку вже покуту на себе наложив!) Я пишаюся, що стоячи на чисто галицькому ґрунті і на погляді редакції Діла інакше не можна вести часопись бо може й справді, сталося б те, що з «Просвітою»; але ж ставши на ґрунт українсько-руский народний, я не можу згодитися що Діло ведется відповідно інтересам цілої України Русі від Дону до Тиссы. Зійти з сєго ґрунту я вже не можу; не можу й налягати на редакцію, щоб вона зійшла на сєй ґрунт, коли вважає єго не користним. Я даю вагу тому що Діло удержуєтся самою Галичиною, бо на Україну єму не дають ити. Але ж буває що воно йшло, мало сотню пренумератів (з нашого погляду — се вже багато) от же й тоді воно таким було. Ми українці свято вважаємо чужу хату, пам'ятаємо, що до чужого монастиря з своїм уставом не ходять, тим то й не хочемо втручатися в Діло: наша історія, наш соціальний побит, наша психологія не такі самі як в Галичині. Досі ми йшли до Галичини щиро яко до того огнища, де можна плекати українско-руский дух, де можна хоч потроху до слушного часу зберегти наш демократизм, наш націоналізм, нашу дорогу мову, наши загально людські ідеї культури, і освіти і цивілізації.

[Арк. 32 звор.]. Ніколи не йшли ми і не йдемо з революцією. Культурно-національний розвій народу і прямування до суцїої демократичної федерації — шляхом розвою та освіти і поступу. От наш прапор! На єму стояв і стоятиме Шевченко. Галичане на своїм прапорі нікого ни виставили як того ж віщого українсько-русского пророка. Нам здавалося, що й Галичанам нема инчого шляху. И от ми, не маючи притулку в власній господі, побиті, покалічені, грабовані московским деспотизмом, повернули очи в той маленькій куточок, на полі котрого, хоч теж не панує воля, але нема такого нелюдського деспотизму як у нас. Наши люде несли до Галичини і гроши і праці і таланти. Наши люде помагали спершу словом і грїшми «Слову», доки воно не зради-

ло; потім Вечорн[ицям], Меті, Правді... Але й же не було й нема на Галичині жодного народного видання щоб не користовалося воно з України. Українці дали гроши на Т[оварист]во Шевченка на ковцію Діла, нині на драматичну премію 500 р. etc. etc. etc. Українці з одного патріотизму, підставляючи власну шкуру, ризкуючи попасти на заслання, перевозять з великим коштом книжки з Галичини! Українці дали гроши и працю на Истор[ичну] бібліотеку: українці линуць до Галичини гадаючи хоч тут знайти те добро, щоб хоч трохи заспокоїти наболіле серце.. Українці радо б давали сюди дітей на виховання — коли б була гимназія з правдивою рускою мовою, а не язичієм. Що ж дала нам Галичина? Цілком нічоґісінько. Самі признаєте отсе, коли кинете погляд на 20 літ минулих. Нарешті чуємо, що «Галицкі русини мають вже доволі свого, и повинні далі плекати властну літературу и науку (!) повинні зрєктися європейскої науки, а взяти російську (NB). Самі росіяне признають що в Росії нема своєї науки. (Вести Європи II и IV кн. 88 р. статі Соловьєва) и що Галичанам треба відвертатися від українського [арк. 33] «Пан-Малорусизму» и не підлягати під українські вимагання!... Добре.. Ми готові обома руками поблагословити Галичан щоб вони виплекали свою науку й літературу; ми радо б вітали кожен повіт коли б він мав свою науку й літературу... Про якісь «Пан-Малорусизм» нікому в нас и в думку не впада, бо ніхто нас не жде добра від якої будь гегемонії як річ гегемонії культури и розуму. А коли те й друге переважить в Галичині, — то ми радо підемо за нею. Тільки ж, міркую я, що Галичина потроху збочує з шляху культури и гне до клерикалізму. Бачте, друже мій! боротьба культу з культурою тягнеться вже майже 25 віків, від того часу коли культ, вигадавши, що знайшов абсолютну истину, стиль иніціативу не давав и не дає розвиватися знанням, вважаючи зайвими и шкідливими. В Галичині се боротьба и шкода культу — ше гірше ніж у нас. Мені здається що отсе перша загальна точка де б нам треба спільно працювати. Але б я мусів довго писати щоб помітити головніші точки спільної роботи; невдаючись в жодну політику. Наша «політика» — культура, знання и освіта, на ґрунті позитивному.

Я розумію які причини не дають Галичанам йти з нами заодно; але то причини на мою думку нікчем-

ні. Я не хочу, як и всі инчі наши люде, втручатися до властних Галицких справ, але не можу й працювати на тому ґрунті який вважаю невідповідним нашим народнім укр[аїнсько] руским интересам. Тим то, мені здається, що моя праця не може придатися для Діла; и певна річ, що коли Галичанам — байдуже питання Укр[аїни] Руси, то моя праця коли б ще й не нашкодила Ділу. Тим то не хочу й не можу я налягати на Діло, щоб воно дало мені заробіток, або хоч притулок моїй роботі. Коли се станеться по волі, нікого не примушуючи, нікому не шкодячи, — добре. [Арк. 33 звор.]. А як ні, то й ні. Може дастся заложити хоч невеликій укр[аїнсько] рускій орган, — незалежній від галицких русинів, тоді инча річ.

Кажете В[исоко] п[оважаний] Друже мій! що Діло «радо поміщає наукові и політичні артикули проти Росії коли їх має». — Ні! я маю факти инчі. Може бути що редакція взагалі однієї думки зо мною, але що з того, коли практично Діло йде инчою дорогою! Воно досі ні разу не виявило свого українсько-русского идеалу. От же я тепер запевне бачу, що України и Галичини епохи розходяться и що часу більш розходять в ріжні сторони. Говорячи з вами побратерски, так щоб ніхто й невідав про сей лист, щиро скажу Вам, що в Львові більш а більш зростає шовинизм и ворожі погляди на Україну и до всего українського, оприч грошей; пошкребіть добре отсе прямовання, підложіть ёго під прес Вашого світлого розуму и логіки, то добудете на самому кінці ту ж самость з «Словом», з «Черв[оною] Русью», одне слово добудете — москвофільство! Звістно — деталі не ті самі, и спонуканти инчі; там були грошеві підкупи, а тут млявость, и страх за будущину; оглядування на всі боки!.. «ба! добре! а ще як москаль прийде?» — Гай, гай! гарний рай, та дорога до ёго далеко!

Пора кінчати, Друже мій Дорогий!.. Написав отсе Вам щиро и певний, що мої думки не вийдуть з Вашої хати. Досі ще я не відаю, властиво досі не тямлю — чи буду робити при Ділі. Більш надії — що ні; бо (кажу Вам теж по секрету) маю факти, що свідчать мені, що для декого з людеї ліпше коли не буду. — Щирости тут цілком бракує. От же нехай все иде поволі, без жодного морального примусу, бо силою походу конью — води не пити. Цілую Вас сердечно, братерски Ваш Перебендя.

ЛННБ ВР. — Ф. 93. — Од. зб. 36. — Арк. 32—33 звор.

28. Т. Ревакович до О. Кониського

Підбуж 28. Цвітня 1888.

Дорогий Друже!

[Арк. 307]. Дуже ся тішу, що Ви замість до Саратова прибули до Львова. Може ся так щастливо річи зложут, що Ви зможете працювати літературно й публіцистично ві Львові. — Дужеби я ся тішив, якби Ви ласкаві були, на довший час мене відвідати в Підбужі. Но для уникнення недорозумінь і неприємностей подаю Вам до відомости: І що надію ся дістати урлоп на 4 тижні й тоди поїду на Буковину — здаєся в Червни; о тім я ще свого часу напишу до Вас; ІІ Староста Дрогобицький Сьвітальський держит Вас за «bardzo niebezpieczny człowiek»; тутейший начальник громадський Antoni Kalwas писав вже підлі брехливі денунціяції на Вас і на мене до політичних властей тогід, а тепер, де в сьлідство того стосунки межі нами загострилися й ведемо борбу явну й тайну з собою, то він готовби [арк. 307 звор.] якби Ви добре не забезпечили ся в Президії Намісництва ві Львові — готовби Вас через Дрогобицьке Староство видалити з границь Австрії, — і я яко судія нічо а нічо не мігбим Вам помочи — тим більше, що староста Сьвітальський страшно ненавидит Русинів: так польского депешенового шляхтича... До Вашої відомости подаю Вам далій, що я ще в осени писав за Вас до Президії Намісництва ві Львові, представивем докладно, що Ви не є жадний небезпечний чоловік й просивем, щоби Президія відповіла, чи можете Ви без нагоди поліційної бути у мене в Підбужі. Президія не тільки не відписала міні, але оскаржила мене до Президії судової, що Ви у мене були, що у мене торік були небезпечні «schodzeni» т. є. сходини Русинів — що межі іншими був у мене Д[окто]р Олександр Огоновський й другі небиліці. Президент судовий [арк. 308] Самбірський / Шпак: / говорив все те міні й казав ще, що взято міні за зле в Правительстві, що я президовав на «Народній Раді» 2/2 1888. — Можете то все оповісти Д[окто]ру Олександру Огоновському до відомости «Народной Ради». —

На тото всьо дальше Вам скажу, що я ся до моєї особи нічо а нічо не бою — й я готов із клікою шляхоцко польскою, що нинька верховодит в Галичині, борбу до крайности провадити. Але Вас й від напасати охоронити не в силі. Для того Ви самі ві Львові виробіт собі в Президії Намісництва: «право на вільний побут в Галичині — без нагоди поліційної» !!!

Допишу Вам далій, що з початком лютого 1888 посол Николай Сичинський говорив міні, що Він за Вас [арк. 310 звор.] говорив в міродайних кругах, і що єго впевнили: 1) що Вас тепер в Галичині чіпати не будут; 2) що якби Вас чіпали, маєте ся телеграфічно удати а) найперше до князя Адама Сапіги до Красічина; а як би єго не було; б) або до Намісника Залеского /: котрий обіцяв Вашу нетикальність: / або до директора поліції гофрата Кржачковського ві Львові. —

Одже ще раз, Друже, кажу Вам: запевніт ся, що в Підбужі Вас чіпати не будут, а я все — чи Ви таке запевнене здобудете, чи ніт, — з цілим серцем Вас тут у себе в Підбужі прийму. Це до Вашої відомости подаю й скажіт се Д[окто]ру Ол[ександру] Огоновському, що президент судовий Самбірський сказав міні в лютім 1888, «Pan stoi pod osobym dozorem ządu» — sic! /: але то міні десь, бо я не Поляк, [арк. 311] революцій жадних не гадаю робити, стою вірно при Австрії й дам ся за Австрійского цісаря в кускі порубати / . —

Дякую Вам за всі Ваші заходи що до спадщини Білецького. Адвокат з Таганроги не писав до мене. Я пораджу насьлідникам, щоби удали ся до Д[окто]ра Євгенія Олесницького ві Львові. Є то молодий, здібний, енергійний кандидат адвокацкый: має якийсь москалице 500 рублів взяти — волит наш чоловік — це дістати.

Годжу ся з Вами зовсім на те, що «Діло» повинно заступати цілу Україну-Русь, і трактовати питання цілої а) країни-Руси, а не тільки [арк. 311 звор.] Галичини. — Я знаю, що редакція «Діла» так само думає... Але міркуйте, що таких Русинів (Пан-Малоруссів), як Ви, я, Олександр Барвіньський, Іван Белей, Демян Гладилевич, Д[окто]р Олександр Огоновський, Д[окто]р Омелян Огоновський, Д[окто]р Євгеній Олесницький, Наталь Вахнянин, Корнило Устиянович є може 100 в Галичині, а може ніт. Решта Галичан ніби — інтелігентних — то є люде, котрі незнають ні історії нашої, ні літератури нашої, ні побуту нашого, ні нашої етнографії, ні географії, — не мают висшої просьвіти, — говорять по більшій часті дома то по польски, то по волоски, то по німецки, то язичієм, то по мадярски, — не мают висшої осьвіти, — не мают ширших поглядів, [арк. 313] вважати Україну чимсь чужим. Ті невільники Русини піддержуют «Діло»; а «Діло» помаленьки йїх веде —

як дітину — до пізнання, «хто ми, ким — за що закуті» ще — й прийде час, де всі Галичане, всі Буковинці, всі угорські Русини стануть як оден муж й будуть вважати себе за оден нарід — із українсько-руським народом. Але то не прийде так скоро, бо Русин убитий, безсильний, для того повільний й мало розвитий. — Якжеби тепер лишень хотів про питання українське в «Ділі» раз враз трактовати, так наші невільники Галичане покинули би «Діло» й сказали би: «Що нас Україна обходить?» — й стало [арк. 313 звор.] би ся то само, що стало ся з «Метою» а потім «Правдою». Галичане й їх покинули й они ледво животіли: маючи 200 пренумератів — головно студентів.

Оджеж, Дорогий Друже, «Діло» — одержували виключно пренумератами Галичан — в переважній частині слабодушних, боязливих, незрілих Галичан — мусит в І лінії про розвій галицько-руського народу дбати. По при це може «Діло» поміщати артикули політичні й наукові про Русь Українську, Буковинську й Угорську — й поміщає такі, як має; — і се має так для Австрійської як і для Російської Руси дуже добрі [арк. 315] наслідки. Бо Галичане й Буковинці приходять чим раз більше до пізнання народного; а це може колись приносити поміч українській й угорській Руси.

Зауважаю ще, що 18 мільйоновому народу українсько-руському мало з того хісна буде, хочьби тут в Австрії виходив який дневник, що спеціально заступив би інтереси 18 мільйонного народу укр[аїнсько] руського, котрого той же нарід не читав би.

Марна то річ, запускати ся в фантазії політичні, як ми дома навіть народної школи не маємо й часто голодуємо.

Се найліпше бачимо на Поляках, котрі помимо Чарторийських, Потоцьких, Снібушків, Санітів і прч. і прч. — помимо мільйонових маєтків — на пси сходять и йдуть в Прусах й в Росії на винародовлення. [Арк. 315 звор.]. Що іншого, якби ми мали таку матеріальну й моральну силу, як нинька Мадяре мають, котрі могут нинька 100 тисячну армію виставити й вижити, — що тогди можна щось о політичних комбінаціях говорити.

Але так, як нинька нім стоять: ми не маєм нинька нічо говорити про становище Росії, України, Польщі, Галичини і прч., бо ми не в силі тут щось мішати.

Нашою програмою народно-южноруською повинно бути: В таких границях коронних й державних,

в яких жиємо, старати ся на законній дорозі. [Арк. 317]. Культурний розвій нашого народу — в кождім напрямі: просвітнім, господарським, ремісничим й промисловим, торговельним й о кілька можна — все на законній підставі — в політичнім.

Тим способом підліземо до гори — й будем колись так поступаючи становити силу. А не будемо так робити: будемо ставити будинок народний 21 мільйонів народа від даху а не від фундаментів, то нас здавлять Москалі, Ляхи, Волохи, Мадяре й Жиди й Німці. —

Годжу ся з Вами, що «Діло» повинно виступати з фактами протів Росії, показати російський деспотизм й темноту; і мушу [арк. 317 звор.] в хосен «Діла» признати, що маючи такі факти «Діло» все те Росії витикає.

Так, Дорогий Друже, — русько-українська інтелігенція мусит взятися до піднесення укр[аїнсько] руськ[ого] народа на ґрунті українським, — вихиновати всі фіртки права російського, так як це жиди роблять, — заявити себе добрими патрийотами своєї (росс[ійської]) держави а тільки показати, що лишень бажає ся культурного розвою народу, — а тоди може ся що більше в хосен народу зискає.

Напишіт, які Ваші думки на тоте всьо, що я написав, або прийїдьте забезпечившись, що Вам тут нічо злого не вдіє староста — та побалакаєте. Поздоровляю й цілую Вас сердечно. Моя жона засилає щастя поклін. Діти цілюють Вам руки. Титко Ревакович.

ІЛ ВРТ. — Ф. 3 (І. Франко). — Од. зб. 1607. — Арк. 307—319.

29. О. Кониський до Т. Реваковича

11/22.V 1888.

Друже мій Дорогий!

[Арк. 34]. Вранці одержав Ваш сердечно милий для мене лист и зараз відповідаю до Вас, маючи подати добру звістку. Годину назад був я з Олександром Огоновским у п[ана] Намістника. Намістник повитав нас вельми вельми ввічливо, посадив, розмовляв з нами ¼ години, говорив по руски увесь час и запевнив що я можу безпечно іхати скрізь де хочу по Галичині, а щоб жодної причіпки ні староста ні хто инчий не робили мені, то обіцявсь написати між инчими и до Дрогобицького старости. — Так от тепер вже я безпечно поїду до любого Підбужа. Гадаю виїхати відтіль з своїм малим [арк. 34 звор.] Юрком сином в неділю 16/28 с[ього]

м[ісяця], а найдалі в понеділок. Тим то не писатиму до Вас жадної подробиці, бо ще успіємо побалакати. Як буде тепла година, то пересижу у Підбужі довший час, бо не хочу нізащо літовати у Львові. А гадаю провести літо потроху в Підбужі, потроху в Болехові, а потроху в горах один в Липні.

Не вимовно, від широго серця дякую Вам Дорогий Друже а Вашій В[исоко] п[оважаній] пані, за Ваши братерски ласки до мене, та не знаю чим я спроможен віддячити? Хіба тільки серцем! Отже будьте здорові! Небавом побачимось и братерски обнімемось! — Ваші пані рученьки цілую; діточок обнімаю. Ваш на віки Перебендя.

ЛННБ ВР. — Ф. 93. — Од. зб. 36. — Арк. 34 — 34 звор.

30. Т. Ревакович до О. Кониського

Підбуж 14. Мая 1888

Дорогий Друже!

[Арк. 319]. Остатний Ваш лист я дістав — но се за важний, щоб на скоро відповісти; а тут тепер часу на ґрунтовну відповідь не стає. — Як редакція «Діла» з Вами ще не стала на ясній умові, так прошу я Вас в мойім й моеїй жони імени, щоби Ви ласкаві були, зараз до нас до Підбужа прийїхати. Ми будем тут все ще 2—3—4 тижні, нім відїїдемо до Буковини. А тут тепер чудесно. [Арк. 319 звор.]. Но прошу Вас, щоби дав Вам «polski rzod» покій підїт до директора поліційної гофрата Кржачковського й просїт его, щоби він ласкав був до старости Сьвітальського до Дрогобича написати, щоби Вас не пересьлідовав. А маючи тоє запевненє можете безпечно тут йїхати. Надїю ся, Друже, що не відмовите нашій просьбі й чим скорше прийїдете.

[Арк. 321]. Поздоровляю й цілую Вас сердечно. Моя жона засилає свій поклін. Дїти цілюють Вам руку. Титко Ревакович.

Л ВРТ. — Ф. 3. — Од. зб. 1607 — Арк. 319—321.

31. Т. Ревакович до О. Кониського

Ах! Спишіт історію «Любоємских» від початку до кінця, як Ви оповідали мені в Підбужі.

Підбуж 21 Мая 1888.

Дорогий Друже!

[Арк. 1]. Дякую Вам сердечно за «Шевченка-Чалого» й напишіт, що я Вам винен. Чому Ви не йїдете до Підбужа, як Редактори Діла так на голову впали, що роблят Вам трудности в прийнятю Вас до складу редакційі «Діла»? Ви мене не порозуміли.

Я не писав, щоби Ви старали ся о карту побуту, бо у нас в Австрійї такої карти нема: а я писав, щоби Ви просили директора пол[іцій] гофрата Кржачковського, щоби він написав до старости Дрогобицького, щоби сей староста Вас не пересьлідовав й не сековав, — а то тому писавем се, бо посол Січинський Николай казав міні: що Вам вже тепер дадут спокій в Галичині, а якби Вас чїпали, щоби Ви телеграфовали зараз й просили [арк. 1 звор.] о поміч або князя Адама Сапігу в Красічині, або намістника Залеского або гофрата Кржачковського.

Оджеж повторяю мою просьбу: Як ві Львові ще Ви з редакторами «Діла» не умовили ся, то прийїдьте до Підбужа и жийте тут у мене. Я йїду вправді 2. лат. Червня з родинов цілов на Буковину, але Ви могли би в мойїй хаті мешкати й тут мати всьо, що до житя потребуєте, бо я лишая кухарку дома — й она би для Вас варила /: а Ви не потребуєте нічо платити : / 29. Червня ми вернемо з Буковини назад до Підбужа. [Арк. 2]. На Ваш лист остатний відповідаю:

Кождий сьвідомий австрійско руський патрийот є яко такий й патрийот українсько руський, бо хоть вороги нас подїлили, але ми Галичане, Буковинці, угорські Русини й російські Русини становимо оден нарід. Покійний Володимір Барвінський коли заложив «Діло» — не закладав его для якогось «extra народця галицького» — але для заступованя інтересів цілої України-Руси; оджеж «Діло» мусит заступати інтереси так галицьких, буковинських й угорських Русинів як і українських Русинів. А понеже до тепер немало «Діло» спеціального кореспондента «для України», — тож, як кажу, упали би [арк. 2 звор.] редактори на голову, щоби не користали з цієї нагоди, щоби таку знамениту силу публіцистичну, як Ваша, не взяти в склад редакційі. — Міні ся видит; що редакція тепер то зробит! А я йїй виложив, що «absurdum» є, підлещовати ся Москві або ю утихомирювати, коли она від 1654 й найподатливійших людей, коли лиш мали серце українсько руське — нищили й смертію карали. —

Дорогий Друже! Дуже міні жаль, що Ви дізнаєте такій від свойїх людей — ба від чоли нашого народа — прикростей; але видержім: я маю надїю, що все на лучше поверне ся й що сему чоловікови, що 1885 року обходили величаво ві Львові 25 ювілей его плодovitої й спасенної літерацької праці

на Южній Русі, — не учинят кривди. А поки що — прийїзджайте сюди. Поздоровляю й цілую Вас сердечно. Моя жона засилає Вам свій поклін й тішит ся на Ваш прийїзд. — Діти цілуют руді. Титко Ревакович.

ЛННБ ВР. — Ф. 11. — Од. зб. 3728. — Арк. 1—2 звор.

32. О. Кониський до Т. Реваковича

[Арк. 36 звор.]. Учора вислав до Вас лист, сьогодні одержав звістку від Барв[інського], що приїде сюди, покликаний Шкільною Радою Краєвою. Буде тут у Неділю, через те мушу припинитись, не виїздити, що б побачитися з ним. Виїду в понеділок або вівторок. Ваш щиро Перебендя.

24.V.[18]88. Львів

ЛННБ ВР. — Ф. 93. — Од. зб. 36. — Арк. 36 звор.

33. О. Кониський до Т. Реваковича

[23/6 1888. Львів]

[Арк. 37 звор.]. Лікарі прирадили ще жити на селі, через що мушу вертати до Підбужа и чекати що вийде з недугу. Так от же ще раз задамо Вам и Вашій В[исоко] п[оважаний] пані турботи! Бачте правду сказано: коли мід, то й ложкаю; так и я; гадаю виїхати у понеділок, бо завтра не поспію, здається лікарь захоче ще зробити авекультацію.

Отже до любого побачення. Цілую Вас и діток и прошу поціловати руку Вашої пані. — Ваш Перебендя.

Стрий зробив на мене вельми добре вражіння.

ЛННБ ВР. — Ф. 93. — Од. зб. 36. — Арк. 37 звор.

34. О. Кониський до Т. Реваковича

Дорогий Друже!

[Арк. 38]. Сьогодні іду з Підбужа. Сердечно ще раз дякую Вам за ехлібіс и привіт. Дай Боже и Вам и Ваші родині за все сторицею. Жадного листу досі не дістав, та мабуть годі и ждати ёго; а до того щоденні дощі не дають з хати вийти и наводять сум. Поїду до Львова а звідтіль до Росії. Що буде, те й буде, більш копи лиха не буде! Седіти й тут без роботи, без заробітку нема чого; поступитись чим будь з своїх думок, на користь кацапів, того я не можу зробити. Так само не можу йти дорогою Діла и працёвати в ёму доки воно не вийде на ясну народно національну стежку до ідеалу цілої України-Русі.

[Арк. 38 звор.]. Я просив Палія¹ — усі листи, які прийдуть до мене лишити доки не приїдете, а Вас прошу вберегти їх доки не напишу до Вас, що з ними робити.

Ключі від бібліотеки у Палія. Кланяюсь Вашій пані и цілую Вас и діток. Ще раз дякую сердечно. Ваш Перебендя.

Підбуж 9. VII. 1888

¹ *Канцелярист судовий в Підбужі Палій (приміт. Т. Реваковича).*

ЛННБ ВР. — Ф. 93. — Од. зб. 36. — Арк. 38—38 звор.

35. Т. Ревакович до О. Кониського

[Арк. 5]. Дорогий Друже! Завідомляю Вас, що — як не зайдут перешкоди — буду 23 липня в Вижниці, де будуть також Д[окто]р Стоцький й сов[ітник] Винницький з Черновець; звідтам поїдемо до Путилова / рідного містця Федьковича : /. Будем 2 рази в Чернівцях, в Сереті / : майже чисто рускім місті : / , в Білокерниці, дем пізнав митрополіта Старообрядців, і в Міхаленах в Румунії, дем пив добре волоске вино й чув на улиці сего румунського місточка селян тамошних (румунських), що з собою по руски говорили: а статистика румунська пильно промовчує Русинів в Румунії. Здоровимо Вас сердечно. До побачення як хоть в Вижниці хоть в Підбужі.

Кіцмань 20. Липня 1888. Титко Ревакович.

ЛННБ ВР. — Ф. 11. — Од. 3728. — Арк. 5.

36. О. Кониський до Т. Реваковича

Одесса 27 серпня ст. ст. [18] 88 р.

Друже мій Любий и на віки Дорогий!

[Арк. 40]. Я перед Вами так винен, так винен, що не відважусь навіть прохати, щоб вибачити! Більш як два місяці я до Вас не обзивався, вже ж не тому, щоб забув про Вас. Ой ні! таких людей як ви не забувають, и Ви и Ваша родина так прилипли до мого серця, що хіба лише моя смерть одірве. Було, друже мій! вельми багато у мене роботи и сердечної туги: першої потроху позбувся, а останню привіз до Одесси, щоб затопити у морі, так и море її не бере!.. у ёго и своєї досить... Вернувшись до господи треба було найперше взятися за Юрка, та приписати ёго до гімназії, треба було щодня вчити ёго. Ото ж тільки 8 серпня скінчив ёго справу. Разом з тим треба було постачити за Богдана, на-

решті постачити усе що треба для 1 № «Правди» — а тут оприч власної праці треба було богацько и заходів коло людей та з людьми и клопоту. Отож перейнявши Богдана, учив я Юрка, та доню Наталку та 12 серпня рушив на Тарасову могилу, поклонитися тій святій землі, що приняла й тримає найсвятіші кістки нашого генія, нашого мученика! Там ми переночували. Могила у великому ладу: більш як півморга гора (низше Буньковця¹) обсіпалася, а біля ворит стоїть [арк. 40 звор.] нова велика хата на дві половини; в одній лишився сторож, друга для приїзджих: ся прибрана звичайно як наша народня хата; на столі лежить «Кобзарь» — небавом буде в хаті великий портрет Тарасів. Гора оздоблена доріжками, квітками и деревами. На шпиль ведуть 22 сходи. На самому шпилі Тарасова могила, заввишки буде 2 сажні, на їй залізний білий хрест на постаменті, заввишки з постаментом буде 3 1/2 сажні (близько 10 метрів). Хрест наш національний, однораменний, оздоблений навкруги вінком. З одного боку хреста золоті слова: «Шевченко. Р. 25 лют. 1814 р. вмер 26 лютого 1861 р.» З другого — обличчя поета в профіль, вирізане на мармурі в Італії и над ним золоті слова «Шевченко» (більш нічого не дозволено нам написати). Обличчя вставлено в постамент так, що поет дивиться на Дніпро, котрий плине під самою могилою! Окруж хреста бронзова ґратка (дуже гарна) займає вона четверокутник 3 и 4 сажні... Отут на шпилі просидів я цілісеньку ніч. Не засну було! Серце вельми боліло... дивлячись на Дніпро, та на хрест. Мучився я, мій Друже єдиний! Мучився думаючи: як то мало ми зробили за 24 літ! як мало виконали Тарасового заповіту! Правда не давали нам, але ж мали зробити більше, коли не тут, так за Збручем.

МОГИЛА Т. Г. ШЕВЧЕНКА в КАНІВСЬКІМ р. на КИЇВЩИНІ. 1861-1936.

[Арк. 41]. Посилаю до Вас частину Имортелі з Тарасової могили; я певний що Вас утішать отсі святощі.

Упоравшись трохи, рушив до Одесси та блукаю тут собі над морем! Ще день другий, та й до господи; а в кінці сентября гадаю рушити до Львова.

Певна річ, що маєте вже оповістку про Правду. Дуже хотів би я знати Вашу думку як про оповістку, так и про те, як обернуться Ваши рушки до Правди? Вона буде органом згоди и любови, тим нашим національним органом, про який ми з Вами розмовляли; яким Діло повинно б бути, та не хоче ім бути. Росповсюджуйте Друже мій! Правду між попами; вони мають вплив на народ; так щоб робили добрий вплив мусять вони знати правду такою, якою вона є; мусять учитися и вчити, досягати світу и нести єго в темні хати! Може й п.п. Опольський, Товарницький, Ціхоцький заперенумерують, бо и ім треба знати, як ми про себе и про їх думаємо! Коли не хочуть щоб дикій проковтнув їх, нехай зрозуміють річ, як вона стоїть та йдуть з нами щиро; не то — пропадуть вони! З № 1 ра побачите суще спрямованья «Правди». Здається такого вісника ще не було у нас. [Арк. 41 звор.] В кожному № буде одна, або дві чисто наукових статі як про нас, так и про инчих людей: в № 2 буде наукова антропологична праця, в № 3 політико-економічна, в 4 финансова и т. д. Сі статті будуть від фахових професорів...

Як поведеться добре «Правди», то я вважатиму себе найщасливішою людиною, и немов той Симіон заспіваю: «Нині отпускаєши раба твого!» Знатиму що зробив усе що міг, на що мав сили! Правда мусять лягти яко камень — або во главу нашої народно-національної будівлі, або яко намогильний камень з написом, що колись були в світі русини. Я глибоко досі віру в перше, а що буде побачимо.

Як же Ви Друже мій! и як ваша родина? Щирим серцем цілую Вас и братерски дякую за привіт, хліб-сіль и ласку Вашу. В Волосянці чи здорови? Чи поліпшало здоровя татуса Вашого? Я трохи заїздив до Волосянки, хоч на 1 день; більш не можна було; треба було поспішити, та розкрити закрутку. Здається розкритив, але чи надовго замовкли пси? певно що небавом почнуть гавкати знов.

¹ Гора в Підбужи (примітка Т. Реваковича).

ЛНБ ВР. — Ф. 93. — Од. зб. 36. — Арк. 40—41 звор.

37. О. Кониський до Т. Реваковича

30—X. 1888. Львів

Ул. Панська № II ^й II.

Дорогий мій Друже!

[Арк. 43]. Збираючись до Галичини, я не відповідав вам на Ваш любий лист. От аж 24 прибув до Львова і ще скажу: і чи довго пробуду тут, певно що не менш місяця. Так лучше, щоб наставити на добру стежку «Правду», та на лихо вона стріла у Львові для себе не тільки неприхильників, але й ворогів. Трудно боротися, найпаче коли люде не виходять на боротьбу — просто, а так як Діло! Але ж — що буде, то буде; або пан, або пропав. Не встоїмо — упадемо, а в купі з шовінізмом не підемо ... № I ^й, певна річ — прочитали [арк. 43 звор.] вже; от же прошу Вас, Друже мій! Скажіть мені найщирішшу правду: як на Вашу думку: і чого бракує журналу чого б треба би дати, що викинути? Вельми вже на річ знати як побачить такі освічені і чесні люде, як Ви. Видавництво повинно пильновати щоб довідатися щирю хоч би і круту, правду про свою роботу: тільки тоді й можна добре вести діло, коли маєшь добру, та честну пораду. Вважайте найбільше на те: що «Правда» хоче стати органом цілої Укр[аїнсько] руської землі; найперш усього будити націон[альну] свідомість і проводити раз-у-раз згоду між [арк. 44]. сусідами по обідва боки нашого народу. От на сій ниві видавництво радо вислухає кожну щирю пораду: за нею я й вдаюся до Вас. Сам я бачу помилки і брак дечого в № 1; але можна було уникнути того, коли я вештався по Україні, Барв[інський] седів в Тернополі а Олесн[ицький] у Львові.

Бувайте здорові! щирим серцем зичу Вам і Ваши пані щастя та здоровья. Ваш на віки прихильний О. Перебендя.

ЛННБ ВР. — Ф. 93. — Од. зб. 36. — Арк. 43—44.

38. Т. Ревакович до О. Кониського

Підбуж 25. Падолиста 1888

Дорогий мій Друже!

[Арк. 3]. Тішит мене, що Ви у нас. Я не відписав зараз на Ваш лист, бом недомагав так, що ледвем був в стані зробити роботу судову. «Правда» мене зовсім вдовільнила. Критика «Зорі» що до статі «Славянским гостям Кієвського свята» є дуже несправедлива. В тій статі є лиш дуже тяжкий стиль через замотані періоди — так, що міні, щом при-

вик до всіх діалектів нашого южноруського языка, дуже тяжко було, вирозуміти мисль за мислев; але мисли всі в тій статі суть сьвітлі — правдиві!

Дуже бим ся тішив, щоби «Правда» [арк. 3 звор.] одержала ся й на сій вижині все стала, на котрій тепер своїми ясними думками станула. Але здає міні ся, що як «Україна» не піддержит «Правди», то «Галичина» не піддержит ейі. Тут стоїт ще загал навіть так званий інтелігентний на дуже низькім степені розвою духового; навіть сі Русини, що противні москвощеню нашого языка, — навіть они не будут пренумеровати, ані читати «Правди», — єдино для того, що она писала «фонетикою». Сумна правда, але правда! — А що до тутейших поляків, то навіть ті поляки, що живут межи своїми яко [арк. 4] червоні демократи — лиш в словах признают рівноправність Русинам, на ділі же они такі запеклі вороги розвою руського народа на Руси, як й польські аристократи, як й всякі Каткови й Пабєдоносцови.

Дорогий Друже! Знаю, що гірко буде Вам се читати, але ж оно так є. А про то не залишаймо ми нашу роботу. Держім ся ношої приповідки, котру я був вичитав ще в Петербурській «Основі»: «на врожай не вважай — сій жито — хліб буде!» Вся Ваша праця, Друже, не йде на дармо. Она будит людей, й буде будити, — й буде ширшати [арк. 4 звор.] чим раз більше громади наших сьвітлих честних громадян, аж колись перейме се сьвітло усю нашу велику 21 міліонову южноруську громаду. Це стане ся в Галичині під Габсбургами, а в Україні під Романовими. Це стати ся мусит, бо сьвіт йде все вперед а не в зад. — Як Вам, Друже, навтямит ся Львів, приїдьте до нас до Підбужа, а найдете все у нас щирі, теплі для Вас серця — чого Вам найбільше — в тяжких наших обставинах потрібне.

Здоровлю й цілую Вас сердечно — також О. Барвінського й Д[окто]ра Олесницького. Моя жона засилає Вам свій поклін. Діти цілуют руці.

Наталяця ще питає за Юрка і питає: «Юрко буде мене возити!» Титко Ревакович.

ЛННБ ВР. — Ф. 11. — Од. зб. 3728. — Арк. 3—4 звор.

39. О. Кониський до Т. Реваковича

[Арк. 45]. Великий жаль мене бере, що Ви, Дорогий Друже! досі не дістали 2 № Правди: вислали его до Вас два тиждні назад. Значить пропав лист

на поchtі. Посилається вдруге, а тут посилаю 1 и 2 н[омер], 3 №, котрий вийде непримінно 13/25, а 15 матимите вже его.

Поздоровлю Вас і Вашу родину з святами. Я ще пробуду тут з тиждень, та рад би почути Вашу думку про 2 и 3 №№. Ваш щирый Перебендя.

[Львів]. 10/22. XII. /1888

ЛННБ ВР. — Ф. 93. — Од. зб. 36. — Арк. 45.

40. О. Кониський до Т. Реваковича

13/27 XII 1888 Львів

Високоповажаний Добродію и Дорогий Друже!

[Арк. 31]. Учора одержав я з Києва лист адвоката Купріянова, висланий въ відповідь на мій лист до ёго про спадщину Білецького. Посилаю до Вас лист Купріянова в оригіналі (Адреса ёго така: Россия. Таганрогъ. Леониду Васильевичу Купріянову, присяжному повіренному.) Перш ніж вести ёго справу, я радив би зачекати дальшої відомости від Купріянова, а тим часом що би міг я напевне сказати, до чого прийде ся справа в суді чи варто її розпочинати и що треба заплатити адвокатуві, я бажав би знати: чи був Білецький підданним Россії? Чи є у ёго в Австрії брати, або сестри и коли нима нікого оприч батька, так чи можна роздобути свідоцтво що батько наділив сина грішми, як той вийіздив до Россії? [Арк. 31 звор.]. Напишіть до мене чи маєте у себе біографію Шевченка, видану Чалим? Коли не маєте, то я перешлю до Вас; хоч вона написана и російською мовою, але ж для Вас — се байдуже.

Бувайте здорові. Цілую Вас сердечно, а Вашій в[исоко] п[оважаній] пані низенько кланяюся. Поділуйте за мене діточок. Ваш Перебендя.

ЛННБ ВР. — Ф. 93. — Од. зб. 36. — Арк. 31—31 звор.

41. О. Кониський до Т. Реваковича

29 — XII [1888]. Львів

Раїська 11. II.

[Арк. 46]. Живучи в Європі — мусимо Друже мій! вважати і на каліндар европейский, а на ёму — за два дні — новий рік. От же сердечно поздоровлю з ним Вас і Вашу дорогу родину. Ціро дякую Вам, що кличете до себе на свято, але — тепер зіма, холод; зімою я людина нікчемна, прикута до хати, та до печи, мушу седіть у Львові, та не рипатись. Ще більше дякую за щире слово про «Правду». Вчора пішов до Вас № 3. (Четвертий друкується) от же знов чекати-

му Вашого суду, поради и указки чого бракує в «Правді». В 4 і 5 №№ піде обширна стаття про Швецію и Норвегию, нехай читачі знають и навчаються як инде уміють жити. Потім дамо таку ж статтю про [арк. 46 звор.] устрій и життя Італії и Бельгії. З вступних артикулів в № 4 буде 1) огляд сего року у Русинів. 2. Заслуги русинів померших у Січні (Заревич, Барвінський, Федькович, Чубинський, Кистяковский). 3. Про переписку руською мовою а латин[ськими] буквами. 4. Про здоровья и смертність в Європі, 5) Про зайві гроши в скарбниці держав Півн[ічної] Америки, 6. Про колонізацію німецьку в Африці. Потім будуть статті: про українців замучених в Соловецькій тюрмі; про бунти селян в Київщині, про Качалу і т. д. № 6 увесь буде Шевченковим числом. От же вельми прошу Вас друже мій! чи нема у Вас якого цікавого листу Заревича, коли є швидче перешліть; а до того зараз таки сядьте та напишіть до «Правди», хоч коротенькі [арк. 47] споминки про Заревича і его час. Пишіть не гаючись, так щоб пішло до друкарні ще не далі 2/14 січня; а коли розведете довшу річ, так перешліть на це число хоч початок.

Я послав grotis до отця Кишика «Правду», а він вернув. За що се він так? Пренумерантів з Галичини маю — близко 150 — з України більш 60, але на Україну тяжко посилати, в конвертах треба тим то отсі 60 пренумератів суцї герои, що не вважають на те, яке лихо може статись, коли жандармери перехоплять лист з «Правдою», а таки виписують. Виписки більшість пренумератів галицьких були на 3 місяці, а як піде далі — Господь знає; багато нашкодила «Правді» велика недбалість Олес[ицького], та несовістне роспусканя Гладилевичем [арк. 47 звор.] клевети про неї. Чисто і з за інтересів крейцарських, покрившись маскою піклованья про Діло і Зорю, Деміян! да простящу Господь! Він скрізь проти що «Правда» конкурент Діла і Зорі. А Львівська громада занадто легкодуха! всему йме віри... Та що про неї! Коли Нар[одна] Рада рішила ити спільно з москалефилами до виборів. Помоему: се злочино самим на себе наплевати! Нехай би була спершу спільна програма, а йти в спілку без програми!... Се прости згори програти вибори.

Сердечно цілую Вас і чекаю небавом відповіді. Ваш Перебендя.

До 4/16 адреса Панська № 11, а потім на руки Барвінського Личаківська № 4—І.

ЛННБ ВР. — Ф. 93. — Од. зб. 36. — Арк. 46—47 звор.

42. О. Кониський до Т. Реваковича

З Києва 11/23 Мая 1889

[Арк. 48]. Велика правда, Дорогий та на віки любий мій Друже! Щодо давно не писали ми до себе і винен тому не хто більш як я, а властиво ті лихі обставини, серед яких опинився я, і які не давали мені десь відповісти Вам і щирим серцем подякувати за Вашу ласку і прихильність. Львівські так не допекли мені уливши навіть доносів, що я виїхав зі Львова зарікшись навіки не писати ніже єдиного слова. Але як вернувся до свого любого Києва, да переслухав раду щиріх приятелів, то троха вгамувався і згодився, що треба цілком сховати власне я і підняти раді людей щиріх, та знов робити плюнувши на отих львівських. Отож і гадав собі в Марці по дорозі до Львова, але як занепав на очи так майже два тиждні висидів у темній хаті. Було полегшало — взявсь до роботи — і знов погіршало! А тепер наши окулісти присудили мені 3—4 м[іся]ці абсолютного спочину очей! Мушу коритися; хоч се гірше ніж висидіти в острозі. Але ж і те, Дорогий Друже! що як нагадаю собі, що можу осліпнути [арк. 48 звор.] так буйні краплі холодного поту виступають по всьому тілу! Яке більше несчастья може постигнути людину, що цілий вік прожила пишучи, як не сліпота!! О гірше ніж смерть!!

Мізкую собі, що в червні рушу куди з Києва; певне буду і в Галичині, і вже ж не мину Вас, єдиний мій Друже!! Треба більш вештатись по світах, та ж таких, де б нічого було читати, щоб легше перебути таку покуту. Я равав Барв[інському] — щоб він на літо подався з родиною до Вашого Підбужа. Там би і сам він опочив і діти б поправились, а то вони в ёго не вельми міцні на здоровья.

А в нашому світі погане діється: тьма і тьма да неволить; а тут і самі ми додаємо ростичі і тим запомагаємо душити нас. Не знаю як то перейдуть у вас вибори: наклывується наче й добре, наче [арк. 49] на згоду, але мені здається що кананитися і «радікали» доложать рук щоб попсовати справу та знов цілих чотири роки нарікати!.. Провалили вони Січинського; хто пожуриться що не провалить і других! Та й поміж народовцями нема згоди, гризуться за «маслак» та орудують інтригою; бо полохливість не дає ім виступити сміливо. — Ой, ой, як ще далеко до того щоб конституційно галичане набралися горожанських думок і сміливости! Як далеко ще до того щоб

світогляд львівської громади сягнув дальше Полтви, хиба вже Ваша Наталочка того діжде, а ми — ні!

Сердечно цілую Вас і Ваших діток, а Ваші пані низенько кланяюсь. Коли ласка, то [арк. 49 звор.] пишіть ще сюди бо запевно раніш 15/27 червня не виїду. Братерски обнімаю Вас. Ваш навіки щирій Перебендя.

ЛННБ ВР. — Ф. 93. — Од. зб. 36. — Арк. 48—49 звор.

43. О. Кониський до Т. Реваковича

13.VII.[18]89

[Арк. 50]. Знаєте В[исоко] П[оважаний], Дорогий мій Друже! нашу приказку: як не верти, а треба вмерти. То так тепер и мені!.. Попсовались були очи; а отсе знов! Так сам винен тому: не поберіг і тепер мушу дорого за те платити. Став вже раз отсе на віки полишу, що за для письменства — я мрець! І от хочу до октябр[я] усе чисто на чисто ликвидувать; а там вже побачу, що й з собою діяти. Нашому брату без очей, сліпнучи, по моему, не слід і світ поганити; тим паче, що все одно: коли вмірять — то час терпіть. — Я тільки 10 с[ього] м[ісяця] і р[оку] з «Буковини» довідався про виборні добутки: хоч як вони не малі, а більш ніж були; більш навіть того на що можна було раховати, відповідно тому як вели свою справу Русини.

[Арк. 50 звор.]. Хто ж як не самі Русини попсовали в Тернополі Барвінському? Я тішу себе тим, що з шістьох моїх кандидатів (Ви, Барвінський, Січинський, Гурик, Окуневський і Гешерен) чотирох вибрали, значить % далеко більший ніж добула собі Нар[одна] Рада! —

А у нас тут кружляє добре чути буцім у Львові буде видавати Ом[елян] Огоновський півурядову Руську часопись, а молодіж — свою. Боже помози! тим паче, що я гадаю, що «Правда» — мусить довівши до року, — зупинитись, бо ледві чи спроможеться Барвінський поладити її і вести далі. — А вона таки хоч трохи та зробила користного: не нам сучасникам, та ще в своїй роботі бути судьями, а все ж я бачу, що рух пішов і жвавніш і ширш. Навіть Драгоманова примусили писати (хоч і несистемно) та [арк. 51] ще в «Зорі», хоч він стілько літ нехтовав і ще торік називав «паршивою». —

Як же Ви жили, Друже! живете може собі? Поцілуйте за мене міцно Олютку, та поздоровте за мене з іменинами, и Вашу В[исоко] п[оважану] пані з іме-

нинницею. — Не маю жодної вже надії не то що в сему році, а хіба коли будь вже побачити ще раз Підбуж. Упав я, зовсім упав на здоров'ї, та не тільки фізичному, а навіть духовному і моральному. Коли б, поміг Биг, хоч дожити до того часу коли видам усю Одиссею. Се так важна національна річ, що й не сказати: і вже ж коли Ніщинський доложив рук, що б перекласти, то великий сором був би нам не видать. Я був на тому що коли не спроможуся зібрати по людях кошти на повне видання, так готов жебри йти, готов і «штани продати», а видати Одиссею.

[Арк. 51 звор.]. Не відомо досі як повернуться до неї Галичани. Барв[інський] не пише чи є пренумерати на Одиссею, але, мабуть, нема.

Як Ваше здоров'я? чи по торішньому чи ліпше? Пробачте що так пишу погано, може чи й розбере-те; коли ж більш того що не осліп пишу. Сердечно, братерськи цілую Вас. Ваш навіки Перебендя.

ЛННБ ВР. — Ф. 93. — Од. зб. 36. — Арк. 50—51 звор.

44. Т. Ревакович до О. Кониського

Підбуж 3 го Січня 1890. 22. Грудня 1889.

Високоповажаний й Дорогий Друже!

[Арк. 243]. З Надходячими Різдвяними Сьвятами та Новим Роком щедруємо Вам з цілого серця: «Дай Боже Вам і Вашій Родині здоровля, задоволення й всього добра, — Дай Боже великому а нещастному нашому народови освіті й добробиту!»

Вибайте, що на Ваш лист із 13. VII. ст. ст. я до тепер ще не відписав. — Дістав я его в Дорна Ватрі на Буковині під самим Семиградом, де я гартовав моє хирляве здоров'яє желізною водою — через 5 тижнів. [Арк. 243 звор.]. Тимчасом зачала ся нагінка за небувалими у нас зрадниками стану, — й я уважав за вказане нічо не писати, бо коли зовсім невинних Ваших і наших людей по криміналах увязнень, тож і я не був певний, чи і на мене які неприємности не спадут — тим більше, що «nasz moralny rząd polski;», котрий вже довший час на галицькій Русі панує, дуже косим оком на мене ся дивит.

Напишіт ласкаво, як Ви ся маєте? Чисьте здоров'я? Як Ваші очі? Як лікарі задекретували, що Вам ні читати, ні писати, — так слухайте сего розказу, бо ліпше [арк. 244] Вам жити з видющими очима й хоть тїшити ся красов природи, ніж борони Боже — отемнівши — мучити ся вік свій.

Ви — хоч не писалибсьте більше — то Ваше жите для цілого нашого южноруського народу дуже дороге, бо Ви зробили вже своє діло в нашій літературі, — а порада Ваша устна яко чоловіка, що гарячо любить свій нарід й що весь вік свій посвятив для его добра, є неоцінена. —

Тому не кажіт, що Ви мертвець. Ніт! Такі люде, як Ви, хотьби йїх постигло незнати яке нещастє, щоби вже писати не могли, жиют і вічно житимут!

[Арк. 244 звор.]. Шануйте Ваші очі! Не читайте і не пишіт нічо хоть би й кілька літ, а Бог дасть, що прийдете до здоровля.

Що до мене, то я поправив себе, своє здоровля в Дорні, — коби лиш не вічна грижа, що мене підкошує. — Підчас виборів до сойму в літі 1889 перейшов я ціле пекло мук. Поставлено мене на Дрогобицький адм[іністративний] повіт до котрого належат 3 судові повіти: Дрогобич, Мединичі й Підбуж : / кандидатом на посла протів дотеперішного посла Охримовича, Русина вправді але котрий лиш на те послує, щоби мав з чого жити й котрого лиш Польска шляхта і ряд при посольстві одержує, бо він вічно мовчит а звістну інтерпеляцію за кривди [арк. 245] руського народа навіть не підписав.

Вже не тільки вся чужина всі заволоки польські, ческі й жидівські стали як оден муж протів моєї кандидатури, але навіть й руські попи — єдина інтелігенція руська в повіті, — котрі зразу всі — й панруси й Русини Народовці — поставили однодумно мою кандидатуру, відступили від моєї кандидатури. Ба в тім невидівбим нічо злого — бо це в конституційнім житю звикла річ — але се стало ся з таков перфідійов, з таков підлотов, що діткнула мене до живого. Бо коли відступили від моєї кандидатури й коли працювали над вибором іншого кандидата, мині в очі казали, що [арк. 245 звор.] они стоят при моїй кандидатурі й впроваджовали мене в блуд. — То огірчило мене тим більше, що я тим людям казав перед тим, що я кандидовати не хочу й що они мене до кандидатури примусили, виставляючи се яко обовязок народний й що они з мене слово взяли, що я від кандидатури не відступлю. — А чи ж я цілим моїм чистим патрийотичним житем руським заслужив собі на то, щоби зі мною так руська інтелігенція поступила? А нарід — в Дрогобицькім повіті — темний, темнісенький, не знає, що є конституція, на що є сойм, на що рада державна, на що рада громадська, — не знає

[арк. 246] на що посол! І як має знати, коли жаден піп му того не скаже, бо боїт ся говорити, а читальней нема зовсім, а шкїл дуже мало і то дуже злі!!!

Оджеж все то привело мене до чорної задуми, — і якбим ся був з Галичини не вирвав і якбим не вляв в себе много желїзної води й якбим не мав веселого товариства коло себе, то хто знає, чи і живбим сегодня. —

Но в загалї справи руського народу поправили ся — через енергійне й розумне виступлення горстки 15 послїв руських в соїмі. Тому ж то Rząd moralny напудав ся а предвидївши тоє й боячи ся, щоби Цен-тральний [арк. 246 звор.] Рад Віденьский не вирвав Русинїв з під ніг польских заінсценував процес великий кримінальний протїв Русинїв (й австрійських і Росийських) буцїм то они від Австрії відривати ся хотят; мисль Rządu moralni — то були, напудити Цісаря й найвисшї сфери, щоби Русинам не попуцати. Але чи ті штучки довго могли удаватися? Минї видит ся, ніт. — Шкода, що «Правда» не виходит; але наша австрійська т. зв. інтелїгентна безхарактерна голота не варта жадної лїпшої духовної поживи! Она крайцара жалує — видати на книжку або на газету. —

Бувайте минї здоровї! Всїй Вашїй Родинї низенький наш поклїн! Цо робит П. Геня? Цо робит Юрко? Ми згадуємо нераз Вас Всїх! Моя жона засилає Вам сердечне поздоровлення. Цїлюю щире Вас люблячий

Титко Ревакович

ІЛ ВРТ. — Ф. 77. — Од. зб. 126. — Арк. 243—246 звор.

45. О. Кониський до Т. Реваковича

1/13. 1890. Київ

Серцю любий, душі дорогий Друже!

[Арк. 52]. В першій ранок нового року, першій мій привіт посилаю до Вас, до Вашої родини! Братерськи обїймаю і пригортаю Вас до свого старого лоня, до свого незапечатаного ще і теплого серця, дружніми устами палко цілую Вас і поздоровляючи з новим роком, бажаю Вам — усєго того, чого й самї, здоровї, собі бажаєте, а перш за все здоровья доброго, життя щасливого і віку довгого. —

Гей, Брате мій! Як же ми довго-предовго не обзи-валися оден до одного, та не будемо, бо й не можна оден одному докоряти тим; бо що ми вдїємо «коли так наша піч пече»; коли «і тут і всюди скрізь пога-

но!..» Погано, справді препогано! озирнешся назад і таки нічогісенько доброго чим би можна було згада-ти, за що б варто було подяковати минулий рік!.. Ки-нешь оком наперед. — То ж святе! али сумно! «Тихо всюди, глухо всюди! Цо то буде, що то буде!..»

[Арк. 52 звор.]. На старості літ — я вже й з тою удовою зжився, коли б отой новий рік надїлив руси-нам більш щирости, більш згоди, більш братолюбїя, а то ж дожились ми до пустого кінця: «гриземося за маслак смердячий», а з тієї гризні і Господи Боженьку», яке лихо зростає! От хоч би взять торїшні випадки: і ваші вибори і оту спробу — у Львові Франка и т. — у Києві — Арабажина і т. Столяка, вона зза «маслака смердячого», а спільно лихо отут же з неї придбали та же не знали на чому вона опошилася?

Нерозумні діти, збаламучені вибриками, не хочуть уважати, що вони своїм самолюбством працю, керваву працю, кількох літ повертають на Сизїфову роботу!

Думаєте, Друже мій! що у нас менше демораліза-ції, ніж там у вас! Коби б то! так же ні! за останні 10—15 літ на цїй ниві у нас зроблено справді такий величезний «поступ», що ми хоч кого попередили.

[Арк. 53]. Цо до письменства, так і тут торїк лед-ві, чи придбали ми що; хиба тільки Одиссею, на сей добуток я дивлюся, яко на вельми значний національ-ний добуток, і він стає для мене великою утіхою; коли б тільки спромоглись довести се діло до кінця. — Сей рік починається одним добрим заходом Шухевича ви-давати часопись для дітей, та не вгадати як поведе її Шухевич: річ се вельми трудна, дітям треба давати свіжу істововну харч духову і тут треба і змісту добро-го і тенденції відповідної нашим потребам, і прегарної форми і свіжої, чистої, бадєрої мови. От же ледві чи дасть отсе все Шухевич, але поможи єму святий!

Здоровья моє, як кажуть: ні в тин, ні в ворота! очи, спасибі ім — лїпше, а нерви неслухняні!.. Вже ж треба очи берегти, але ж, Друже мій! як його, в Бога берегти, коли рука свербить!... Звістно «звїкла собака за возом, так і за саньми бігом».

[Арк. 53 звор.]. Як дотягну до Мая, то треба ку-дись буде їхати до якогось коваля, що б підковав тро-хи, гаки нові наварить, то ще може зіму прошканди-баю, а то старі гаки зовсім вже зовсім вже позбива-лися, ковзаюся вельми!

Як же здоровья Вашої дорогої Панї? ваших діток? Олютка — мабуть — велика вже! От-от придуть

люде за рушниками! Нехай же пильне пряде! А вже як доживу до її весіля, то де б не був, а приїду що б старими ногами ушкварити «метелицю»! Най же вони обідві — серденька мої любі! здорові ростуть, та щасливі будуть! Бувайте здорові та раз цілую Вас! Пишіть не забувайте старого горопаху. Перебендя.

ЛННБ ВР. — Ф. 93. — Од. зб. 36. — Арк. 52—53 звор.

46. О. Кониський до Т. Реваковича

1/13 квіт[ня] 1890 З Kiвiа

Христос Воскрес! Дорогий мій Друже!

[Арк. 54]. Щирим серцем поздоровляю Вас, Вашу дорогу Пані і Ваших любих діточок з Великим святом: дай Боже весело, та при здоров'ї просвятковати, та ще довгих — предовгих літ діждати, внуків та правнуків тішити.

І не сказати як порадовав мене Ваш дорогий лист, що прийшов до мене учора у вечері. Спасибі, спасибі, спасибі!

Ба! та до Волосянки, до Ваших дорогих батьків — я не поїхав би, а полетів, та коли ж приборканий! За отсю зіму, властиво за увесь той рік — здоров'я мое так підупало, що просто став я гнилою колодою. І чую і бачу як розпадаюся. От через се трудно мені тепер вибратися самому в таку далеку путь; треба що б хтось мене в дорозі доглядав; значить треба знайти доброго молодого товариша, або товаришку. А воно, і Господи! як би я жадав ще раз побачитись з Вами та подихати гірським повітрям Волосянки!.. Наклеваються й інчі ще притичини: ніби захожується щось на війну; а до того з Галичини воняє «Івановою хатою»... Ляхи й подохнуть, [арк. 54 звор.] а мабуть не навчаться відрізняти чорне від білого! Полуда у них велика на очах. — А проте ще часу доволі, — певна річ — одно: коли доживу, то можна буде, та неотмінно 4/16 серпня року 1890 буду п'яний у преславному селі Волосянці.

Такі правда, що галицькі русини захожуються орати на розум, і приймають ті думки — проти яких рік тому назад — змагалися руками й ногами. Се добра ознака; але на мою думку: Романчук в голову заходить: кінь не стане до віку волом, а віл конем; значить нічого до сего й рук докладати.

Наше тут життя літературне зовсім тяжке: клята цензура, немов той скажений пес, лютує, та рве. Сміття — той не забороняє, аби те що хоч трохи людське — зараз і черкає. Одначе о Одиссеї якось про-

скочила путяща книжечка, видана Комарем, збірничок приказок, що за останні 25 літ, — вештаючись по сьвітах назбирали люде. — Три тижні вже лежить у Київській цензури мій збірник; властиво п'ять оповідань; назвав [арк. 55] я ёго «Запомогою», бачте: думаю видати на користь голодних русинів Галичини. Нема там нічогісенько, вже таке все цензурне, та прецензурне; але святий знає, чи пустять ёго. Очевидно стало, що цензура налягає вже не на зміст, а просто на нашу мову. — Пішов я до міністра преси, вказував — яке лихо коїть сам собі уряд своїми дурними думками та нелюдськими утисками; та звісно — нічого з того! Ол[ександр] Барвінсь[кий] пише до мене, що послухався моєї ради і послав до міністра нашого Одиссею, просячи щоб пропустили в Росії. От же ледві чи пропустять: вже ж в Одиссеї сепаратизму нема; соціалізму теж; і школи наші аж за надто вже класичні, а проте я не певен; і швидче сподіватися, що відповідь «отклонить».

А коштовне ото придбанья Одиссея? Шкода — що помилка сила; у Барвінського таки нігде і ніколи нема доброї коректи; таких помилок — що з них аж очи на лоб лізуть — він не добачає; ученик би IV кл. ліпше догледів. — Одиссея се таке наше національне придбанья, про якого можна прирівняти хіба Евангеліє; хоча перекласти Евангеліє непомірно [арк. 55 звор.] легше, ніж Одиссею. Таким чином наше покоління, почавши з граматки, скінчило свою 30літню працю Одиссею. Буде з нас! Нехай тепер діти роблять. Побачимо — як розійдеться Одиссея: воно повинно б бути на столі у кожного освіченого русина.

Сподівався я що Шухевич спорудить добру газетку для дітей, але він і назву навіть придбав не по нашому! Дзвонокъ!!¹ Чом же не дзвоник! І зовсім нема педагогічного хисту. Подає чортовщину таку що бридко й до рук взяти! Наш уряд дав Дзвонку дебет, але коли він не поліпшає, тож цур ёму, пек! Попович краще веде Бібліотеку², шкода тільки що маленька вельми; коли б хоч аркушів 4 на м[іся]ць.

Бувайте здорові! Сердечно обнімаю і цілую Вас. Не забувайте про свого щирого друга Перебендю.

¹ Дзвінок (коментар Т. Реваковича).

² Бібліотека для молодежи. Вийшло 10 річників в Чернівцях якось від 1884 під редакцією Омеляна Поповича (коментар Т. Реваковича).

ЛННБ ВР. — Ф. 93. — Од. зб. 36. — Арк. 54—55 звор.

47. Т. Ревакович до О. Кониського

Підбуж 8 го Цвѣтня 1890.

Високоповажаний й Дорогий Друже!

[Арк. 247]. З надходячим Великодньом Дай Боже Вам, Вашій Дружині, Вашим Дітьом і Всім Другам нашого нещастного народу кріпкого здоровля, многих літ й всього добра.

Дай Боже, щоб Ви діждалися побачити, що Ваші думки, котрі Ви цілий Ваш вік в своїй душі леліяли, починають ся сповняти. Тоді б не були даремні Ваші тяжкі болі, що Ви їх від 30 літ душевно і фізично переболюєте.

Хоть яка мрака тяженька обгортає цілу нашу прекрасну землю, то однаковож здаєся, що починає сонце продиратися хоть в однім куточку єї — на нашій Галицькій Руси. От сповняє ся одно Ваше новорічне бажання з сего року. Ви писали: «Колиб отсей новий рік наділив Русинам більш щирости, більш згоди, більш братолюбій!!» [Арк. 247 звор.]. Оджеж здаєся, що до того у нас доходить — і Дай Боже, щоби дійшло: тоди може скорше двигнуло ся в Австрії. — Я сам вважав з давних давен — від яких 30 літ — наших панрусів за зрадників, що за 30 сребренників продают Нарід й що служит чужому Богу. Однакож набираю пересвідчення, що хоть межі ними є люде — особливо публіцисти — що сут куплені, щоби не дати народови руському тут в Австрії вrostи у силу, щоби єго просвітити й обогатити, — то таких людей є мало, а переважна часть панрускої партії складає ся з людей, що хотілиби добра народа нашого а лиш не маючи потрібної освіти думають, що централізація в духу Аксакових, Кирьєвских і прч. може народови нашому помогчи; чи та централізація має бути лишень літературна, чи і політична, о тїм більша часть [арк. 248] і не здає собі справу, бо за надто духово низько стоїт і за надто сервілістична; в загалі гадки у наших так званих панрусів в жаднім взгляді не є ясні; они ж — а то і їх передовики публіцисти — не відважуються навіть на чисто яzikову централізацію, бо пишут «язичієм», котре самі Росияне висьмівають. — Конець кінців: так народне старшиництво руські як і т. зв. панруське годят ся до спільного ділання над піднесенем наших народних мас в Галичині. З того годження є вже користи, як підказали вибори соймові, — а будут ще більші, як покаже будущина.

З ляхами же у нас згоди бути не може, — а то ані з станьчиками, ані з демократами, котрих тут саме

польське товариство зове «тромтадратами». (Станьчики небуот права руского народу і в теорії і в практиці. Тромтадрати признают звичайне в теорії права руского народу і при кожній спосібности, де они зійдут ся з [арк. 248 звор.] Русинами пустословлят «згоді» й вносят текст: «Kochajony!» Но як тільки домів вернут, то зараз до Русина, що notabene не вміє інакше говорити, як по руськи, не заговорит інакше, як по польски, не промовит інакше, як тільки «То робит зараз в актї урядовім навіть з Михайла: Michał, з Івана: Japa, з Николи Mikolaja, з Дівчура: Dziwczura, з Йосифа Здендика: Jozef Zdendziak. В нашій газетній літературі (народній) йде тепер живійше жите. — В публичнім житю виступуємо чим раз більше сьміло; отверто протів безхарактерности народній підлоті й зрадї. А і то поступ. 4. Серпня 1890 дасть Біг діждати обходимо в в Волосянці 50 літну річницю подружя моїх Родичів й 50 л[ітній] ювілей Сьвященства мого батька. Якби Ви були в Галичині, надїємось, що нам ту приємність зробите, що прибудете до нас на се сьвято. Ми звідти їдемо 2. Серпня, виїздаємо з Підбужа, здаєся 3 го будем через Стрий їхати; цілий Серпень будем в Волосянці, як урльоп дістану. Як би Ви до нас на довший час приїхали, дуже би нам мило було. Ми обоє здоровимо Вас й Вашу Родину сердечно. Ользі і Натальці цілюють Вам руці. Ваш Титко Ревакович.

ІЛ ВРТ. — Ф. 77. — Од. зб. 126. — Арк. 247—248 звор.

48. О. Кониський до Т. Реваковича

19/31 липня 1890

Дорогий мій Друже!

[Арк. 56]. Довго-предовго не писав я до Вас, сподіваючись, що таки хоч що, а приїду у Волосянку на 4 серпня¹. Але бачу, що се марна надія; здоровья мое так знівечилося, що не спроможен я зробити таку велику дорогу. Ви піймете віри як прикро і тяжко мені, що я не можу вкупі з Вами святковати юбілею Вашого в[исоко] п[оважаного] татуся і особисто поздоровити і єго і Вас. Перший би летів туди, та коли підборканий і мушу седіти на селі і дурити сам себе, що ніби то набираюся тут здоровья. А справді так тут ще гірш ніж у Києві: правда: повітря чисте, спокійно, жандармів не видко, зате ж бачачи в вічі народні злидні і темноту, нерви ще гірш турбуються і часами так душу перевертають! «І тут, і всюди, скрізь погано».

[Арк. 56 звор.]. Так ото стративши зовсім вже надію бути у Волосянці 4 серпня прошу Вас, Друже мій! красно поціловати за мене і поздоровити Вашого в[исоко] п[оважаного] юбіляра і доручити ёму мої поздоровлення. Душею і серцем я буду з усіма Вами у Волосянці 4 серпня. Дай Боже діждати і ёму і Вам ще й 75 літнього юбілею. Поцілуйте ручку і поздоровте за мене і Вашу дорогу нению.

Висилаю сей лист заздалегідь, бажаючи, щоб в день Свята обізвалося і моє щиро сердечне поздоровлення, телеграми звідсіль вислати не можна. — Гадаю перебути тут до 10—15 серпня, аж 15 вересня буду вже у Києві. Поки до 10 серпня адреса залишається в X с. Бровари Остерського уезда Чернигов[ської] губернії.

Цілую ручку Вашій в[исоко] п[оважаній] пані; діточок [арк. 57] Ваших обнімаю кріпко.

Мій Юрко², іхавши ще з початку червня на село до професора Лучицького, наказав міні, коли поїду до Волосянки поціловати за ёго «старого діда Реваковича і молодого того що в Підбужі і діток ёго» — так отсе я й виконую ёго наказ і Вас за ёго цілую і «діда» прошу Вас поціловати.

Нового доброго у нас нічого не чути. Скрізь тьма і тьма. А що у Вас? Vivat Буковина! Має трох руських послів. Здається се вперше з того часу як існує Буковина. В сей справі треба признати велику заслугу «Буковини» і Тимінського, тай Вашої праці чимале зерно є там. Братерські цілую Вас. Ваш навіки Перебендя.

¹ 4/8 1890 Родичі мої обходили своє золоте весіле, а надто батько 50 літ священства (приміт. Т. Реваковича).

² Син Олександра Кониського, що був у Підбужі з батьком (приміт. Т. Реваковича).

ЛНБ ВР. — Ф. 93. — Од. зб. 36. — Арк. 56—57 звор.

49. Т. Ревакович до О. Кониського

Підбуж 13/1 Жовтня 1890

Дорогий Друже!

[Арк. 249]. Десь марикуєте собі на мене, що на Ваші сердечні письма до мене й до мого Батька Ви до нині відповіді не маєте.

А то діставім Ваш лист, колим до Волосянки приїхав; тут будем 3 тижні із великов родинов (до столу все нас сідало коло 20 осіб), та не мож було тоди писати; вернувши до Підбужа — мавем до роботи з судом а потому з комісійов із трибуналу апеляцій-

ного, котру наші «bracia» на мене за то звели, що я з руськими партіями протоколи по руськи пишу (що наші устави дозволяють); оджеж хоть ся тїганина ще не скіньчить ся — й хто знає як ся скіньчит, то однаковож відписую, щоб Ви довше не ждали.

Сердечно Вам дякую в моім імені і в імені мого Батька, моєї матери й цілої моєї Родини за ті щирі сердечні слова, що Ви були ласкаві переслати нам на ювілей 50. літя подружжя моїх Родичів. — Дай Боже, щоби і Ви щастливо діждали ся, сьвятковати таке родинне сьвято у себе. — Ви нам всім дуже велику утіху зробили Вашими цінними листами.

[Арк. 249 звор.]. Як жеж Ви ся маєте? «Діло» писало, що Ви ся маєте значно ліпше вернувши тепер у Київ, якесьте з Києва з початком літа виїхали. Дай то Боже!

Ви пишете: «І тут — і всюди скрізь погано!» — На горе і мині треба й слова Тарасові повторити, щоб коротенько схарактеризовати положеня нашого народу нещастного. — Замість, щоби наш нарід йшов в освіті й в добробиті материяльнім наперід, то він або лишає ся на тїм низькім ступини, як ёго історія поставила, або й ще іде в зад. — Межи інтелігентійов народного сторонництва руського нема найменшої солідарности; кождий йде особняком й кождого вбивають особняком. — За то партія «обєднительна» сильно зьорганізовала ся і скріпила ся — й має добрих і осьвідчених учителів а надто і велику материяльну поміч; ряд наш на нещастіє цілим своїм потупованім скріпляє ту партію.

В літературнім взгляді — дихаємо лиш [арк. 250] публіцистикою; научні ціли не виходят; хіба бисьмо зараховали історію Руси, що випрацьовав Олександр Барвіньский, а що видала «Просьвіта», — та перевід Гетого Reinecke Fuchs що зладив по майстерськи Іван Франко під іменем «Микита Лис» — а що «Дзвінок» видає, — та історію літератури нашої, котру дуже старанно опрацьовує проф[есор] Д[окто]р Омелян Огоновский.

Шкода, що «Правда» впала; а хоть тепер знов бию зачали видавати, то ледве, чи і тих пренумерантів би дістала, що мала, бо заколибане довіре в істноване єї.

«Зоря» піднесе ся під фактичною редакційов Василя Лукича із Станіслава; підписує яко редактор інний чоловік.

Найліпше редаговані: «Народ», «Батьківщина», «Дзвінок», «Буковина», «Учитель», «Зеркало» —

не зле редаговане. «Діло» ліпше [арк. 250 звор.] редаговане, як давнїйше, але все ще млаво, — і для того не ширшає на вплив. — Великий брак у нас людей. Особливо брак нам такого проводиря як був с. н. Володимир Барвіньський і такого знатока економічних і фінансових стосунків, як був с. п. Володимир Навроцький. — Через то ходимо всі на помацьки; а тут ще до того, хто лиш із тої нашої мірноти трошки голову до гори здійме, зараз дістане і від наших «вгасі», і від наших об'єдинителів і від ряду — буком по голові; і мусит знов наступити гробова тишина. — Вибачте, що не пишу весело до Вас, але я не хочу Вас дурити — дарма що Вас засмучу. Тяжко нам тяжко; але прецінь може не убють нашого народу; прецінь може і Біг над нами змилосердит ся — тим більше, як ми чесно жиємо; працюємо.

Здоровлю і щілюю Вас сердечно. Моя вся родина і близша і дальша засилає Вам сердечний свій поклін й поздоровлене. Засилаємо всій Вашій Родині наші поклони — а особливо ущілюйте від нас Юрка за те, що на нас не забув. Титко Ревакович.

ІЛ ВРГ. — Ф. 77. — Од. зб. 126. — Арк. 249–250 звор.

50. О. Кониський до Т. Реваковича

З Київа 31 грудня [18]90

Дорогий мій Друже!

[Арк. 58]. В переддень, так мовити на порозі, нового року, щирим сердцем вітаю Вас і поздоровляю і Вас і Вашу любу родину з новим роком! Пошли Вам Боже в новому році усього нового доброго, чого самі собі бажаєте, а головна річ: здоровья, здоровья і ще раз здоровья! По собі бачу — як то тяжко без здоровья: не живешь, а валяєшья гнилою, мовляв, колодою!

Вельми винен я перед Вами, що на дорогий лист Ваш досі не відповідав, вибачте мені: за те тепер наговорю Вам стілько, що читатимете, аж утомитесь. Я вельми радий, що Романчук відважився на-решті ступити на ту стежку, на котру, коли не забули — радили йому ступити ще року 1885, а вже два роки, чи трохи більш тому назад, притьмом налягали, що іменно неминуче треба вчинити те що тепер він вчинив. —

Ото ж доволі часу пропало марне. То ліпше пізно, ніж ніколи. Здалека і не все відаючи трудно мені судити і правдиво розуміти — як там воно у вас і що до чого. Здебільшого — я розумію і радю, але є одна така річ — якої я зовсім не тямлю, не розберу і від якої аж мороз поза шкурою йде. Се ні що більш як

з'єднання ваших «радікалів» з москалофилами. Що останні [арк. 58 звор.] не мов ті пси скажені, накинулися на Ром[анчука] — се річ зовсім натуральна, вони добре тямлять, що Ром[анчук] засудив їх на смерть, а вже ж коли людина вмірає, так в останній агонії, вона не самовито кидається. Ну, а з якої речі поєдналися з ними і з піною на губах накинулися «радікалі»? Скажіть мені і про се щиро? Мене мучить отся невідомість, найпаче коли починають люде і газети додавати всячину. А тут говорять вельми багато прикрого, паскудного про декого з ватажків «радікальної» партії, і про орган її «Народ». До мене дійшло єго тільки двоє чисел і з них пахне москалофильством, хоч і не Марковським, а все таки не гарним. Диковинно було довідатись, що панславистичний «День» повітав «радікалів» яко своїх прихильників. Орган старих — офіціальних панславитів, на чолі котрих стоїть Игнатъевъ, — «Славянскія Извистія» прямо каже, що «радікалі» і орган їх «Народ» прихильно стосуються до Росії, її уряду і до «історичної партії в Галичині — до твердих»... Далі такі подлі часописі запродавці — як «Москов[ське] Вид[ання]» « — «Кієвлянин» і К^о ще ліпше говорять. А людська гутірка додає прямо, що Франкову книжку «В поті чола» наша цензура пустила в Росію — відповідно протекції Маркова, котрий вдавався до Себлера, а Наумович до Побідоносцева. Тому б то Франків «Народ» і спинається на диби за «об'єдиненіє». Говорять богацько ще де чого такого, що коли в єму хоч половина правди є, так прямо — годі жити, а ліпше петлю на шію... Знаючи самолюбну вдачу Франка і Павлика, я легко розумію, що вони могли кидати колоди під ноги народовцям просто з заздности; чому, мов, не наше зверху. Розумію я з якої речі бігають на взаводи перед новими ворітьми такі безвусі философи і публицісти, що радять раду за новим Ак[адемічному] братстві і не свідомо йдуть на авості у москалефілів; але ж [арк. 59] що гадати про Окуневського і ін[ших]? Вже ж нехай хоч який він буде собі раціоналіста, нехай не годиться з програмом народо[вців] за те ще Ром[анчук] до політики причепив і релігію, але ж не може він не розуміти, що треба раховати й на практичні обставини... Ідеали — треба становити широкі, чим ширше тим ліпше, та розумній голові не можна ж нехтовати і сучасним життям; не можна не знати, що до ідеалу зразу не перескочить. Нарешті розум і щирість до добра народу

примушує мене, коли я з кім не гождуся, коли я певен, що моя стежка єдино спасенна, а стежка другого, або хибна, або вельми далека, так я повинен іти своєю стежкою, не шкодячи умисне другому. А інакше я був би людиною не толерантною, его — не культурною. Терпимість перша ознака культури. Най собі буде людина хоч яка знаю що, освічена, розумна, але коли вона задирилива, ганьбить и лає кожного хто не так думає, то така людина цілком не культурна. І на скільки до мене приходять звістки, так знати що фракція Павлика — визначається більш за все задириливістю, нетерпимістю — значить бракує її культури. — Кажу Вам: для мене ота боротьба яка повстала між «радикалами» і народовцями — просто темна вода в лабельцях! Ви зробите вельми велику ласку, коли вясните: за що люде так люто гризуться? За ким з них правда? Хто винен? Чи нема тут часом особистих рахунків і інтересів самолюбства? Ви чоловік тямущий і знаєте діло і серце у Вас чутке — от же й скажіть мені хоч коротко та щиро.

[Арк. 59 звор.]. Що то дасть нам новий рік? У вас, певна річ, він буде чимсь ліпшим ніж старий; а що до нас!.. жадної надії нема! Cicho wszędzie, głucho wszędzie!..

Про себе нічого доброго Вам не можу сказати: здоров'я зовсім виснажилося; всяку писанину кинув, мусив кинути!.. сновидою наче неприкаянний; да жду не дождуся весни. Бачте, ще й третини зими не минуло, а я вже про весну... Се ознака старості. Навесні, коли доживу, зараз подамся кудись — ще й сам не знаю куди — мандрувати. Те літо вештався по Черніговщині, тепер може по Київщині; може зберуся і до Ваших гір, та ледві; далеко вельми.

Ще раз цілую і Вас і діточок! Нехай ростуть здорові, та щасливі. В[исоко] п[оважаній] Вашій пані низенько кланяюся.

Не забувайте про мене. Ваш навіки щирий Перебен[дя].

ЛННБ ВР. — Ф. 93. — Од. зб. 36. — П. 2. — Арк. 58—59 звор.

51. О. Кониський до Т. Реваковича

16/28 квітня р. 1891

Дорогий Друже мій!

[Арк. 60]. За кілька день — наступить Святий Великдень! З ним і поздоровляю Вас і Вашу пані і Ваших діток. Вельми б був радий коли б моє: «Хрис-

тос Воскрес!» пришло до Вас на сам Великдень, сталося першим поздоровленням і нагадало Вам щиро-го — хоч і далекого та близького серцем і душею і думками друга. Писав я до Вас давненько, ще в січні, а від Вас ще давніше мав звістку. Препогано же ми робимо, що так ряди-вгоди обзиваємося оден до одного! І з якої се причини? Нехай таки у Вас — стільки клопоту до праці з усякими «багатех з нами», що не диво — коли й не влучите вільної години про листовання; але от ж? — Еге! Чому я не писав же до Вас більш ніж три м[іся]ці? Часу ж у мене доволі! Вже ж і не тому щоб коли будь не згадував Вас; ні! [Арк. 60 звор.]. Єдина тому причина — брак здоров'я! Не здоров'я фізичне, зовсім зіпсована нервова система. Тяжко впливає і на дух і от, майже цілу зиму, а найпаче весну (холодна весна у нас вельми, мокра дощ щодня; досі ще не було теплої весняної днини!) я просто «валяюся гнилою колодою» відбившись і від діла і від людей!

Великою втіхою стають мені під такі години тяжкого суму — добрі вчинки в Галичині: мигає в них проміння доброї і певної надії на красчу будущину народу руського. Дарма що разом з тим стоїть там у вас хаос первозданий, дарма що йде нелюдська колотнеча, цькування і закидання грязюкою істинно честних людей і добрих патріотів!.. Набрешуться та й перестануть! Клевета, брехні, підлоги і така інча «артилерія», якої вживають проти добрих робитників — горлачі [арк. 61] з чорного і з червоного таборів — річ звичайна! В годину агонії людина кидається на всі боки, не тямлячи й не розбіраючи нічого!.. Злива ж — коли великий вітер здійме де в степу вихор — так летить останній куди попаде ні нащо не вважаючи, доки не розвіється!.. Нехай, кажу я: полова одійде з вітром, рудяк упаде десь близько, а добре зело — покотиться далі і люде зберуть его чистим, провіяним. Колотнеча — єсть доказ життя, хоча важко і гірко перебувати її. Ніколи ще в Галичині не спостерігав я такої великої потреби на працю й роботу яку бачите нині: тут й показати себе і свій розум, йдучи просто, сьміливо, не вважаючи ні на які цькування і кусання і йти не збочуючи ні же на один ступінь, не поступаючись ні ж єдиним маковим зерном, — ні своїм ні чужим; не піндючачись перед побитим і не впадаючи до ніг ніколи; не чинячи таких школярських [арк. 61 звор.] вибриків яких допустився на превеликий жаль — Окуневський і які

часто-густо викидає зовсім мало культурний, хоч завзято задириливий Драгоманівско-Франківсько-Павликівський «Народ». Кожному своє!.. От і все! Я певен що з того брикливого стрижчати «Народу» — виросте колись добра везюча коняка; аби тільки воно не забігло часом попастися тією пашею, що росте не на наших степах і лугах. Та паша отруєна і трутка для нашого народу, хоча, як бачимо, користи є тому хто звик випивати її.

Як ж В[исоко] п[оважаний], Друже Дорогий! живете з Вашою родиною любовою? Чи великі вже Олютка і Наталочка? Як Ваше здоров'я, властиво нерви Ваші? Пишіть до мене: старому інвалідові — тепле слово дружнє — єсть цілющій бальзам. Сердечно цілую Вас. Ваш на віки щирій Перебендя.

ЛННБ ВР. — Ф. 93. — Од. зб. 36. — Арк. 60—61 звор.

52. О. Кониський до Т. Реваковича

З Києва 21 III. [18]92

Гей, Дорогий мій Друже!

[Арк. 62]. Я так винен перед Вами, що коли б навіть у Сірка очей позичив, то все б таки соромно було! З відколи то я не одзивався до Вас! А спитали б Ви: чому? то й не тямив би що сказати!.. От, далебіг!.. Чи годиться ж таки так між добрими приятелями? Помінялися ми об новому році — картками, тай замовкли. Годі ж нам мовчати! Ой нумо лишень хоч теревені — знати. —

Я ще з кінця жовтня занепавав був на ту кляту інфлюенцію, та щей тижнів шість, коли не більш і пролежав і вже з того часу й досі не прийду в себе: голова якась тьмяна, кашель, — бодай би ему пуття не було! — гнобить що ночі гірше всякого москаля! а отсе на тім тиждні нове лихо пришкалює: катар в шлунку... Ну, звісно недуг тіла обзивається й на душі; і не диво що й на душі — хмарно, тьмяно; хоча й добре бачу, що у вас там займається [арк. 62 звор.] на світ. Знати, що не марне пішла тридцятилітня праця ваша. То дарма, що галабурдники з обох боків накинулися! се добра ознака! накидаються тільки на те що живе і дає велику надію на добре життя. На мертвий трут ніхто не накидується. Певна річ, що робота Ваша і Ваших прихильників визьме гору; бо в роботі супротивного табору перш за все бракує елементу морального; а міцною — треба вважати ту тільки діяльність, — чи вона політична, чи культурна, чи в загалі житєва, що конечною метою має моральний елемент. —

Як Ваше здоров'я? як Ваша дорога родина? як старенький Ваш татусь? чи здоровенькі? — Як Ваша Олютка? Мабудь досі вже доросла, вродлива і розумна дівчина? Я певен, що такою вона є і інчою, здається міні, не може вона й бути. А [арк. 63] Наталочка? теж, мабуть, гарно виросла! — Нехай росте, та здорова буде!

Де лігуватимете? чи не поїдете на Буковину? Еге! і там добре, ліпше ніж в Галичині іде руська справа. Як то ім доведеться на виборах, чи вийдуть. Дай Божи! Буковина повинна йти швидко, бо шкаралупників там нема; преса — владива — одна шляхта — в руках народників і антогоністів у неї нема.

Я гадаю з половини мая рушити в подорож не схід, але на Чорноморщину і Кавказ, а коли кишеня да здоров'є дадуть — так і в Бушу, а потім вже підеть може й на Буковину. Звістно — коли Господь Бог оборонить нас від того тяжкого-претяжкого лиха людського, на яке тепер не можна не сподіватися: кажу провину. Цур їй! Гіршого лиха і в світі нема. Чи доживемо ми, — ні, не ми, а хоч діти наші до того бажаного [арк. 63 звор.] сьвітлого часу, що люде, замість суду, гармат та динаміту і мелениту вживатимуть суду совісти?! бо що ми усі ті слова про гуманізм, поступ, цивілізацію, — коли вони будуть тільки словами і не перейдуть на факти.

Ну, то се, мовляв, не наше діло; а от що там у Вашій пресі доброго нового? Успіх руського письменства в Галичині мене вельми інтересує, так не диво: роботи на ниві рідного слова я віддав цілий свій вік і от, небавом лише (в листопаді 93) тридцять п'ять літ моєї праці; так цікаво спізнати добутки гуртової роботи.

А поки що — будьте здорові та Богу і людям милі; перекажіть мій сердечний поклон Вашій В[исоко] п[оважаний] пані, а діток за мене поцілуйте. Я ж щиросердно цілую Вас. Ваш довіку щирій Перебендя.

ЛННБ ВР. — Ф. 93. — Од. зб. 36. — Арк. 62—63 звор.

53. О. Кониський до Т. Реваковича

[7.12.1892 ст. ст.]

Дорогий мій Друже!

[Арк. 64]. За Вами не тільки право, а навіть обов'язок, вельми виганьбити мене! Справді: чи так можна, отак робити, як я, що майже не цілий рік не листовався з Вами! і виправдатися мені нічим, хіба тільки тим, що старість, хоч би ще й порано, приголомшує

мене і все більш та більш підвертає мене під корми-гу отого недоброго : «Нехай!..» На весні ще почав був я збиратись на літо в Галичину — і вже ж хоч би що а Вашої рідної для мене хати не минув би! Вже й пашпорту взяв, та де хто з львівських людей спорудив такі умови, що я взяв тай не поїхав!

Себ то дарма, але з тієї споруди вишли не добрі виводи на ділі: стало знати, що не все воно так реально, як на словах... Та про се хибав побалакати, а писати незручно... А потім вже почалась у нас холера, а у Вас карантини.

[Арк. 64 звор.]. Холера про мене байдуже, а в карантині просидіти п'ять день, — ну ёго! Дак ото я вже й годі їздити. А в осени віддав знов податок інфлуенці, нехай вона скисне! Одначе взагалі — здоров'я моє сю зиму ліпше ніж торішне. І се для мене дуже добре; бо роботи по саму шию. Воно й робота там не яка, та вельми б хотів покінчити її. Бачте отсе в квітні 29 мине 35 як почав я працювати пером. Час не малий! Тепер бачу що здоров'я покинуло мене, сили виснажилися і, значить, час «на абшит». Але ж виходячи, як кажуть москалі «въ атставку» не хотів би щоб за мною лишився який недоплат; значить треба подописувати хоч здебільшого те, що коли був поначинав. Отак, і працюватиму аж до 29 квітня; а в сей день підведу «черту» і постановлю хреста; а чого не скинчу, те все в той день попало, щоб нічого не лишити щурам [арк. 65] на снідання. Коли ми з Вами, Друже мій щирий та певний! озирнемся як отсі хоч 30 літ як я знаю Галичину, так побачимо що вельми багато виросло доброго на користь нашого народу і все те росло і виросло на наших очах! Згадайте напр[иклад] яка була пустиня в Галичині з єдиним мізерним «Словом»! А сего року з'явилися вже наукові «Записки» Т[оварист]ва ім. Шев[ченка]. Могло би бути без пориванья більш та щож коли у нас є закон 18 мая, а у Вас там не людська поведенція кацапні! Та опроч ростиці і неоднозначности і у вас і у нас, багацько шкодили і шкодять Галичині ваганья і щовинізм народо-вців: от і тепер: усе те що придбаю сего року можна було залюбки добути ще р[оці] 1889 коли б не вважали на те звідкиль іде рада і ініціатива, а дивилися тільки на те: чи добра, чи користна та порада? В народніх справах, в справах громадських — самолюбство та егоїзм з роду віку були і будуть ворогами.

[Арк. 65 звор.]. А все ж, як на мою думку, так 92 рік що от-от кане в безодню віків, був для нас

більш користним ніж який будь з ёго попередників. Що до мене, так не дуже то багацько зробив я сего року: коли викинуть «Непримиренну» (як вона у вас в Галичці подобалась?) да про Парнеля (в «Буковині») і Віщування про ХХ вік, так і більш нічого видатнішого.

Літом трохи повештався по селах і подорож свою подав в Зорю: читатимите її. А що кажуть у вас про «Записки»? радикали, мабуть, ганьбитимуть! Не-хай! сподіватися треба що П т. буде ліпшим.

Як же Ви з своєю дорогою родиною перебуваєте в незабутному Підбужжі? Чи великі вже Ваші дітки? Оля, певно, вже невіста. А як би я бажав же хоч разочок побачити усіх Вас!! — А доки що поздоровлю Вас з Різдом. Бувайте здорові та веселі. Вашій В[исоко] п[оважаній] дружині низенько кланяюся; а Вас і діток щирим серцем цілую. Ваш довіку прихильний О. Перебендя.

ЛННБ ВР. — Ф. 93. — Од. зб. 36. — Арк. 64—65.

54. О. Кониський до Т. Реваковича

28. III. [18]93. З Києва

Христос Воскрес! Дорогий мій Друже!

[Арк. 66]. Щирим серцем вітаю і поздоровляю Вас, Вашу В[исоко] п[оважану] пані і діток з великодним Сьвятю і бажаю Вам усього того, чого самі собі бажаєте.

А я, отсе як бачите, знов такий довгий час не обзивався до Вас, та не ремствуйте отсе на мене: виноватий недуг мій. Уночі 28 грудня як занедужав я, так до 20 січня з ліжка не вставав! Тяжко недужав! Не було надії вже встати. Напала на мене грудна жаба (Stenocardia) і вже, певна річ, не вискочу з неї, отсе і веде вона мене і в могилу, так само як звела і мого дорогого приятеля Василя Вовка. Він на неї [арк. 66 звор.] занепав раніш за мене на 2 м[іся]ці. То мабуть такий буде й кінець! Лікарі — притьмом виражають мене на село; але про се нині й гадати годі; хибя як доживу до кінця мая; бо тепер і сили нема їхати і не звичайно холодно. Такої лихої та холодної зими і весни я за 20 років не зазнаю у Києві; от і сьогодні ще мороз!

А вже що діяти у нас на селах, так і не сказати. Нещастний народ цілу зиму по всій Україні бідував з голоду, та з холоду. На прекрасному родючому Поділью — батьки вішались, не маючи сили дивитись як з голоду конають діти. Се факти, запевнені

і газетами. Коней продавали по 2 карб[ованці]! За копу простої соломи платили 2/2 карб[ованці] то ще сам і обмолоти ту копу.

[Арк. 67]. Додалися тиф й холера. Тепер панує віспа, тиф та цинга, а на літо — знов неминуче холера. Бідний наш прекрасний край! Десь і Бог забув про ёго!.. А тут ще де-яке воронья віщує війну. Се ж вже просто буде пекло на сім сьвіті, да таке пекло якого і Дант не уявляв собі!..

У вас там здається хоч трохи ліпше і все таки сума народної осьвіти і розвитку що по краплі та більшає, а у нас все ширшає темнота та злидні.

Бувайте здорові! Цілує Вас щирим серцем і просит не забувати прихильний до Вас на віки і вірний О. Перебендя.

ЛННБ ВР. — Ф. 93. — Од. зб. 36. — Арк. 66—67.

55. О. Кониський до Т. Реваковича

З Києва 1 січня р. 1894

Дорогий мій Друже!

[Арк. 70]. Перше поздоровленья з новим роком — посилаю до Вас і до дорогої родини Вашої. Щирим серцем на віки певного друга бажаю усім Вам здоровья, щастья і всього, всього чого Ви самі собі бажаєте. Давно-предавно ні од Вас, ні про Вас не маю жодної звістки. Воно таки правда і я винен — давно не писав до Вас, і коли хочеш — то й вирозумію добре причини! Тому затим тільки знаю, що не забуток — про Вас! Швидче мене Бог забуде, ніж я Вас! — В маі ж поблукав трохи по Черниговщині, а потім подався на села і до кінця серпня прожив в Дахнівці. Що таке Дахнівка — читатимете в «Зорі». Небавом по повороті до Києва як занедужав, дак до половині жовтня. От же за час моєї блуканини і недугу набралосся стільки спішної [арк. 70 звор.] роботи, що таки мусів робити та робити, що б наздогнати, а про те не наздогнав і на рік 94. Велика сила лишилася за мною недоробленого. А тут знов за тиждень до Різдва напала інфлуенція та й досі держить мене в аресті. —

Стежачи за розвитком письменства і життям національним в Галичині, я бачу чималий поступ! І тим паче жаль бере, що Ваші русини запізно зробили те, що я! коли, здорові, не забули, радив ще р[оку] 1888! А то ні за цапову душу пропало у них два роки. Не кажучи вже ні про що інше, зверну Вашу увагу на Т[оварист]во ім. Шевченка: гляньте скільки зразу

прибавилось товаришів і в Галичині і на Україні! А про Записки зразу заговорила і російська преса. От же хіба не жаль що не послухали мене і не зробили в р[оці] 1888 того, [арк. 71] що зробили р[оку] 1892. Чотирі роки пропало. — Тепер знов помічаю я блуканину Романчука і Діла. Романчук женеться за популярністю, але коли б часом не збився він з шляху! Знаючи ёго хисткий характер і зарозуміість, я боюся щоб він не зорвався так що й не помітить — як у ёго провалиться під ногами ґрунт і опиниться він в таборі нам ворожому тай не буде вибраним. Буде каяття, та чи буде воротья?! Ну а Діло просто дурне. Сьогодні у ёго стрижене, а завтра буде голене. Очевидна річ, що не Белею тепер кермувати Ділом.

Літом у вас вистава. Вельми цікаво, та не знаю, чи поталанить мені приїхати. Більш за все хотів би побачитися ще раз з Вами і з Вашою дорогою родиною. Люба Олютка, певна річ — вже доросла панночка. А Наталочка? Мабудь вже читає? [Арк. 71 звор.]. Поцілуйте їх за мене.

Коли тільки буде влітку з'їзд у Львові наших письменників, так невідмінно приїду. А доки що ще раз вітаю Вас; братерськи цілую і прошу не забувати про Вашого навіки до Вас прихильного. Ол[ександр] Кониський.

ЛННБ ВР. — Ф. 93. — Од. зб. 36 — Арк. 70—71 звор.

56. О. Кониський до Т. Реваковича

З Києва 12/24. XII [18] 94.

Дорогий мій Друже!

[Арк. 72]. Ми з Вами так рідко листуємося, що просто аж сором криє! Нехай ще Ви — у Вас там і праці по шию і клопоту всякого; а що ж мині не дає? Здається тільки та тьмяна негода, що вже кілька років охмарює мій дух. — Але ж Ви, Ваша родина і Підбуж ніколи не зникають з моєї памяти і кожен раз — згадую я вас і про вас з глибокою вдячністю і бажанням знати як ви там собі на підгірью перебуваєте? як здоровля Ваше, Вашої пані і діточок? І згадав — живим все те стоїть у мене перед очима!... Гадаю собі — що Ваша Олютка тепер вже доросла красуня, а Наталочка — пупьянок-підліток, що от-от розпуститься — як квіточка!

Минуле літо випало у мене якесь не добре всіма сторонами: дощове таке, що не дало пролітовати на селі. Заходився був поїхати по Черниговщині зібрати матеріали про життя Шевченка та перевірити ті

споминки, — що про його понадруковано. Але ж! дев'ять день просидів по Чернигові і ледві негода дала на один день вибратися до Седнева. Поїхав другим [арк. 72 звор.] разом по Крелевеччині і Глуховщині подивитися на ті села що були відомі ще Нестору. Береги Десни — пречудесни; інде як отпочивши з старого Радичева — шляхом на хуторі просто малесенька Швейцарія. Що ж: знов пригода! На 8 й день своєї подорожі — занедужав; мусив вертати до Києва, да з того часу вже й захряче тут; нікуди! А в Києві — сидіти нудно! Головне моє листи, що при світлі не бачу ні читати, ні писати. — Да з своїми писаннями міні не вельми щастить! Дяковати Богові дожили ми до такого вже часу, що, не вважаючи на усі клятві утиски життя і духу, ви таки молоде покоління на стільки зросло, що само, без нас, і ліпше за нас спроможеться вести наше письменство. А не те, що було 30 років назад; коли на дві малесеньких часописі — Вечеринці да Слово — ледві ставало письменників! Факт нашого зросту певний; яскравим доказом його стає між інчим і дві такі події — як кафедра історії нашої і такий молодий, жвавий професор Грушевський! Продовжи тільки Боже йому віку, та подай йому доброго здоров'я!... Так! Друже! — Се наше велике придбання!.. Але ж — не мов на глум! Ледві Україна вирадила [арк. 73] свого сина найкращого на кафедрі — а клята доля взяла тай прогинула Огоновського! На превеликий жаль і звідсіль нікого вирядити на осиротілу кафедрі! От років через два інча річ!.. тоді Київ спроможний дати на обідві кафедри Огоновських молодих дотепних учених. — На лікарські кафедри — дамо й через рік — видатних людей! Тепер усім нам одна головна задача дати добрих слуг науки. Скоро станемо міцно на ґрунті науки, тоді не загине наше слово! А що наша нація, наш геній, наше слово — додасть світові — добрі, бажані і про всіх людей користні добутки — сему я от вже 3 літ йому віри так само, як вірю в те, що земля не стоїть. З сією вірою і помру, бо вона щодня у мене міцнішає. Звістно не так би мляво йшла справа нашого розвитку, коли б наші сусіде були більш людьми, а не звірьом; коли б між нами не було стільки ростищу виплеканого нашим зневоленням: деморалізацією; коли б у нас не було Наумовичів, Маркових; коли б отакі Романчуки не були засліплені егоїзмом і біганням за пополярністю, а поволі йшли своїм шляхом, не збочуючи; знали б одно: «сій жито — хліб буде!»

[Арк. 73 звор.]. Коли доведеться бути у Львові — спізнайтеся з Грушівським: він про Вас добре знає від мене.

У нас на Україні — сумом вкрите і небо і люде! Коли б не певна віра в свою ідею, так наші «порядки» давно б загнили або на гору високу, або в воду глибоку! Як Вам здається: останніми часами забронила пильна цензура друковати такі речі, да напр[иклад] — «Твердовський», або «Маруся» — Боровиковського! — Київський цензор — син того самого Юзефовича що продав Костомарова. Подробиці про сю «мацапуру» — прочитаєте в V т. Записок в статві мой: Арешт Шевченка. — Се буде V глава з Тарасової жисьєписі / IV піде в Зорі з нового року./ Главою пятою — скінчу першу частину жисьєписі. Нехотів би вмерти — не довівши єї до краю. Певна річ, що і се не буде повна жисьєпис; прогалин багацько, але на нашій мові — ліпшої нема і гадаю я, що моя праця небавом викличе чинось ліпшу і дотепнішу. —

Здоров'я моє — як звичайно вже 4х рік — зимою вельми погано; найпаче коли морози. Тоді з хати не вилажу. [Арк. 74]. Холод — найгірший ворог мій. От як в гаразді переживу холод, тоді на весні і влітку — я собі вибрикуватиму, — по старечі.

Поздоровляю Вас і Вашу родину з Св'ятами і близьким новим роком, тай бажаю Вам усєго того, чого самі собі бажаєте. Пишіть — просто на мою адресу, але рекомендованим; бо у нас тепер прості листи і закордону — пропадають; не мов вітром їх заносить кудись. — А вже про часописі й говорити нічого! Не доходить по людськи, хиба крадькома.

Пишіть, Друже мій про все, що діється у Вас і доброго і лихого. Галичина — вельми близька українцям і доля її не може нас не інтересовати.

Бувайте здорові! Братерськи цілую Вас. Ваш О. Перебендя.

ЛННБ ВР. — Ф.93. — Од.зб.36. — Арк.72—74 звор.

57. О. Кониський до Т. Реваковича

1 квітня 1895

Христос Воскрес! Друже мій Дорогий!

[Арк. 76]. Щирим серцем поздоровляю Вас і Вашу родину з великодними св'ятами і зичу Вам всєго того чого самі собі, здорові, бажаєте! головна ж річ здоров'я. О! Друже мій! Як без його погано! і не сказати! З власного досвіду гіркого — я се добре

тямлю! В літку — я же туди й сюди, а прийде холод, або отак осіння чи весняна негода, яка оце у нас саме, панує вже більш місяця, дак просто, хоч вішайся! Що б Ви собі думали: у нас сієі весни не було ще ні же єдиної теплої днини: інде ще сніг лежить.

Пишуть до мене, що Ви, Друже мій! змагаєтесь проти кандидатури на посла до сойму. Хиба ж се можна? Жадним чином — ні! [Арк. 76 звор.]. Се обовязок патріотично-моральний і хоча про таких совістних і глибоких патріотичних душ — яка у Вас, обовязок се не легкий, навіть важкий, а про те цуратися його не можна. Той хто ж стане за наше діло съвяте, коли такі люде як Ви не станете? — Ні, друже мій! ідіть, ідіть! Я певен що Ваш вибор добре перейде і стане вельми користним за для народно-національної справи. — А у нас ся справа!! Боже батьку!.. змилуйся над нами!! В січні послав я до самого царя прозьбу, благаючи його визволити наше рідне, любе, дороге слово з кайданів, та з клятих пазурів цензури. — Певної чутки — яка доля судилася моїй прозьбі — нема, а ходять дві гутірки, обідві, здається з вітру; одна: що назначена комісія, і вона б то проектує визволити наше слово з [арк. 77] кріпацтва; але десь друга супротилежна: буцім міністерства ви[утрішніх] справ, властиво голова цензури Феоктистов проектує повну заборону нашого слова, навіть історичні документи і акти щоб друковані не інакше як в перекладі на мову московську....

Чи читаєте Ви лист Грішників і мої нариси про Шевченка в Зорі і в Записках (т. 1. IV і V)? Яка Ваша думка про них?

Де гадаєте літовати? — я думаю вдатися на Чорноморщину та на Кавказ; але!.. хто зна, яке ще літо буде! — Як здоровья Ваших стареньких батьків? Ваших сестер і брата? Як писатимите до них перекажіть будьте ласкаві, мій щирий привіт і низенький поклон.

Бувайте живі-здорові, та не забувайте свого щирого О. Перебендю.

ЛННБ ВР. — Ф. 93. — Од. зб. 36. — Арк. 76—77.

58. О. Кониський до Т. Реваковича

Симеиз, 24 листоп. ст. ст. 1895

Любий і Дорогий Друже мій!

[Арк. 78]. Виїздячи 17/29 с[ього] м[ісяця] з Алушти і їдучи повз почту, зайшов я спитати листів і як же я зрадів, одержавши несподівано Ваш доро-

гий міні сердешний лист! Спасибіг Вам, Друже сумний! Порадовали Ви мене, як ніхто там на чужині не радовав! Спасибіг ще раз.

Ще з весни р[оку] 93 мене все виражали лікарі в Крим, а я не слухався, чув що покинути Київ міні тяжко; отже дождався того що два м[іся]ці не здужав, трохи не збожеволів. Тут вже годі було не слухатися; а до того і друге.... дочка моя Ольга, занедужавши тяжко торік у вересні пролежала три місяці і хоча навесні була трохи поправилася, але з серпня знов стало її гірше. Недуг такий, що при добрих обставинах і то, кажуть лікарі, раніш як за рік ще не мине і що треба її зимовати в Криму... Отже найбільш підбило і мене їхати. 13/2 ми покинули любий Київ; 16 приїхали в Алушту, а 17 і її покинули. Вигнали нас з Алушти гаспідські вітри. Алушта — татарське село, потроху «обрушене», стоїть воно на самім березі Чорного моря і з трох боків оточене горами (не вельми високими, найвисша Чатирдаг має 5000 ступ[нів] висшини). Але між [арк. 78 звор.] горами і морем дуже широка долина і вітрам є де розгулятися. Тим то як подме з півночі «москаля», дак просто душу рве своїм ревом і скігліньям. До того ж зовсім нема будинків добре пристосовлених на зимівлю недужих людей; та й дорожнеша не аби-яка, за одну світлицю 20—30, а трохи ліпшу то й 50 карб[ованців] на місяць. Обід з 2х страв 20 карб[ованців]. За те краєвиди прекрасні; та що коли людей нема і рідного слова не почуєшь. Подались ми були в Ялту (повітове місце і головний курорт). Тут на 1—2° тепліш і вітрів таких як в Алушті нема; але ж така дорожнеша, що не на нас. Головна ж річ та, що деруть, а жадної вигоди не дають; хто хоче хоч трохи людського комфорту то му треба видати в Ялті зимою 150—200 карб[ованців] місячно на чоловіка, а літом з серпня до листопаду двічі більш. Поїхали ми далі в Симеиз (три километри за Алушкою) стоїть воно там на самім березі моря; тут ще на 2° тепліш. Се найтепліший і найзатишніший в Криму куток. Літом найпаче восени тут дуже гарно; природа прекрасна, приїзжих буває сила; за одну світличку платять 25—35, за обід так як і в Алушті, але на зиму нікого нема, тепер тут тільки дві освічені родини: управителя майна, мій старий приятель з 60х ще років; та винороб тутешній. Людей зовсім нема; через те нудьга страшена і сам я не тямлю, чи довго проживемо. За 4 роки [арк. 79] тяжко впливає на моє здоровья; а тут я по-

чуваю себе геть ліпше, напр[иклад] за 6 ть тижнів у мене було тільки три припадки (у Києві вони були щодня). Погода і тут тепер не добра 17 и 18 був у ночі мороз — 2° і всі верхи гір загорнулися в білі шати. Потім з 20 потеплішало — учора було 10° тепла, але ж щодня дощі, то такі ливні, що й не сказати.

Коли прирівняти Кримські гори до Карпатських, хоч би Стрийських від Гребенова до Волосянки, дак перевага буде за Карпатами, тим то на мене і на Геню тутешні гори не справили великого вражіння; але ж краса південного берега Крима — вельми гарна. Я гадаю що в Маю вона чарівна і сила її в оксамитово-мягкому колірі південних рослин і моря. Тепер про Чорне море, коли небо захмарене, коли падають дощі тільки й можна сказати, що воно чорне, аж темне і бурхливе: часом воно так реве, що спати мені не дає, бо такі від його до моєї хати чи буде і 200 ступнів.

Сиджу отже я біля столу і дивлюся як то воно — море — безкрає вельми кидає хвилями, та срібними торочками одягає берег; і хто його зна через що, — сум мене бере...

[Арк. 79 звор.]. Щиро дякую Вам дорогий Друже за Ваш лист. Не забувайте мене й надалі. Листи таких людей, як Ви, завжди дорогі для мене; а тепер в годину недугу, та ж на чужині, дак ім і ціни не скласти: вагу і силу їх можна тільки почувати серцем, а висловити того не можна. Вашій родині і батькові перекажіть мій низенький поклон і щирий привіт. Чи нам судилося ще хоч побачитися, ще раз притиснути один одного до серця? Господь знає. А серце того просить, просить, просить.

Була у мене на весні ще думка нова провести свого молодого друга Грушівського до Львова та враз з ним поїхати до Вас: не сталося так. Шкода! вельми б радів, щоб Груш[івський] швидше виконав мою раду і поїхав до Вас. Ледві так буде, бо і він хорує, я кличу його спочити трохи сюди, та ще відповіді не маю.

Ще раз щирим серцем цілую Вас дорогий Друже-брате! Пишіть. Ваш О. Перебендя.

Адрес мій: Алупка, Таврической губернії, оттуда в Симеизь.

ЛННБ ВР. — Ф. 93. — Од. зб. 36. — Арк. 78—79 звор.

59. О. Кониський до Т. Реваковича

24. 11. ст. ст. 1898

[Арк. 81]. Не ремствуйте Дорогий Друже! що я давно-предавно не писав до Вас. Сумною при-

чиною того був недуг, що як постиг мене з 1 / 13 листопаду вторік, дак і досі не відкараськався; то й не сподіваюсь вже спекатися його, зашле він мене на той сьвіт. То й пора. От збірався 1 січня виїхати на вилію на село, до того погіршало, що годі й думати; треба домучуватись у Києві. А вже про поїздку до Львова не маю й думки. Найважче те, що робити нічого не можна, а роботи чимало. То й що ж! Лиш в тому, що інший день [Арк. 81 звор.] не спроможеш і тра в руки взяти, а коли вибереш такий день, що спроможеш написати який лист до людей, або одну сторонку чого будь, дак се вже велика робота.

Не гарна, дуже не гарна ота колотнеча і у Вас і у нас. Що маєте робити з такими людьми, що тільки й живуть колотнечею. Без неї, без сварки, без лайки про їх, бачте, ніхто б і не відав, а у їх аж у печінках болить від бажання популярності. Недобрий час переживаємо, за шчо дорого заплатить пришла генерація, якій доведеться вивозити той гній, що тепер розводиться. [Арк. 82]. Та у Вас таки щось хоч робиться, а у нас! слова, слова, слова. Зате голосні слова! Зразками маєте «Буковину». Ніколи я не сподівався, щоб Стоцький «за мискою смердючої поживи в отаке брудне болото, чи, щоб чоловік — як він — науки — заходився б отак видати «Буковину». Фальсифікація і свобода слова. Улична лайка і притім все б то одно й то саме!

Бувайте здорові! Щирим серцем вітаю Вашу родину. Вибачте, що не просто до Вас адресую, бо не написали Ви своєї адреси. Не забувайте, пишіть до свого, довіку прихильний Перебендя.

ЛННБ ВР. — Ф. 93. — Од. зб. 36. — Арк. 81—82 звор.

60. О. Кониський до Т. Реваковича

З Києва 19/21 грудня 1898

Друже мій єдиний, друже мій дорогий!

[Арк. 83]. Давно ми з вами мовчимо, а що тому причиною? Гаразд і не скажемо: у Вас — певна річ — судова праця забирає весь час; а у мене недуг да старість. Воно то, як правду сказати — не яка там і старість, ну а все ж таки 63 роки пережить, не те, що ниву перейти!.. Ну то оце пішов я на спочин, то тепер лише хоч перед смертю — полегшає! 1/13 грудня поставив я точку, сказав: годі! І поламав перо і можу сказати: «житіє скончах, закон соблюдах». Далі вже нігде єдиного слова не напишу.

Сієї зими мені ліпше ніж торішней, правда, що сего року і осінь і зима у Києві на предиво хороші, теплі.

[Арк. 83 звор.]. Досі кілька день тільки було з морозами тай то не більш як 10—12 Цельсія. Тим то і я тільки в оті морозні дні почував себе дуже паскудно: часом дихавиця так схопить, що думаєш: оце ж воно уже і капут! А потім і відпустить. Як ще й далі не буде великих холодів, так ще й перетягну зиму і зараз, на весні — у квітні поїду у нашу Сіверщину до Жемчужникова, проживу у його аж до половини червня, а тоді подамся далеко аж до Томська (у Сибірі звідсіть 4 ½ тисячі верстов). Там дочка моя за професором, дак хочу їх провідати та з Томського проїхати ще в Іркутськ подивитися як живуть люди у тому «пупі» в Сибірі? Тоді вже під кінець вересня через Чорноморщину в Ялту. От то як я розпустив крила своїй фантазії! Коли б тільки здоровья стало! Але ж то-то й лихо нам, що «не відаємо ні дня, ні часа в онь же сухоребриця утне по шиї своєю косою!»

[Арк. 84]. Та годі про мене. Як ви з своєю дорогою родиною живете-можете? Поздоровляю Вас і Вашу пані і Ваших діточок з святами Різдва і з близьким новим годом. Дай Боже Вам весело і в доброму здоровью і сьвята просьвяткувати і увесь вік прожити не кволючи, не боліючи і жодного лиха не зазнаючи. Як Ваші старенькі батьки: чи живі здорові? Коли живі, то перекажіть ім моє поздоровлення і їх щиросердечне бажання ім здоровья доброго і віку довгого.

Посилаю Вам своє обличчя: раз на те, щоб бачили Ви, як я постарів, а вдруге на те, щоб воно нагадувало Вам Вашого старого до віку сердечно прихильного до Вас О. Перебендя.

ЛННБ ВР. — Ф. 93. — Од. зб. 36. — Арк. 83—84.

61. О. Кониський до Т. Реваковича

11/23 IV 99 З Києва

[Арк. 85]. Щире, сердечне спасибіг Вам, Дорогий Друже і за лист і за фотографію. Ой, ой! як не похожа вона на ту Вашу фотографію, що маю я р[оку] 1884! Правда 15 літ не малий час! Пережить його не ниву — перейти...

Поздоровляю Вас і всю Вашу дорогу родину з Великодними сьвятами. Дай Боже весело, в доброму здоровью провести їх і діждати ще багатєх!

Мізковав я собі зімою, що от дасть Біг, стане на теплу годину, зараз поїду і їздитиму ціле літо; аж

бачу, що я, наче той дурень, — думкою багатів! Від 1/13 марця почали знов прокидатися у мене припадки дихавиці; до того приспіло багацько усякого лихого клопоту, що забірав увесь час. Все отсе істомило і мене і дуже збудоражило і нерви і душу, так, що 3 с[ього] м[ісяця] звалило було зовсім з ніг і чотири дні був я чисто не при собі. Температура доходила [арк. 85 звор.] до 40,4 R... Одначе вискочив і на сей раз; не скажу: чи на довго тільки. Почуваю себе вельми знісением, слабим і тепер не тямлю, що і діятиму! Одно запевне знаю, що жодна далека подорож — для мене не можлива; хиба може куди поблизу на село. Паскудна випала мені старість! Найпаскудніше — що здоровья нема.

Наука і письменство в Галичині дійсно поступає і вельми радує мене сей рух, хоча часом доводиться випивати тяжко-гіркої трути, коли бачу як політична загарливість вносить свої ворожости і в науку, не тільки в літературу. Напр[иклад] мене дуже вразила партійна тенденція занесена навіть в Записки Наук[ового] То[варист]ва; примітками до не договорених і уривками з Кулішевих листів! Не вже не пора ще навчитися, як треба поводитися з чужими [арк. 86] листами! Листи наші — се єдиний куточок де чоловік висловлюється зовсім вільно, так як думає про людей і тут натурально часто-густо вирветься слово, фраза така, якої ніколи не ужив би не тільки в друков[аному] слові, а навіть ні при кому трейтєму. Листи померлих діячів мають велику вагу за для історії літератури і в загалі для історії еволюції, але ж се саме і повага до памяти померлих примушує нас друкувати з листів тільки те, що строго належить до речі і на часі особи не чепляє...

Не до смаку мені і отакі здійснення псевдонімів, над якими так щиро працює Мазовій у «Вістнику», а Барвинський, чи хто інший в «Руслані». Се ознаки некультурности і здійснення псевдонімів часом може пригодитися і жандармам.

Праця Грушівського — Історія — мені дуже подобається, та на жаль написана вона вельми не доброю мовою, інде чисте «язичіє», через що вона у нас не мала б великого успіху, навіть коли б її пропустила наша цензура. — Дуже велика потреба у нас на популярно-наукову [арк. 86 звор.] історію літератури нашої за XIX в.; написану доброю мовою. Не що давно я написав до Колегію: чи не взявся б він до сеї праці, а я охоче дав би на видання за-

помоги сотню-другу. — Не відаю, що він скаже: шкода буде, коли не візьметься. Праця не трудна! Огоновський — земля йому пером — матеріалів на збірив досить.

Бувайте здорові, мій любий, дорогий, незабутній до віку друже мій! Щастя Боже і Вам і Вашій родині в усьому де не повернетесь: і в полі, і в домі, і в дорозі. Братирськи цілує Вас, щирий Ваш О. Перебендя.

Vasyl Sokil

CORRESPONDENCE BETWEEN
ALEXANDER KONYSKII
AND TYT REVAKOVYCH

There is represented mailing of O. Konyskii and T. Revakovich — two prominent figures of Ukraine. A. Konyskii was one of the founders of the Shevchenko Scientific Society in Lviv actively involved in its support. His patriotic point of view and literary work influenced the formation of his position in public works as well as scientific interests of Galician progressive people. The views of his older colleague shared T. Revakovich,

often met him, informed about the social, political, historical and cultural issues. Some correspondence depicts private lives of these outstanding personalities.

Keywords: correspondence, magazines, radicals, Moscow-followers, Notes of Shevchenko Scientific Society, literary language, biography of Shevchenko.

Василь Сокил

ПЕРЕПИСКА АЛЕКСАНДРА КОНИСКОГО
И ТИТА РЕВАКОВИЧА.

Подано подборку переписки А. Кониского и Т. Реваковича — двух выдающихся деятелей Украины. А. Кониский — один из основателей НТШ во Львове, активно включился в поддержку Т. Реваковича, своей патриотической позицией, литературной деятельностью влиял на формирование мировоззрения общественной работы, научных интересов прогрессивных людей Галичины. Т. Ревакович разделял взгляды своего старшего коллеги, часто встречался с ним, информировал об общественно-политических, историко-культурных проблемах. Определенное место в переписке занимает частная жизнь этих незаурядных личностей.

Ключевые слова: переписка, журналы, радикалы, москвофилы, Записки НТШ, литературный